

Republika e Kosovës
Република Косово / Republic of Kosovo
Qeveria / Влада/ Government

*Ministria për Komunitete dhe Kthim / Министарство за заједнице и повратак / Ministry for
Communities and Return*

STRATEGIJA ZA ZAŠTITU I PROMOVISANJE PRAVA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA 2023 - 2027

December 2023

SADRŽAJ

SKRAĆENICE I DEFINICIJE	Error! Bookmark not defined.
I. IZVRŠNI REZIME	3
II. UVOD	6
III. METODOLOGJA	6
IV. POZADINA	8
IV.1. USTAVNI I ZAKONSKI OKVIR ZA ZAŠTITU I PROMOVISANJE PRAVA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA U REPUBLICI KOSOVO	8
IV.1.1. Mehanizmi za zaštitu nevećinskih zajednica na Kosovu	10
IV.3. TRENUTNA SITUACIJA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA NA KOSOVU	14
IV.3.1. Raseljena lica i povratnici	14
IV.3.2. Obrazovanje	19
IV.3.3. Zapošljavanje i socijalna zaštita	24
IV.3.4. Smeštaj	26
IV.3.5. Imovinska pitanja	32
IV.3.6. Upotreba jezika	34
IV.3.7. Zdravlje	36
IV.3.8. Kultura	38
IV.3.9. Rodno zasnovano nasilje, nasilje u porodici i rani brakovi	39
V. STRATEŠKI I SPECIFIČNI CILJEVI	40
VI.1. STRATEŠKI CILJ 1	41
VI.2. STRATEŠKI CILJ 2	43
VI.3. STRATEŠKI CILJ 3	45
VI. SWOT ANALIZA	48
VII. UREĐENJE SPROVOĐENJA, PRAĆENJA I IZVEŠTAVANJA	50
VIII. BUDŽETSKI UTICAJ NA SPROVOĐENJE STRATEGIJE	52
IX. AKCIONI PLAN ZA IMPLEMENTACIJU STRATEGIJE ZA ZAŠTITU I PROMOVISANJE PRAVA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA 2021-2025	54

SKRAĆENICE I DEFINICIJE

KAUVI	Kosovska agencija za upoređenje i verifikaciju imovine
EU	Evropska unija
ECMI	Evropski centar za pitanja manjina
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
UN	Ujedinjene nacije
KVZ	Konsultativno veće za zajednice
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija
MP	Ministarstvo pravde
MFPT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MZP	Ministarstvo za zajednice i povratak
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NVO	Nevladina organizacija
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
SOR	Svetska organizacija rada
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
RL	Raseljena lica
IRL	Interno raseljena lica
IRLR	Interno raseljena lica u regionu
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
UNMIK	Privremena misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
UNSCR	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
KPZ	Kancelarija za pitanja zajednica
OKZP	Opštinska kancelarija za zajednice i povratak
KP	Kancelarija premijera
KSP	Kancelarija za strateško planiranje

Zajednice – definišu se kao nacionalne, etničke, kulturne, jezičke ili verske grupe, tradicionalno prisutne na Kosovo, a koje nisu većina. Ove grupe su srpske, turske, bošnjačke, romske, aškaliske, egipćanske, goranske, crnogorske, hrvatske i druge zajednice¹.

Izrazi povratak i povratnici - podrazumeva održiva rešenja kao što su povratak u zemlju porekla, lokalna integracija i naseljavanje na neko drugo mesto u Republici Kosovo²;

Raseljeno lice (RL) - označava lice koje je bilo prisiljeno ili prinuđeno da napusti svoje prebivalište, posebno, kao rezultat izbegavanja posledica oružanog sukoba, situacije opšteg nasilja i kršenja ljudskih prava³;

Interno raseljeno lice (IRL) – označava raseljeno lice unutar teritorije Republike Kosovo;

Raseljena lica u regionu ili izbeglice (RLR) - podrazumevaju raseljena lica u Srbiji, Crnoj Gori ili Republici Severnoj Makedoniji;

Spontani povratak - podrazumeva povratak raseljenih lica bez ikakvog upozorenja i pomoći;

Potpomognut povratak – podrazumeva povratak raseljenih lica kojima se pruža pomoć pre, za vreme i posle povratka;

Pomoć – podrazumeva pružanje pomoći dobrovoljnim povratnicima u postizanju trajnih rešenja;

Održivo rešenje – podrazumeva postizanje uslova pod kojima povratnicima više nije potrebna pomoć i uživaju zagarantovana građanska prava;

Povratak u zemlju porekla – znači povratak raseljenih lica u mesto porekla;

Lokalna integracija – podrazumeva integraciju raseljenih lica u mestu raseljenja;

Povratak na drugo mesto – podrazumeva naseljavanje raseljenih lica na nekom drugom mestu na Kosovu;

Reintegracija – podrazumeva ponovno uključivanje dobrovoljnih povratnika u kosovskom društvu i poštovanje njihovih prava;

Ugrožena lica – podrazumeva raseljena lica i povratnike kojima su potrebne posebne mere kao rezultat smanjenja njihovih funkcionalnih kapaciteta usled bolesti ili invaliditeta ili kao posledica njihovog porodičnog stanja, godina ili pola.⁴

¹ Zakon br. 04 / L-020 o izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2531>

² Član 3. stav 1.3 Uredbe (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i održiva rešenja, usvojen na 23. sednici Vlade Republike Kosovo odlukom Vlade br. 06/23 od 4. januara 2018. godine.

³ Ibid, član 3, stav 1.4. Sledeći pojmovi su preuzeti iz istog člana predmetnog propisa.

⁴ Uredba (VRK) – br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima, usvojena je na 23. sednici Vlade Republike Kosovo odlukom br. 06/23 od 04.01.2018.

I. IZVRŠNI REZIME

Strategija za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2023-2027 je izrađena pod rukovodstvom Ministarstva za zajednice i povratak, koja predstavlja nastavak politike Vlade Kosova za jačanje multietničkog i multikulturalnog karakter kosovskog društva. Svrha strategije je jačanje zaštite i pružanje održivih rešenja kao dela kolektivnog odgovora relevantnih aktera u podršci raseljenim licima i dobrovoljnim povratnicima. Ova strategija ima za cilj inkluzivnost zajednica u pogledu obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, stanovanja, imovinskih pitanja, upotrebe jezika i zdravlja. Ova strategija je takođe predviđena Programom Vlade Kosova 2021-2025 i Strateškim i Operativnim planom MZP-a, a u skladu je i sa Akcionim planom Agende za evropske reforme, usvojenog od strane Skupštine Kosova, 4. oktobra 2021. Sledeći napore izvršnih vlasti da poboljšaju položaj nevećinskih zajednica, Vlada Kosova je Odlukom br. 02/89 od 20. jula 2022. godine usvojila i Strategiju za unapređenje Prava zajednica Roma i Aškalija na Kosovu 2022-2026, kao i Akcioni plan 2022-2024.

Strategija za Zaštitu i Unapređenje Prava Zajednica i njihovih Pripadnika 2023-2027 može se revidirati nakon popisa stanovništva, istovremeno ova strategija mora biti sinhronizovana sa Strategijom za Unapređenje Prava zajednica Roma i Aškalija. u Republici Kosovo 2022-2026

Tokom izrade ovog dokumenta, uzete su u obzir naučene lekcije iz izveštaja o sprovođenju Preliminarne strategije za zajednice i povratak - 2014-2018, Program Vlade Kosova za 2021-2025, izveštaji, studije i evaluacioni dokumenati različitih lokalnih i međunarodnih organizacija za zajednice, podaci Kosovske agencije za statistiku (ASK) i UNHCR-a, kao i druge sektorske strategije. Sledi kratak rezime izazova u ovim oblastima:

Obrazovanje: uprkos naporima Vlade Kosovo da obezbedi obrazovanje svim zajednicama na Kosovu, uključujući nastavne planove i programe na njihovom jeziku u preduniverzitetskom obrazovanju, određivanje kvota za upis na univerzitet i priznavanje diploma visokog obrazovanja, nevećinske zajednice suočavaju se sa mnogim izazovima u pogledu integracije na različitim nivoima obrazovanja na Kosovu, a ovo posebno važi za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, kao najugroženijih grupa, zbog njihovih socio-ekonomskih uslova. S druge strane, srpska zajednica, zajednica Roma, Aškali i Egipćana kao i deo nekih drugih koje i dalje pohađaju obrazovanje u srpskom sistemu.

Zapošljavanje i socijalna zaštita: Nezaposlenost na Kosovu je ostala jedan od glavnih izazova tokom godina, ne samo za nevećinske zajednice, već i za sve građane Kosova. Prema podacima Kosovske agencije za statistiku, stopa nezaposlenosti u 2022. godini iznosila je 12.6%. Uprkos konsolidovanom zakonskom okviru i uspostavljenim mehanizmima, svaki peti građanin Kosova se prema zvaničnim statistikama smatra siromašnim, suočavajući se sa poteškoćama u pristupu osnovnim uslugama, uključujući pristup zdravstvenim uslugama i obrazovanju. Nezaposlenost pogađa sve slojeve društva, ali nesrazmerno nevećinske zajednice, posebno romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu, dodatno pogoršavajući njihovu često tešku stambenu i socio-ekonomsku

situaciju. Sa druge strane, niska uključenost zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u šeme socijalne zaštite i nedovoljno korišćenje socijalnih usluga, otežavaju ublažavanje siromaštva među ovim zajednicama, što predstavlja veoma ozbiljan izazov.

Stanovanje: Prema podacima UNHCR-a, u oko 15 kolektivnih prihvatilišta u severnom delu Kosova, nalazi se oko 57 raseljenih porodica sa 139 osoba, uglavnom iz srpske, romske, aškalijske, egipćanske i izbegličke zajednice. Različiti projekti međunarodnih donatora u saradnji sa MZP-om finansirali su aktivnosti u vezi sa mogućnostima za socio-ekonomsku integraciju i poboljšanje uslova stanovanja, posebno kada je reč o izgradnji kuća i puteva, sportskih objekata i regulisanju kanizacionih sistema. MZP je takođe finansirao projekte iz oblasti obrazovanja, kulture, sporta, verskih manifestacija i mnogih drugih oblasti od značaja za kvalitet života građana.

Imovinska pitanja: Iako je postignut napredak u rešavanju imovinskih prava nevećinskih zajednica i raseljenih lica, posebno u kompletiranju pravnog okvira u ovom pogledu, ove grupe se i dalje suočavaju sa imovinskim problemima. To uglavnom proističe iz uzurpacije i ponovnog zauzimanja njihove imovine i malog broja deložacija bespravnih korisnika od strane nadležnih institucija, kao i malog broja rušenja bespravnih objekata⁵ izgrađenih na ovim imanjima. Vraćanje imovine od nelegalnog zauzimanja povećaće pravnu sigurnost raseljenih lica, a samim tim i njihov povratak. S tim u vezi, potrebno je izraditi konkretan akcioni plan koji će sadržati sve mere za iseljenje uzurpatora sa zauzetih imanja i rušenje, godinama građenih, bespravnih objekata na ovim imanjima, kako bi se raseljenim licima omogućio povratak na svoja imanja.

Upotreba jezika: Mogućnost jednake upotrebe službenih jezika je osnovno pravo, garantovano Ustavom Kosova. Glavne prepreke u oblasti upotrebe jezika sastoje se od očiglednih grešaka u prevodima kosovskog zakonodavstva na zvanične jezike, odnosno na srpski, a tu su i izazovi u vezi sa korišćenjem prevodilaca u kosovskom pravosudnom sistemu, kao i pristup kurikulumima, na jezicima zajednica u preduniverzitetskom i visokom obrazovanju na Kosovu. Stoga, puna primena zakona o upotrebi jezika treba da bude prioritet za MZP i Vladu uopšte.

Zdravlje: Zdravstvene usluge koje pruža Republika Kosovo ne koriste sve nevećinske zajednice. Povratničke porodice Roma, Egipćana, Aškalija i Albanaca uglavnom koriste zdravstvene usluge Kosova, dok je srpska zajednica koristila zdravstvene usluge koje su pod srpskom upravom, zbog besplatnog zdravstvenog osiguranja i lekova. Uslovi života u nekim naseljima romske, aškalijske i egipćanske zajednice su zabrinjavajući, a nivo vakcinacije, posebno njihove dece, alarmantan. To se posebno odražava nakon izbijanja pandemije Covid-19. Ministarstvo zdravlja još nema zvanične podatke o stepenu vakcinacije protiv Covid-19 prema nacionalnoj pripadnosti. Moraju se voditi istinske zdravstvene politike koje omogućavaju jednak i efikasan pristup svim zajednicama, uključujući sistem zdravstvenog osiguranja jer će to, između ostalog, promovisati povratak raseljenih lica i korišćenje zdravstvenih usluga nevećinskih zajednica na Kosovu koje koriste zdravstveni sistem Srbije.

Kultura: Kulturni i javni život, organizacija kulturnih i drugih manifestacija, multietničko predstavljanje na festivalima, kao i podizanje svesti o poštovanju kulturnog i istorijskog nasleđa

⁵ **Bespravni objekat** – podrazumeva svaku vrstu bespravne gradnje na privatnoj nepokretnosti koja se gradi bez saglasnosti vlasnika. Videti član 3, stav 1.5 Administrativnog uputstva (VRK) - br. 01/2020 za određivanje postupaka za uništavanje bespravnih objekata.

od suštinskog je značaja za nevećinske zajednice. Stoga, Vlada Kosovo treba da poveća kulturne događaje ovih zajednica u cilju podizanja njihove kulturne integracije u kosovsko društvo.

Rodno zasnovano nasilje i rani brakovi: Nasilje nad ženama, nasilje u porodici i rani brakovi su prisutni i predstavljaju pandruštvenu zabrinutost na Kosovu, posebno među zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. Vlada Kosova treba da se angažuje u organizovanju kampanja podizanja svesti o prevenciji rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i ranih brakova nevećinskih zajednica, sa fokusom na ove zajednice, kao i na integraciju žrtava ovih pojava u društvo.

Kako bi se postigli ciljevi Strategije, u vezi sa rešavanjem navedenih problema, postavljeni su strateški ciljevi. Strateški ciljevi se odnose na glavne probleme identifikovane u ovoj strategiji. Oni imaju za cilj integraciju i održivo rešenje za raseljena lica i povratnike, stabilizaciju zajednica i poboljšanje njihove dobrobiti, kroz obezbeđivanje socijalne zaštite, jednakih mogućnosti zapošljavanja i obrazovanja, jačanje socijalne kohezije na nivou zajednica, promovisanje raznolikosti i kulturne baštine, kao i razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika. Strateški ciljevi su definisani na sledeći način:

Strateški cilj 1: Povratak, reintegracija i mogućnosti trajnog rešenja za raseljena lica i nevećinske dobrovoljne povratnike, sa sledećim specifičnim ciljevima:

Specifični cilj 1.1. Intenzivirano angažovanje relevantnih institucija u pružanju usluga za povratak i reintegraciju raseljenih lica;

Specifični cilj 1.2. Unapređenje pravnog okvira u oblasti integracije povratnika i zajednica na Kosovu;

Specifični cilj 1.3. Jačanje koordinacije između lokalne i centralne vlade u vezi sa održivim rešenjem.

Specifični cilj 1.4. Zatvaranje kolektivnih centara;

Specifični cilj 1.5. Dobrovoljni povratak u urbanim sredinama.

Strateški cilj 2: Stabilizacija zajednica i poboljšavanje njihove dobrobiti, pružanjem jednakih mogućnosti u pogledu zapošljavanja, usluga socijalne zaštite, kao i obrazovanja, sa sledećim specifičnim ciljevima:

Specifični cilj 2.1. Povećanje mogućnosti zapošljavanja nevećinskih zajednica sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su povratnici, žene, mladi i osobe sa invaliditetom;

Specifični cilj 2.2. Povećanje mogućnosti za opšte obrazovanje i stručno osposobljavanje nevećinskih zajednica sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su žene, mladi i osobe sa invaliditetom;

Specifični cilj 2.3: Podrška razvoju, negovanju i očuvanju kulturne raznolikosti, kulturnog i nacionalnog identiteta nevećinskih zajednica i međukulturalni dijalog.

Strateški cilj 3: Proporcionalna zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj upravi, sa sledećim specifičnim ciljevima:

Specifični cilj 3.1. Formiranje organa vlade za razvoj pravno-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnoj upravi Kosova;

Specifični cilj 3.2. Obezbeđivanje pravne i tehničke podrške za nadzor nad sprovođenjem programa.

Strateški cilj 4: Razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika, sa sledećim specifičnim ciljevima:

Specifični cilj 4.1. Poboljšanje dvojezične usklađenosti tokom izrade zakonodavstva na Kosovu;

II. UVOD

Kosovo je značajno podržalo međunarodne i domaće inicijative za zaštitu i unapređenje prava zajednica. Od proglašenja nezavisnosti u februaru 2008. godine, kosovske institucije su razvile strategiju za zajednice i povratak, za period 2014-2018. U smislu ustavnog i zakonskog okvira, Kosovo se smatra liderom u poređenju sa zemljama regiona, i to u pogledu zagarantovanih prava nevećinskih zajednica, posvećujući posebno poglavlje ovoj kategoriji, pored poglavlja o osnovnim pravima, a usvojilo je i poseban zakon, te dopunsku zakonsku regulativu za obezbeđivanje njihovih prava.

MZP je izradilo prvu strategiju za zajednice 2013. godine, odnosno „Strategiju za povratak i zajednice 2014-2018“, koja predstavlja nastavak politike Vlade Kosova za jačanje multietničkog i multikulturalnog karaktera kosovskog društva. Takođe, u okviru Programa Vlade Kosova za 2021-2025, prioritet Vlade je unapređenje politike za zajednice kroz izradu Koncept dokumenta i zakona za raseljena lica kako bi se omogućio njihov bezbedan i dostojanstven povratak. Strateškim i operativnim planom MZP-a za 2021-2025, predviđeno je donošenje Strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika u okviru strateškog cilja „Unapređenje politika za zajednice, povratak i integraciju“ i operativnog cilja "Izrada i izmena zakona i podzakonskih akata za zajednice". Kao u Nacionalnoj strategiji razvoja 2030, za decu iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, neophodno je poboljšati pristup svim nivoima obrazovanja i promovisati strukturisano obrazovanje, dok ulaganja u zdravstvenu zaštitu treba da se odraze povećanjem ukupnog životnog veka, da se posebno bave zdravljem dece, smanjenjem stope njihove smrtnosti, naročito one u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. Takođe, 3. decembra 2020. godine, premijer Kosova je odobrio prioritete Okvira UN-a za održivi razvoj (UNSDCF) 2021 – 2025⁶. Ovaj okvir je zasnovan na uspesima i lekcijama naučenim iz prethodne saradnje i predstavlja posvećenost razvojnog sistema Ujedinjenih nacija da radi u bliskom partnerstvu sa kosovskim vlastima, na postizanju prioriteta postavljenih u Ciljevima održivog razvoja (SDGs), ciljevima

⁶ Okvir UN-a za održivi razvoj (UNSDCF) 2021 – 2025, dostupan na:
https://kosovoteam.un.org/sites/default/files/2021-01/Final%20Kosovo%20UNSDCF%202021-2025_signed.pdf

regionalne integracije, međunarodnim obavezama i principima za ljudska prava. Razvoj i rezultati „Skopskog procesa“ kao regionalne međuinstitucionalne platforme održivih rešenja, važni su u kreiranju politika u ovoj oblasti. Ova regionalna platforma je pokrenuta 2014.

Uprkos dosadašnjim dostignućima, nevećinske zajednice su i dalje u nepovoljnom položaju u skoro svim sferama života na Kosovu. Opšte poboljšanje životnog standarda i socio-ekonomskih uslova za ove zajednice suočeno je sa raznim preprekama, između ostalog, problemi sa uzurpacijom imovine doveli su do prepreka u vezi sa povratkom raseljenih lica, zdravstvenom zaštitom, kao i do izazova u primeni zakona o upotrebi jezika, te samim tim sprečili punu integraciju nevećinskih zajednica na Kosovu. Takođe, kontinuirani fenomen socijalne isključenosti za neke nevećinske zajednice, kao što su romska i aškalijska, i dalje predstavlja veliku poteškoću u naporima da se poboljšaju njihove šanse za opstanak. Mnogi od njih se i dalje suočavaju sa diskriminacijom, uznemiravanjem i socijalnom isključenošću zbog svoje etničke pripadnosti. Svi ovi problemi su uticali na Vladu, odnosno MZP, da inicira izradu i usvajanje nove strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika.

Nevećinske zajednice na Kosovu su srpska, turska, bošnjačka, romska, aškalijska, egipćanska, goranska, crnogorska, hrvatska i druge zajednice⁷.

III. METODOLOGIJA

Metodologija korišćena za izradu Strategije je kombinacija radionica i pojedinačnih sastanaka sa ključnim domaćim i međunarodnim akterima, odnosno konsultacija sa predstavnicima nevećinskih zajednica na nacionalnom nivou. Nakon kratke analize postojećeg stanja, definisani su strateški i specifični ciljevi, konkretne aktivnosti i akcije, koje su potom budžetirane. Akcioni plan u strukturnom aspektu je izrađen u skladu sa Administrativnim uputstvom (VRK) br. 07/2018 za planiranje i izradu strateških dokumenata, akcionih planova i tekućih instrukcija Kancelarije za strateško planiranje - (KSP), putem predstavnika ove kancelarije u radnoj grupi.

Radnu grupu za izradu ove strategije osnovao je ministar Ministarstva za zajednice i povratak, a na njenom čelu bio je direktor Pravnog odeljenja ovog ministarstva, a sastoji se od 20 članova i predstavnika nadležnih institucija, i to:

1. Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP);
2. Kancelarija premijera za pitanja zajednica (KPZ);
3. Kancelarija premijera za poverenika za jezike (KPPJ);
4. Kancelarija premijera za dobro upravljanje (KPDU);
5. Opštinske kancelarije za zajednice i povratak u ciljnim opštinama (OKZP);
6. Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT);
7. Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS);
8. Odeljenje za rad i socijalnu zaštitu (ORSZ);
9. Kancelarija predsednice Kosova – Konsultativno veće za zajednice (KPKKVZ);

⁷ Zakon o Izmenama i Dopunama zakona br. 03/I-047 za Zaštitu i Unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo , <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2531>

10. Agencija za statistike Kosova (ASK);
11. Ministarstvo administracije lokalne samouprave (MALS);
12. Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI);
13. Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP);
14. Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI);
15. Kancelarija premijera za strateško planiranje (KPSP);
16. Regionalni i lokalni centri za zapošljavanje;
17. Organizacije civilnog društva i drugi relevantni činioci aktivni u oblasti povratka i reintegracije manjinskih zajednica;
18. Ostale međunarodne organizacije na Kosovu, agencije UN-a, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Danski savet za izbeglice (DRC).

Rad Radne grupe na izradi strategije podržala je i kancelarija IOM-a na Kosovu, preko angažovanog eksperta.

Proces izrade strategije bio je podeljen u tri faze: 1) prvu fazu karakterisala je analiza opšte situacije, kao i realizacija niza konsultativnih sastanaka, u kojima su bile uključene odgovorne institucije i relevantni akteri, koji rade na lokalnom nivou; 2) tokom druge faze, tim odgovoran za izradu strategije je analizirao strateške dokumente koji su na snazi, izveštaje, studije i različite lokalne i međunarodne evaluacione dokumente posvećene zajednicama, posebno rezultate sprovođenja prethodne Strategije za zajednice i povratak 2014-2018, Program Vlade Kosova 2021–2025, podatke Agencije za statistiku Kosova, kao i druge sektorske strategije; dok 3) je u trećoj fazi dokument predmet procesa konsultacija sa svim zainteresovanim stranama, sa ciljem identifikacije i tretiranja svih pitanja koja se odnose na određene zainteresovane strane. Ovi sastanci su održani tokom čitave faze preliminarne i javne konsultacije. Međuinstitucionalna radna grupa je pregledala i uključila inpute dobijene sa ovih konsultacija, i prema kriterijumima navedenim u Administrativnom uputstvu br. 02/2012 i u postupku je za odobrenje.

Pored toga, održani su pojedinačni i grupni sastanci sa predstavnicima ministarstava u cilju analize trenutnog stanja implementacije, monitoringa i centralnih, izveštavačkih mehanizama.

Konačna verzija Strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2023-2027 i njen Akcioni plan, poslata je na usvajanje Vladi Kosova, 10.08.2023. godine.

IV. POZADINA

IV.1. USTAVNI I ZAKONSKI OKVIR ZA ZAŠTITU I PROMOVISANJE PRAVA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA U REPUBLICI KOSOVO

Prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu jemčena su Ustavom Kosova (u daljem tekstu: Ustav⁸), Zakonom br. 03 / L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04 / L-020, kao i Zakonom br. 04/L-115 o izmenama i dopunama zakona u vezi sa završetkom međunarodnog nadzora nezavisnosti Kosova (u daljem tekstu: Zakon

⁸ Videti Poglavlje II, III i članove 64, 67, 78, 81, 96, 103, 108, 110, 114, 123, 126, 133, 139, 144 i 156 (izmenjene) Ustava Republike Kosovo, objavljene u Službenom glasniku, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

o pravima zajednica⁹), kao i nizom međunarodnih pravnih instrumenata o pravima čoveka, koji se direktno primenjuju kroz Član 22. Ustava.

Član 156. Ustava garantuje da Kosovo promoviše i omogućava bezbedan i dostojanstven povratak izbeglica i interno raseljenih lica, te da im pomaže u vraćanju njihove imovine i poseda. U cilju poštovanja jezičkog identiteta svih lica i stvaranja ambijenta za sve zajednice da izraze i očuvaju svoj jezički identitet, kao i u cilju regulisanja upotrebe jezika, Skupština je usvojila i Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika¹⁰, dok je u pogledu očuvanja njihovog kulturnog i obrazovnog identiteta usvojila Zakon br.02/L-88 o kulturnom nasleđu¹¹, Zakon br.03/L-039 o posebnim zaštićenim područjima¹², kao i Zakon br. 03 / L-068 o obrazovanju u kosovskim opštinama¹³.

Zakon o zaštiti zajednica propisuje da Kosovo garantuje punu i efektivnu jednakost za sve građane Kosova. Kosovo svoju nacionalnu, etničku, jezičku i versku raznolikost smatra izvorom snage i bogatstva za dalji razvoj demokratskog društva, zasnovanog na vladavini prava. U razvoju Kosova podstiče se i ceni aktivni doprinos svih pripadnika zajednica¹⁴. Takođe, ovim zakonom se stvara pravni osnov za preduzimanje posebnih mera za obezbeđivanje pune i efektivne ravnopravnosti zajednica i njihovih pripadnika, uzimajući u obzir njihove posebne potrebe, koje se ne smatraju aktima diskriminacije¹⁵.

Poglavlje III [Prava zajednica i njihovih pripadnika] Ustava posebno se bavi pravima zajednica i njihovih pripadnika, regulišući njihova prava, kako pojedinaca, tako i zajednica, opšta načela, odgovornosti države, Konsultativnim većem za zajednice, zastupanjem pri zapošljavanju u javnim institucijama i zastupanjem u organima lokalne uprave. Članom 62. [Zastupljenost u organima lokalne samouprave] Ustava propisano je da u opštinama u kojima najmanje deset odsto (10%) stanovnika pripada zajednicama, koje u tim opštinama nisu većinske, mesto zamenika predsednika Skupštine opštine za zajednice bude rezervisano za predstavnika iz redova ovih zajednica.

U cilju poštovanja jezičkog identiteta svih lica i stvaranja ambijenta za sve zajednice da izraze i očuvaju svoj jezički identitet, kao i u cilju regulisanja upotrebe jezika, Skupština je usvojila Zakon br.02/L-37 o upotrebi jezika¹⁶, dok je u pogledu očuvanja njihovog kulturnog i obrazovnog identiteta usvojila Zakon br.02/L-88 o kulturnom nasleđu¹⁷, Zakon br.03/L-039 o posebnim

⁹ Videti Zakon br. 03/L-047 za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-020, dostupno u Službenom glasniku, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2531>

¹⁰ Videti Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2440>

¹¹ Videti Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2533>

¹² Videti Zakon br. 03/L-039 o posebnim zaštićenim područjima, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2529>

¹³ Videti Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2543>

¹⁴ Videti član 1 Zakona o zaštiti zajednice.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Videti Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2440>

¹⁷ Videti Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2533>

zaštićenim područjima¹⁸, kao i Zakon br. 03 / L-068 o obrazovanju u kosovskim opštinama¹⁹, Zakon br. 02 / L-31 o slobodi veroispovesti na Kosovu²⁰, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04 & L / 115, Zakonom br. 05 / L-010 o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine²¹, Zakonom br. 06 / L-092 o davanju na korišćenje i razmeni nepokretne opštinske imovine²² i Zakonom br. 03 / L-164 o finansiranju posebnih stambenih programa²³.

Pored gore navedenih zakona, zaštita prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu se takođe promoviše pozivanjem na međunarodne pravne instrumente o ljudskim pravima, koji su direktno primenljivi na Kosovu, kao što su:

- (1) Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima;
- (2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli;
- (3) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njegovi protokoli;
- (4) Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina;
- (5) Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije;
- (6) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena;
- (7) Konvencija o pravima deteta;
- (8) Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni;
- (9) Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Iako još uvek nije članica Ujedinjenih nacija, zbog svog značaja u zaštiti prava raseljenih lica i obnavljanju imovinskih prava po povratku, kada sprovodi politike koje se odnose na zajednice i povratnike, Kosovo takođe uzima u obzir Vodeće principe Ujedinjenih nacija o internom raseljenu (usvojene u septembru 2004. godine), kao i principe o povratku domova i imovine za izbeglice i raseljena lica (Principi - Pinheiro) Potkomisije UN-a za unapređenje i zaštitu ljudskih prava (usvojene juna 2005).

MZP, u skladu sa važećim zakonodavstvom, deluje na sprovođenju procedura za bolji život i podržava interese zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu. U skladu sa Aneksom 1.14 Uredbe (VRK) - br. 02/2021 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava, izmenjene i dopunjene Uredbom br. 04/2021, MZP priprema javne politike, izrađuje zakonske akte, usvaja podzakonske akte, postavlja obavezne standarde i sprovodi zakone u oblasti unapređenja i zaštite prava zajednica i njihovih pripadnika, uključujući pravo na povratak, u skladu sa Ustavom Kosova.

¹⁸ Videti Zakon br. 03/L-039 o posebnim zaštićenim područjima, u Službenom glasniku, dostupan na:

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2529>

¹⁹ Videti Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo, u Službenom Glasniku, dostupan na:

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2543>

²⁰ Videti Zakon br. 02/L-31 o slobodi veroispovesti na Kosovu, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04&L/115u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2442>

²¹ Videti Zakon br. 05/L-010 za Kosovsku agenciju za poređenje i verifikaciju imovine u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=13023>

²² Videti Zakon br. 06/L-092 o davanju na korišćenje i razmeni nepokretne opštinske imovine u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18917>

²³ Videti Zakon br. 03/L-164 za finansiranje posebnih stambenih programa u Službenom glasniku, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2670>

Kao rezultat donošenja Zakona o pravima zajednica, Vlada je 4. januara 2018. godine usvojila Uredbu (VRK) – br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i održivim rešenjima, kao i vodič za primenu ove uredbe. Svrha uredbe je stvaranje neophodnih uslova za postizanje trajnih rešenja za raseljena lica na Kosovu i u regionu, i definisanje odgovornosti nadležnih organa, koji donose odluke sprovode procedure i kriterijume za pomoć²⁴.

U okviru Programa Vlade Kosova za 2021-2025, prioritet je i unapređenje politika za zajednice kroz izradu koncept dokumenta i zakona za raseljena lica kako bi se omogućio njihov bezbedan i dostojanstven povratak.²⁵ Pitanje povratka raseljenih lica potrebno je rešiti donošenjem posebnog zakona, odnosno izmenom i dopunom Zakona br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, gde će pored dela zajednica, biti izmenjen i dopunjen i član 3.A, koji se bavi pravima izbeglica i raseljenih lica. Izdavanje adekvatnog zakonskog okvira će uticati na pravnu sigurnost predmetne kategorije.

IV.1.1. Mehanizmi za zaštitu nevećinskih zajednica na Kosovu

Putem različitih mehanizama, kako na centralnom, tako i na lokalnom nivou, Kosovo pruža podršku pravima nevećinskih zajednica. Dok se neki od ovih mehanizama bave zaštitom od diskriminacije, drugi se bave i pitanjima koja se odnose na učešće u donošenju odluka.

Konsultativno veće za zajednice, deluje pod nadležnošću predsednika Republike Kosovo, u kome su zastupljene sve zajednice.

Mandat Konsultativnog veća za zajednice uključuje:

- 1) Obezbeđivanje mehanizma za redovnu razmenu između zajednica i Vlade Kosova;
- 2) Mogućnost da zajednice u ranoj fazi daju komentare na zakonodavne i političke inicijative, koje Vlada može pripremiti, da prošire takve inicijative i da zatraže da se njihovi stavovi uključe u relevantne projekte i programe;
- 3) Davanje preporuka prilikom odlučivanja u vezi dodele međunarodnih sredstava ili dodele sredstava iz budžeta Republike Kosovo za projekte namenjene zajednicama.

Zaštitnik građana nadgleda i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih radnji ili propusta organa javne vlasti²⁶. To znači da štiti prava i slobode nevećinskih zajednica na Kosovu.

Komisija za prava i interese zajednica i povratak je stalni odbor Skupštine Kosova, uz garantovanu zastupljenost nevećinskih zajednica. Pored svoje opšte uloge u Skupštini Kosova, ovaj odbor je zadužen za procenu usklađenosti predloženog zakonodavstva sa pravima zajednica, kao i za obezbeđivanje tretiranja ovih prava na adekvatan način.

²⁴ Videti član 1 Uredbe (VRK) – br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima, dostupan u Službenom glasniku: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15942>

²⁵ Videti Program Vlade Republike Kosovo za 2021-2025, usvojen Odlukom Vlade br. 01/11, od 07.05.2021, str. 25.

²⁶ Videti član 132. Ustava.

Kancelarija za pitanja zajednica je organizaciona jedinica u okviru Kabineta predsednika Vlade, čija je misija da pomaže Kancelariji predsednika Vlade i Vladi, u definisanju i sprovođenju politika na jedinstven i koherentan način, analizirajući, savetujući i podržavajući izradu politika za pitanja zajednice i praćenje njihove implementacije.

Kancelarija za dobro upravljanje je organizaciona jedinica u okviru Kabineta premijera od 2002. godine, čija je misija da pruža stručnu podršku radu kabineta premijera i Vlade, u oblasti dobrog upravljanja, ljudskih prava, zaštite od diskriminacije, prava dece, prava osoba sa invaliditetom i jednakih mogućnosti. Promocija prava nevećinskih zajednica vrši se iz perspektive zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Kancelarija poverenika za jezike radi u okviru Kabineta premijera pod rukovodstvom Poverenika za jezike, koji je odgovoran za upravljanje Kancelarijom i vršenje njenih ovlašćenja u skladu sa relevantnom Uredbom za Kancelariju poverenika za jezike. Poverenik za jezike nadgleda sprovođenje zakona, u cilju očuvanja, unapređenja i zaštite: upotrebe službenih jezika na Kosovu, službenih jezika opština, jezika u službenoj upotrebi u opštinama, kao i jezika zajednica kojima maternji jezik nije jedan od službenih jezika.

Ministarstvo za zajednice i povratak osnovano je 2005. godine i ključno je ministarstvo zaduženo za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika. Ovo ministarstvo izrađuje i sprovodi zakone i druge javne politike u ovoj oblasti, uključujući pravo povratka na Kosovo.

Opštinske kancelarije za zajednice i povratak deluju u skladu sa Ustavom, važećim zakonodavstvom i politikama u oblasti promovisanja prava zajednica i njihovih pripadnika, obezbeđivanja jednakog pristupa javnim uslugama, stvaranja uslova za održiv povratak i reintegraciju, uključujući i strateške dokumente Kosova, u vezi sa zaštitom i unapređenjem prava zajednica, njihovim povratkom i reintegracijom. Kancelarije identifikuju, promovišu, podržavaju, sprovode i nadgledaju relevantne politike, aktivnosti i programe za zaštitu i unapređenje prava zajednica; jednak pristup zajednica javnim uslugama; stvaranje uslova za održiv povratak izbeglica, povratnika, raseljenih i repatriiranih lica²⁷.

Zamenik predsedavajućeg za zajednice je mesto koje u Skupštini opštine rezerviše određena nevećinska zajednica, u opštinama u kojima najmanje 10% opštinskog stanovništva pripada nevećinskoj zajednici. Ovo mesto je predviđeno ustavnim odredbama, odnosno članom 62. Ustava. Uprkos svojoj ustavnoj definiciji, ovaj mehanizam ima veoma usku definiciju u postojećem zakonodavstvu i ne postoji posebno administrativno uputstvo koje bi dalo bilo kakve detalje u vezi sa njegovim zadacima, uključujući i vreme, odnosno koliko ova pozicija može biti upražnjena. U 2019. upražnjena radna mesta su već uticala na zajednice u jednoj opštini, oslabivši njihovu političku zastupljenost i zaštitu²⁸.

²⁷ Videti član 2 Uredbe br. 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10522>

²⁸ Izveštaj OEBS-a, Procena uspostavljanja, funkcionisanja i učinka opštinskih mehanizama za učešće i predstavljanje zajednice, oktobar 2021, str. 43, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/3/499822.pdf>

Zamenik predsednika opštine za zajednice je predviđen Zakonom o lokalnoj samoupravi, a to mesto je rezervisano za one opštine u kojima najmanje 10% građana te opštine pripada nevećinskim zajednicama. Ova pozicija nije obavezna. Od 2014. godine, Administrativno uputstvo br. 01/2014 o postupku imenovanja potpredsednika u opštinama, kojim su bili predviđeni važni poslovi, iako ograničeni, ali i važni sastav i kriterijumi za izbor ove funkcije, regulisali su ovu funkciju do 2020. godine, kada je doneto novo administrativno uputstvo. Ova pozicija je u velikoj meri integrisana u opštinsku infrastrukturu za donošenje odluka, uz više sastanaka sa gradonačelnikom nego što je predviđeno okvirom politike, i činjenicom da generalno postoji jaka saradnja i interakcija sa opštinskim izvršnim strukturama²⁹.

Odbori za zajednice - uključuju u svoje redove prostu većinu članova skupštine opštine, a ostali članovi su predstavnici zajednica. Svaku zajednicu koja živi u opštini predstavlja najmanje jedan predstavnik u odboru za zajednice. Predstavnici nevećinskih zajednica u opštini čine većinu članova odbora zajednice. Komitet za zajednice je odgovoran za razmatranje usklađenosti opštinskih vlasti sa važećim zakonom, kao i za razmatranje svih opštinskih politika, praksi i aktivnosti kako bi se osiguralo da se prava i interesi zajednica u potpunosti poštuju. Odbor takođe preporučuje Skupštini opštine mere koje treba preduzeti kako bi se obezbedila primena odredaba koje se odnose na potrebu zajednica da unaprede, izraze, zaštite i razvijaju svoj etnički, kulturni, verski i jezički identitet, kao i na adekvatnu zaštitu prava zajednica u okviru opštine³⁰

²⁹ Ibid., str. 36-37

³⁰ Videti član 53 Zakona br. 03/L-040 za lokalnu samoupravu, dostupan na: <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2530>.

Slika 1. Mehanizmi za zaštitu nevećinskih zajednica na Kosovu

IV.3. TRENUTNA SITUACIJA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA NA KOSOVU

Uprkos ustavnim i zakonskim garancijama koje su date zajednicama i njihovim pripadnicima na Kosovu, neophodno je da se njihovo sprovođenje nadgleda i po potrebi, poboljša, kroz identifikaciju kašnjenja u implementaciji i analizu trenutnog stanja. U narednim potpoglavljima biće analizirano trenutno stanje zajednica i njihovih pripadnika prema specifičnim temama, odnosno u oblasti raseljenih lica i povratnika, obrazovanja, zapošljavanja i socijalne zaštite, imovinskih pitanja, upotrebe jezika i zdravlja.

IV.3.1. Raseljena lica i povratnici

MZP nije vodilo statistiku o raseljenim licima i povratnicima na Kosovu. Stoga, u nedostatku zvanične baze podataka na Kosovu, UNHCR je registrovao i održavao bazu podataka za povratnike do danas. MZP je uz pomoć IOM-a već kreirao ovu bazu podataka, a koja je od 1. marta 2023. godine funkcionalizovana.

Tabela 5. IRL* prema regionu i etničkoj pripadnosti (izveštaj UNHCR-a, februar 2023.)

C.1.	K/IRL* za region i nacionalnost										
Region	Albanci	Aškalijske	Bošnjaci	Hrvati	Egipćani	Goranci	Romi	Srbi	Turci	Ostali	Ukupno
Gnjilane	0	80	0	0	0	0	30	561	0	0	671
Mitrovica	6900	0	0	0	2	15	27	6854	0	7	13805
Peć	0	0	0	0	0	0	0	19	0	0	19
Priština	0	28	0	0	0	0	92	928	0	0	1048
Prizren	0	45	0	0	0	0	3	55	0	0	103
Ukupno	6900	153	0	0	2	15	152	8417	0	7	15646

**Brojevi su procene, zasnovane na sistematskom istraživanju koje je sproveo UNHCR. Smanjenje broja odražava povratnike registrovane unutar Kosova.*

Prema statističkom pregledu koji je UNHCR objavio u februaru 2023. godine, procenjuje se da je oko 15.646 ljudi interno raseljeno na Kosovu. Analizirajući ove podatke po etničkoj i regionalnoj osnovi, primećuje se da najviše interno raseljenih lica pripada srpskoj zajednici (8.417), zatim albanskoj (6.900), romskoj (152), aškalijskoj (153), Goranskoj (15) i Egipćanskoj (2). Uglavnom, region iz kojih su se ove zajednice doselile su: region Mitrovice, sa najviše IRL srpske i albanske zajednice, zatim region Prištine gde prednjače srpske, romske i aškalijske zajednice, potom region Gnjilana gde su vodeće zajednice Srbi, Aškalijske i Romi i konačno region Prizrena i Peći sa istim zajednicama (videti tabelu 5).

Tokom 2016. godine, profilisanje IRL-a³¹ je urađeno na osnovu uzorka podržanog od strane JIPS (Joint IDP Profiling Service). Profilisanje je urađeno na osnovu uzorka pod upravljanjem administrativnog organa koji čine Ministarstvo za zajednice i povratak, Komesar za izbeglice i migracije Republike Srbije, UNHCR i Danski savet za izbeglice (Grupa za upravljanje profilisanjem). Dalju podršku je pružio JIPS, kao i određeni broj zaposlenih aktivnih na Kosovu koji su dali doprinos Grupi za upravljanje profilisanjem. Moraju se izdvojiti adekvatna finansijska sredstva kako bi se osigurala održiva rešenja. Kao rezultat događaja iz 1998-1999 i 2004. godine, prema procenama, oko 16.000 interno raseljenih lica na Kosovu suočava se sa poteškoćama i čeka na dugoročna rešenja. Od anketiranih albanskih porodica interno raseljenih, poželjno trajno rešenje za njihov boravak je povratak u zemlju porekla sa 62%. Nasuprot tome, za anketirane romske, aškalijske i egipćanske porodice, lokalna integracija u mestu raseljenja je bila poželjna opcija sa 80%, dok je za srpske IRL, ukupno 83% anketiranih srpskih porodica u privatnom smeštaju i 91% u kolektivnim centrima, kao poželjnu opciju smatraju ostanak u trenutnom mestu raseljenja. UNHCR je 2016. godine, zajedno sa lokalnim partnerima, izvršio procenu potreba na uzorku od 1.400 porodica koje su ranije izrazile želju da se vrate (preko 4.600 osoba/1.400 porodica) raseljenih sa Kosova u Crnu Goru, Republiku Severnu Makedoniju i Srbiju. Rezultati ove ankete pokazuju da je više od 90% RL zainteresovano za povratak.

³¹ <https://www.unhcr.org/see/10865-profiling-of-internally-displaced-people-in-kosovo.html>

Nastojeći da stvori što bolje uslove za one koji su se već vratili i za one koji su izrazili interes za povratak na Kosovo, MZP, sa ostalim relevantnim akterima, koordinira zatvaranje kolektivnih centara.

Takođe, prema statističkom pregledu koji je UNHCR objavio u februaru 2023. godine, tokom poslednje dve decenije, na Kosovo se vratilo 29.297 ljudi. Kada se analiziraju na etničkoj osnovi, ovi podaci pokazuju da najveći broj povratnika pripada srpskoj zajednici (12.738), zatim zajednici Aškalija/Egipćana (7.770) i Roma (4.077) (videti tabelu 6).

Tabela 6. Povratak tokom perioda 2000-2023 (izveštaj UNHCR-a, februar 2023.)

E.1.	Dobrovoljni povratak nevećinskih zajednica 2000 – 2023																											
Etnička grupa	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Total	%		
Albanci	0	27	29	24	8	49	53	15	43	86	99	27	67	10	50	20	39	13	43	1	16	21	6	0	132	4.54		
			4	5										3											5			
Aškalije/ Egipćani	0	53	88	11	59	72	46	31	19	28	71	39	30	20	15	22	15	15	96	53	76	3	25	8	777	26.5		
		3	2	82	3	7	6	2	5	1	8	5	5	2	1	1	9	9				1			0			
Bošnjaci	57	0	14	39	47	25	93	89	39	43	49	60	84	40	9	18	11	2	10	0	3	0	1	0	187	6.4		
			9	3	9	0																			9			
Hrvati	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4	0.0		
Goranci	3	0	73	14	14	12	13	23	85	90	18	10	89	2	21	23	0	1	5	0	0	0	0	0	146	5.0		
				5	1	5	9	4			2	6													4			
Crnogorci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9	1	0	1	3	1	0	4	0	0	0	0	0	21	0.1		
Romi	20	21	39	28	43	23	30	58	86	21	37	12	13	13	55	85	66	16	35	14	61	4	17	13	407	13.9		
		4	0	7	0	5	3	1		4	1	0	2	2				9				7			7			
Srbi	18	67	96	15	81	74	61	58	23	43	89	47	37	34	39	42	29	14	13	1	23	26	15	8	12	43.5		
	26	9	6	50	8	0	5	5	1	9	5	4	5	5	8	9	9	8	3	2	8	9	5		73			
																			3						8			
Turci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	3	7	6	0	0	0	0	0	0	19	0.1		
Ukupno	19	14	27	38	24	21	16	18	67	11	23	11	10	82	68	80	58	49	32	1	39	3	204	29	292	100.00		
	06	53	54	02	69	26	69	16	9	53	18	92	55	5	5	2	2	8	7	9	4	6	8	97	00			

*Albanci se odnosi na one koji su u manjinskom položaju.

Kao što se može videti u tabeli 7, podaci statističkog pregleda koje je UNHCR objavio u februaru 2023. godine takođe pokazuju da se od 29.297 lica, koja su se dobrovoljno vratila na Kosovo, najviše se vratilo iz Srbije (16.108) i to 10.690 lica iz zajednice Srba, 2098 iz zajednice Aškalija i Egipćana, 1557 iz romske zajednice, 1203 iz zajednice Goranaca i 545 iz zajednice Bošnjaka.

Nakon toga, oko 6503 osoba iz unutrašnjosti Kosova, odnosno 2153 lica iz zajednice Aškalija i Egipćana, 1826 osoba iz srpske zajednice, 1319 iz albanske zajednice i 1098 osoba iz romske zajednice. Treća zemlja iz koje se vratilo najviše interno raseljenih je Crna Gora (3853), od čega 2137 osoba iz zajednice Aškalija i Egipćana, 799 osoba iz bošnjačke zajednice, 699 osoba iz romske zajednice i 173 osobe iz srpske zajednice. Na kraju dolaze povratnici iz Severne Makedonije (1670), trećih zemalja (802) i Bosne i Hercegovine (361) (vidi tabelu 7).

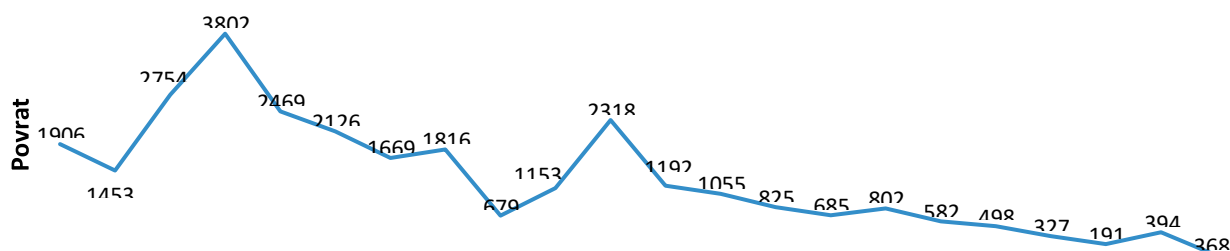
Tabela 7. Dobrovoljni povratak nevećinskih zajednica prema etničkoj pripadnosti i prethodnom mestu preseljenja (Izveštaj UNHCR-a, februar 2023.)

E.4.	Dobrovoljni povratak nevećinskih zajednica prema etničkoj pripadnosti i prethodnom mestu preseljenja 2000 – 2023						
Region povratka	Bosna i Hercegovina	Severna Makedonija	Crna Gora	Srbija	Ostale države	Unutar Kosova	Ukupno
Albanci*	0	3	0	3	0	1319	1325
Aškalije i Egipćani	98	1019	2137	2098	257	2161	7770
Bošnjaci	162	17	799	545	301	55	1879
Hrvati	0	0	0	2	2	0	4
Goranci	41	14	42	1203	143	21	1464
Crnogorci	0	4	3	9	0	5	21
Romi	53	594	699	1557	76	1098	4077
Srbi	7	19	173	10690	23	1826	12738
Turci	0	0	0	1	0	18	19
Ukupno	361	1670	3853	16108	802	6503	29297

*Albanci se odnosi na one koji su u manjinskom položaju

Podaci takođe pokazuju da iako je najveći broj povratnika postignut u periodu od 2002. do 2010. godine, nakon opšteg opadajućeg trenda, 2020. godina beleži blagi porast broja povratnika u odnosu na prethodne dve godine (videti tabelu 8).

Tabela 8. Povratak tokom perioda 2000-2022 (izveštaj UNHCR-a, decembar 2022.)

Kao što se može videti iz gore navedenih statističkih podataka, povratak raseljenih lica iz nevećinskih zajednica na Kosovu ostaje izazov još od posleratnog perioda, posebno u pogledu njihovih prava. Vredi napomenuti da su, prema izveštaju američkog Stejt departmenta, parlamentarni predstavnici zajednica Aškalija, Egipćana i Roma izvestili da su društvene predrasude sprečile povratak skoro 400 Aškalija, Egipćana i Roma, koji su ranije bili stanovnici zemlje i obavestili UNHCR – da su bili spremni da se vrate iz Srbije, Severne Makedonije i Crne Gore.³²

Do danas, različiti međunarodni partneri su pomogli povratak RL-a iz regiona na i unutar Kosova, kroz različite projekte, uglavnom finansirane iz Instrumenta za pretpristupnu pomoć EU (IPA). Partneri u implementaciji ovih projekata bili su UNDP, DRC i IOM. Ovi projekti ukupne vrednosti od 30,5 miliona evra, realizovani u periodu 2008-2021, pomogli su povratku oko 1.004 porodica na Kosovo (videti tabelu 9). Do 2021. godine, MZP je na budžetskoj liniji kapitalnih projekata za izgradnju kuća za povratnike potrošilo ukupno 19.227.923 evra, dok je za 2022. godinu opredeljeno 1.000.000 evra³³.

Tabela 9. Projekti koji su pomogli dobrovoljni povratak raseljenog stanovništva u regionu i unutar Kosova (RL) (izvor: IOM)

Naziv	CRIS Br.	Vremensk i period	Doprino s EU-a	Doprino s MZP-a	# povratnički h porodica	Implementacion i partner
EU – Povratak i reintegracija na Kosovo – faza I (IPA 2007)	2008/162-519	22 jul 2008-31 oktobar 2010 (27 meseci)	EUR 3.3 M	EUR 1.0 M	181	UNDP
EU – Povratak i reintegracija na Kosovu – faza II (IPA 2008)	009/215-276	01 avgust 2009-31 oktobar 2011 (27 meseci)	EUR 4.0 M	EUR 1.0 M	214	DRC
EU – Povratak i reintegracija na Kosovu – faza III (IPA 2010)	2011/269-936	01 novembar 2011-31 oktobar 2014 (36 meseci)	EUR 4.2 M	EUR 1.0 M	210	IOM

³² Stejt department, Državni izveštaji o praksi ljudskih prava za 2020: Kosovo 2020, Biro za demokratiju, ljudska prava i zapošljavanje, str. 17.

³³ Videti tabelu 3.2 Kapitalni projekti za centralni nivo Zakona br. 08/066 o raspodeli budžeta za budžet Republike Kosovo, str. 62, dostupna na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=51763>

EU – Povratak i reintegracija na Kosovu – faza IV (IPA 2012)	2014/344 -650	01 novembar 2014-31 jul 2017 (33 meseci)	EUR 4.0 M	EUR 2.5 M	262	IOM
EU – Povratak i reintegracija na Kosovu – faza V (IPA 2016)	2017/391 -105	10 novembar 2017-30 septembar 2023 (71 mesec) – u nastavku	EUR 8.0 M	EUR 1.5 M	377	IOM

Uzimajući u obzir da još uvek nisu vraćena sva raseljena lica, Vlada Kosova, a posebno MZP i drugi partneri, radiće tokom sprovođenja ove strategije zajedno sa svim sektorima, tako da osiguraju da zajednice imaju koristi od institucionalnih politika koje donose poboljšanje situacije koja je u vezi sa obrazovanjem, zdravstvenim uslugama, zapošljavanjem, bezbednošću itd. MZP i implementacioni partneri će blisko sarađivati sa relevantnim ministarstvima i institucijama na centralnom i lokalnom nivou, kako bi osigurali da su odgovarajuće politike razvijene i sprovedene. U cilju poboljšanja implementacije povratničke politike, MZK u saradnji sa implementacionim partnerima treba da ažurira podatke u postojećoj bazi podataka što je pre moguće.

IV.3.2. Obrazovanje

Poboljšanje pristupa obrazovanju za nevećinske zajednice, posebno za najugroženije grupe kao što su Romi, Aškalije i Egipćani.

Obrazovanje na Kosovu organizuje MONT, nudeći obrazovanje na albanskom, turskom i bosanskom jeziku, međutim, na Kosovu je u ponudi i obrazovanja na srpskom jeziku. MONT je uložio napore da olakša integraciju nevećinskih zajednica u obrazovni sistem Kosova, nudeći mogućnost učenja romskog jezika kao izbornog predmeta, dok je na nivou visokog obrazovanja, MONT izdao Administrativno uputstvo kojim se utvrđuju mesta rezervisana za studente koji pripadaju nevećinskim zajednicama³⁴. Takođe, MONT je u saradnji sa partnerima, REF i VORAE, za školsku 2020/2021 godinu dodelio 596 stipendija za srednjoškolce iz zajednica Roma i Aškalija. 17. marta 2022. godine, ministar MONT-a i ministar MALIS-a, potpisali su Memorandum o saradnji za pružanje finansijske podrške (100 stipendija) za studente zajednica Aškalija, Egipćana i Roma, koji studiraju na javnim univerzitetima na Kosovu.

Tabela 10 pruža podatke o upisu dece/učenika iz svih zajednica na Kosovu, u škole sa kosovskim nastavnim planovima i programima koje nudi MONT, prema nivoima obrazovanja (predškolski,

³⁴ Videti Administrativno uputstvo (MONT) br. 09/2016 Primena afirmativnih mera i rezervisana mesta za upis kandidata iz nevećinskih zajednica u javnim ustanovama visokog obrazovanja. Dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/06/ua-masht-09-2016-aplikimi-i-masave-afirmative-dhe-vendeve-te-rez-al.pdf>

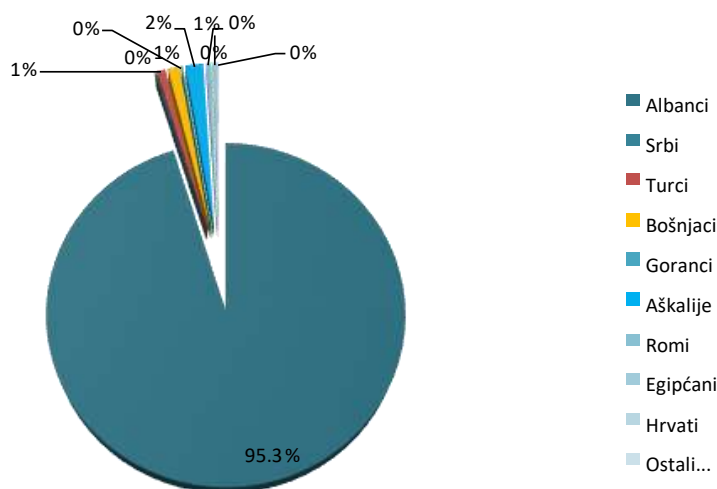
osnovni, niži srednji, viši srednji) u preduniverzitetskom obrazovanju, prema u kojima učestvuje oko 305.157 Albanaca, 2.564 Turaka, 3.388 Bošnjaka, 4.195 Aškalija, 1.325 Roma, 1.336 Egipćana i 426 Goranaca³⁵. Graf. 1, daje podatak o ukupnom učešću učenika uključenih u osnovno i niže srednje obrazovanje, izraženo u procentima po nacionalnosti, 95,3% je Albanaca, dok 4,7% pripada drugim etničkim grupama³⁶. S druge strane, Graf.2. daje podatke o ukupnom učešću učenika uključenih u više srednje obrazovanje, izraženo u procentima po etničkoj pripadnosti, 97,0% je Albanaca, dok 3,0% pripada drugim etničkim grupama³⁷.

Tabela 10. Učenici po nacionalnosti i školskim nivoima 2020/21, ukupno

Stepen	Albanci	Turci	Bošnjaci	Aškalije	Romi	Egipćani	Goranci
Predškolsko obrazovanje (0<5 godina)	4,147	6	3	3	4	13	n/a
Predškolsko obrazovanje (starost 0 <6)	19,201	190	194	213	84	61	34
Osnovno/niže srednje obrazovanje	213,112	1781	2,427	3755	1067	1123	386
Više srednje obrazovanje	68,697	587	764	224	170	139	6
Ukupno	305,157	2,564	3,388	4,195	1,325	1,336	426

(Izvor: Podaci iz godišnje statistike MONT-a)

Grafikon 1. Broj učenika na osnovnom i nižem srednjem obrazovanju po nacionalnosti u %

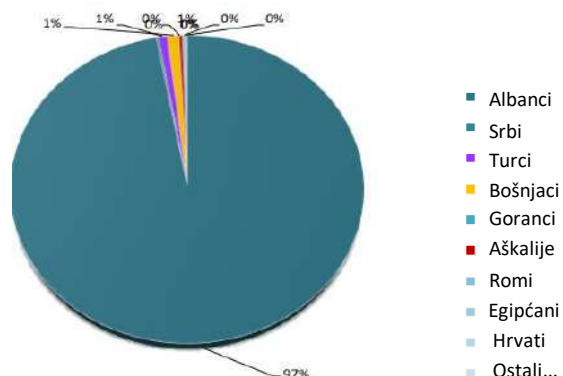

³⁵ Izveštaj MONT-a, Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/21, Sistem upravljanja informacijama u obrazovanju, jun 2021, str. 28-33, dostupan na: <https://ask.rks-gov.net/media/6072/statistikat-e-arsimit-20202021.pdf>

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

Grafikon 2. Broj učenika na višem srednjem obrazovanju po nacionalnosti u %

S druge strane, u tabeli 11. dat je podatak o učešću nastavnika po nacionalnosti, koji pokazuje da je u kosovskom kurikulumskom sistemu angažovano ukupno 22.469 Albanaca, 469 Bošnjaka, 199 Turaka, 6 Aškalija, 9 Roma, 6 Egipćana, 6 Goranaca i 8 Hrvata. Za srpsku i crnogorsku zajednicu, MONT nema podatke.

Tabela 11. Nastavnici po nacionalnosti 2020/21, ukupno

Etnička pripadnost	Albanci	Srbi	Turci	Bošnjaci	Aškalije	Romi	Egipćani	Goranci	Hrvati
Ukupno	22,469	n/a	199	469	6	9	6	6	8

Vlada Kosova je 2015. godine donela Uredbu br. 21/2015 o verifikaciji diploma izdatih od strane Univerziteta u Severnoj Mitrovici nakon 2001. godine, u cilju konkurisanja za posao, dobijanja profesionalnih licenci i polaganja ispita u javnim institucijama, što je olakšalo pristup zaposlenju na Kosovu za mnoge diplomirane sa ovog univerziteta³⁸. Ukupno je do decembra 2020. godine pozitivno verifikovano 1709 diploma. Trenutno je proces verifikacije ugrožen nepouzdanom finansijskom podrškom donatora. Sledeća moguća ključna faza je – priznavanje diploma srednje škole i viših stručnih škola. Priznavanje diploma je potrebno kako na univerzitetu, tako i u srednjoj školi. Ovo je od suštinskog značaja za povećanje mogućnosti zapošljavanja među nevećinskim zajednicama i za podršku pristupa obrazovanju i punoj reintegraciji pripadnika srpske zajednice i

³⁸ Videti *supra* napomenu 27, str. 45. <https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/493678.pdf>

ostalnih zajednica koje pohađaju obrazovanje na srpskom jeziku (Srpska zajednica, Romi, Goranci, Bošnjaci). Nedostatak priznavanja ima ozbiljan negativan uticaj na mogućnosti zapošljavanja studenata i ometa reintegraciju srpske i nesrpske zajednice u kosovsko društvo. Tako da na osnovu ovih podataka, treba funkcionalizovati komisiju za priznavanje diploma Univerziteta Severne Mitrovice.

U 2016. godini, izdavanjem Administrativnog uputstva br. 09/2016 o primeni afirmativnih mera i mesta rezervisanih za prijavu kandidata iz nevećinskih zajednica u javnim visokoškolskim ustanovama, utvrđena je kvota od 12% za studente nevećinskih zajednica, od ukupnog broja studenata predviđenih za upis³⁹. Od 2008. do 2020. godine na svim fakultetima Prištinskog univerziteta „Hasan Priština“ predviđeno je 5 hiljada 372 mesta za nevećinske zajednice. Uprkos ovom broju, tokom poslednjih godina samo je 18,42% mesta popunjeno sa 990 studenata primljenih iz nevećinskih zajednica. Od 990 primljenih, diplomiralo je samo 23,93 odsto, dakle, za 12 godina na ovom univerzitetu, diplomiralo je ukupno 237 studenata iz nevećinskih zajednica. Nivo pohađanja preduniverzitetskog obrazovanja, podeljen po etničkoj pripadnosti, relativno je proporcionalan demografiji Kosova. Ne postoje podaci razvrstani po etničkoj pripadnosti i polu. Stopa napuštanja može biti posebno visoka za decu kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, koja su repatrirana. Međutim, podaci o pohađanju škole od strane kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana razvrstani po polu, nisu dostupni. Ovo predstavlja poteškoće u razumevanju razlika između devojčica i dečaka.⁴⁰ Stopa pismenosti zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je niža u poređenju sa ostatkom stanovništva. Od približno 98% pismenog stanovništva Kosova, samo je 73% žena i oko 87% muškaraca Romske, Aškalijske i Egipćanske zajednice pismeno. Širom zemlje, učešće omladine Roma, Aškalija i Egipćana, sa 65% u nižim srednjim školama, pada na 30% u višim srednjim školama.⁴¹

Tabela 12. Poređenje broja učenika koji su napustili školovanje kroz godine

Etnička pripadnost	2017/2018	2018/2019	2019/20
Romi i Aškalije	88	83	50

(Izvor: Podaci iz godišnje statistike MONT-a)

Tabela 12 pokazuje da se trend smanjenja broja dece koja napuštaju školovanje može bar delimično pripisati radu školskih medijatora, centara za učenje i timova za prevenciju i reagovanje. Međutim, stopa napuštanja školovanja u ovim zajednicama je i dalje visoka. Pored siromaštva, druge uzroke napuštanja treba tražiti i u nedostatku podrške roditelja zbog slabe informisanosti, nevrednovanja školovanja, potom tu je i problem neadekvatnog radnog prostora u pojedinim

³⁹ Videti član 4 Administrativnog uputstva (MONT) br. 09/2016, videti supra napomenu 35.

⁴⁰ Nicole Farnsworth, Donjeta Morina, David JJ Ryan, Gresa Rrahmani, Vanessa Robinson-Conlon i Iliriana Banjska, „Rodna analiza Kosova“, Mreža žena Kosova (MŽK): 2018, dostupno na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20181003170921410.pdf>

⁴¹ Videti Admovere izveštaj, Izazovi zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu tokom pandemije Covid-19, jul 2020, Priština, str. 9, dostupno na: https://admovere.org/wp-content/uploads/2020/07/Final_-Sfidat-e-komunitetit-rom-ashkali-dhe-egjiptian-ne-kosove-gjate-pandemise-COVID-19-Alb-.pdf

školama, veliki broja učenika u učionici, udaljenost od škole, ekonomski i socijalni uslovi porodica, što samo su neki od izazova sa kojima se ovi učenici suočavaju.⁴²

Dakle, obrazovanje pripadnika romske, aškaliske i egipćanske zajednice na Kosovu karakteriše nezadovoljavajuće učešće u obaveznom obrazovanju i veoma nisko učešće u srednjem i visokom obrazovanju.⁴³ Od ukupnog broja dece u predškolskom i osnovnom obrazovanju (niže srednje), kosovski Romi, Aškalije i Egipćani čine 2,5 odsto (5.808 učenika od ukupno 229.333) prema podacima koje je prikupio MONT za školsku godinu 2018./19⁴⁴. Podaci MONT-a pokazuju da je 107 kosovskih Roma, 185 kosovskih Aškalija i 60 kosovskih Egipćana upisano u javne predškolske ustanove u istoj školskoj godini⁴⁵.

Nizak nivo pohađanja predškolskog obrazovanja donekle je nadoknađen centrima za učenje (CU) širom Kosova, koji pružaju predškolske usluge, ali i dalje ih pohađa manje od 20 procenata kosovske romske, aškaliske i egipćanske dece.⁴⁶ Nizak nivo pohađanja predškolskog obrazovanja takođe predstavlja problem za učenike iz većinske zajednice u određenoj opštini.

Veoma niska stopa pohađanja i akademskih postignuća dece kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, kao i nedostatak socijalne uključenosti, doveli su do inicijative NVO sektora za osnivanje CU-ova 2001. godine, sa ciljem pružanja dopunskih obrazovnih usluga. Centri za učenje, kao komplementarni model razvoja i obrazovanja, dele zajednički cilj – zadržati decu u školi, olakšati njihovo učešće u predškolskom, osnovnom i nižem srednjem obrazovanju i ostvariti bolje akademske rezultate.⁴⁷ CU-ovi imaju tendenciju da ciljaju uskraćene oblasti i decu kojoj je potrebna dodatna podrška, kako bi uspeli i ostali u školama, koje su obično neopremljene i pretrpane⁴⁸. Tokom godina, CU-ovi su igrali važnu ulogu u smanjenju stope napuštanja i pozitivno su uticali na učinak dece (veštine čitanja i pisanja, ocene), podstičući ih da nastave školovanje. Pozitivan nivo zadovoljstva zabeležen je i među roditeljima, koji su istakli značaj CU-ova. U 2018. godini, više od 5.500 dece osnovnih i nižih srednjih škola pohađalo je dopunsku nastavu koju su ponudili CU-ovi zajednici i školama. Međutim, 2022. godine, zbog pandemije i zatvaranja CU-ova, ovaj broj je pao na nešto manje od 3.000. Iako je priznato da CU-ovi igraju važnu ulogu u doprinosu obrazovanju dece kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, kao i dece iz drugih zajednica, njihova održivost je bila ugrožena zbog snažnog oslanjanja na međunarodne donatore. Stoga, postojao je veliki interes da se CU-ovi postepeno stave pod okrilje kosovskih institucija.

⁴² Videti Izveštaj Kosovskog centra za obrazovanje, Analiza upisa i pohađanja dece Roma, Aškalija i Egipćana u prvom razredu i predškolskim odeljenjima, 2021, Priština, str.17, dostupan na: <http://kec-ks.org/ep-content/uploads/2021/07/Analiza-e-regjistrimit-dhe-vijimit-në-klasën-e-parë-dhe-klasat-parafillore.pdf>

⁴³ Savet Evrope, „Vodič za nastavnike o socijalnoj inkluziji zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u školama“, 2015, str. 7; dostupan na: <https://www.coe.int/documents/3843514/13597853/Guidelines-for-teachers-En.pdf/23d76fe4-66d2-4aae-8437-cfcec6d64d5b>

⁴⁴ Agencija za statistiku Kosova, „Statistike obrazovanja Kosova“ 2019/20, jun 2020, str. 31; dostupne na: <https://ask.rks-gov.net/media/5637/education-201902020-ang.pdf>

⁴⁵ Ibid., str. 28. ASK

⁴⁶ UNICEF, „Razvoj u ranom detinjstvu – Statistički pregled: Podaci za zajednicu Roma, Aškalija i Egipćana“, str.4; dostupan na: https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/196/file/ECD_Roma_Ashkali_and_Egyptian_communities_ENG.pdf.

⁴⁷ KEEN, „Uticaj centara za učenje na uključivanje romske, aškaliske i egipćanske dece u obrazovanje“, 2018, str. 18, dostupno na: http://kec-ks.org/wp-content/uploads/2020/08/Ndikimi-i-QMve-ne-Kosove_eng.pdf

⁴⁸ Savet Evrope i UNICEF, „Studija o uticaju i održivosti centara za učenje“, 2015, str. 7; 11, dostupna na: https://www.coe.int/documents/3843514/13597853/Study_on_Impact_and_Sustainability_of_the_Learning_Centers-En.pdf/4a76eefe-21d0-432c-800c-ad234f77f4a2

Za stvaranje pravnog osnova i regulisanje rada CU-ova, MONT je u decembru 2018. godine doneo novo Administrativno uputstvo br. 19/2018 (AU br. 19/2018) o osnivanju i funkcionisanju centara za učenje. Kriterijumi navedeni u ovom uputstvu uspostavljaju formalni okvir za rad CU-ova koji moraju biti registrovani pri MONT-u da bi nastavili ili započeli aktivnosti. Odobrenjem radnog okruženja, uslova i nastavnog plana i programa, kao i plana rada i finansijskog poslovanja, CU dobija dozvolu za rad na pet godina sa mogućnošću obnavljanja.⁴⁹ S druge strane, AU br. 19/2018 dodeljuje vladinim i opštinskim institucijama više odgovornosti u pogledu obezbeđivanja funkcionisanja i efikasnog, održivog finansiranja CU-ova. Kašnjenja, uključujući i nedostatak proceduralnih smernica, značajno su uticala na postojeće CU-ove i mnogi su zatvoreni zbog završetka donatorskih projekata i nedostatka sredstava. Međunarodni donatori koji su ih nekada podržali, oklevaju sa angažovanjem sredstva umesto pravno odgovornih strana, a oni CU-ovi koji su uspeli da obezbede donatorska sredstva imaju samo konkretne, kratkoročne ili srednjoročne finansijske izgleda. MONT još uvek nije dodelio adekvatna sredstva za CU-ove i neke opštine ne podržavaju institucionalizaciju jer nemaju sredstva.⁵⁰ Da bi bio funkcionalan, AU br. 19/2018 za podršku ili uspostavljanje aktivnosti CU-ova, MONT treba da izdvoji dovoljna godišnja sredstva i opštine treba da dozvole da njihovi budžeti uključuju osoblje centara za učenje.

Stoga, uključivanje romske i aškalijске zajednice u obrazovni sistem, kao i napuštanje škole od strane pripadnika ovih zajednica, i dalje ostaju izazovi, iako se situacija značajno poboljšala poslednjih godina. Kao što je istaknuto u Nacionalnoj strategiji razvoja 2030, za decu iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, od suštinskog je značaja poboljšati pristup svim nivoima obrazovanja i promovisati strukturisano obrazovanje.

Na kraju, može se reći da se nevećinske zajednice suočavaju sa mnogim izazovima u svojoj integraciji na različitim nivoima obrazovanja na Kosovu, a to posebno važi za romsku, aškalijšku i egipćansku zajednicu, kao najugroženije grupe zbog socio-ekonomskih uslova. Srpska zajednica i deo drugih zajednica i dalje pohađaju obrazovanje u srpskom sistemu. Ova strategija se fokusira na integraciju nevećinskih zajednica u sistem MONT-a, kako bi se omogućilo svakom građaninu na Kosovu da ima pristup jednakom obrazovanju, što je pravo garantovano Ustavom.

IV.3.3. Zapošljavanje i socijalna zaštita

Povećanje uključenosti u šeme socijalne zaštite i zapošljavanja treba da bude prioritet.

Nezaposlenost na Kosovu je jedan od glavnih izazova tokom godina, ne samo za nevećinske zajednice na Kosovu već i za sve građane Kosova. Prema podacima Kosovske agencije za statistiku (videti tabelu br. 13), u 2018. godini stopa nezaposlenosti na Kosovu iznosila je 29,6 odsto, a ista je smanjena u 2019. na 25,7 odsto, dok je u 2020. neznatno porasla na 25,9 odsto.

Tabela 13. Stepen nezaposlenosti (%)

⁴⁹ Videti Administrativno uputstvo (MONT) br. 19/2018 o osnivanju i radu centara za učenje, dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2018/12/ua-nr-19-masht-per-themelimin-dhe-funksionimin-e-qendrave-mesimore-x.pdf>.

⁵⁰ U septembru 2021, MONT je dodelio 97.000 evra, od obećanih 200.000 evra, za tri uspešne nevladine organizacije koje su se prijavile, a koje vode 22 centra za učenje. U aprilu 2022, MONT je otvorio poziv za nevladine organizacije koje upravljaju registrovanim centrima za učenje, da se prijave za fond od 200.000 evra.

Stepen nezaposlenosti (%)	2018	2019	2020
15-64 godina	29.6	25.7	25.9

Član 9 Zakona br. 06 / L-114 o javnim službenicima propisuje da „U centralnim javnim institucijama, najmanje 10% radnih mesta u svim kategorijama javnih službenika moraju da popune pripadnici zajednica koje nisu većinske na Kosovu i koje ispunjavaju kriterijume prijema, dok se na nivou opštine popunjavanje broja radnih mesta za pripadnike zajednica vrši u skladu sa procentom stanovništva u toj opštini”.⁵¹ Ova kvota je definisana prethodnim zakonom, odnosno Zakonom 03/L-149 o civilnoj službi na Kosovu od 2010. godine. Uredba br. 04/2010 o Procedurama za pravičnu i proporcionalnu zastupljenost nevećinskih zajednica u javnoj službi na Kosovu, predviđa da institucije moraju primeniti najmanje šest (6) od četrnaest (14) pozitivnih akcionih mera njom obuhvaćene, koje uključuju: komunikaciju, program pozitivne akcije, prakse, stipendije i programe obuke za kandidate, obuke za državne službenike nevećinskih zajednica, antidiskriminacijske radionice i međuinstitucionalnu saradnju.⁵² Vredi napomenuti da ovaj propis ima pravni osnov u ukinutom Zakonu državne službe. Propis do danas nije zamenjen novim propisom zasnovanim na novom zakonu o javnim funkcionerima. U slučaju spora u upravnom postupku, redovni sudovi ga mogu smatrati ukinutim, čime se ugrožava pravna sigurnost korisnika ovog propisa.

Prema izveštaju OEBS-a iz 2017. godine, kosovski Srbi čine ogromnu većinu pozicija koje popunjavaju nealbanske zajednice u institucijama na centralnom nivou, koje su podvrgnute evaluaciji, a slede ih kosovski Turci i kosovski Bošnjaci, dok su druge kosovske zajednice nedovoljno zastupljene u poređenju sa njihovim procentom u stanovništvu Kosova.⁵³ Evropska komisija je procenila da zapošljavanje nevećinskih zajednica u javnom sektoru i dalje pada ispod praga od 10%, koji je propisan iznad pomenutom odredbom, tako da su ove zajednice generalno nedovoljno zastupljene u državnoj službi, kako na centralnom, tako i na opštinskom nivou.⁵⁴ Za privatni sektor nedostaju ažurirani podaci.

Visoke stope nezaposlenosti utiču na sve nivoe stanovništva; međutim, nesrazmerno utiču na nevećinske zajednice i dodatno pogoršavaju njihovu često tešku socio-ekonomsku situaciju, a posebno romsku, aškalijšku i egipćansku zajednicu.⁵⁵ Prema Izveštaju EU-a o Kosovu za 2021. godinu, pripadnici ovih zajednica obično rade u neformalnom sektoru, na opasnim, nesigurnim, privremenim poslovima, poslovima sa skraćenim radnim vremenom, sa niskim statusom (uglavnom fizički poslovi koji ne zahtevaju visoke veštine), a mali broj evidentiran je kao nezaposlen. Prema ovom izveštaju, samozapošljavanje je neznatno poraslo na 22,1 odsto u 2020.

⁵¹ Videti član 9 Zakona br. 06/L-114 za javne službenike, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=25839>

⁵² Videti član 11 Uredbe br. 04/2010 o Procedurama za pravičnu i proporcionalnu zastupljenost nevećinskih zajednica u javnoj službi Republike Kosovo, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8290>

⁵³ Izveštaj OEBS-a, Zastupljenost zajednica u javnoj službi Kosova, maj 2017, str. 13, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/320522.pdf>

⁵⁴ Evropska komisija, Izveštaj EU-a o Kosovu za 2021, str. 36, dostupan na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/kosovo-report-2021_en

⁵⁵ Vidi *supra* napomenu 27, str. 52. Izveštaj OEBS-a, Izveštaj o proceni prava zajednice, jun 2021.

u poređenju sa 21,6 odsto u 2019.⁵⁶ Takođe, za nove članove ovih zajednica, ovi izazovi su dodatno pojačani zbog njihove mladosti, što rezultira ozbiljnom marginalizacijom i isključenjem sa tržišta rada.⁵⁷

Prema izveštaju bivšeg Ministarstva rada i socijalne zaštite (u daljem tekstu: MRSZ) za 2018. godinu, 95.890 lica iz svih zajednica je na evidenciji nezaposlenih, pri čemu većinu čine Albanci (83,6 odsto), zatim Srbi (7,7 odsto); dok su Romi (1,8 odsto), Aškalije (2,8 odsto) i Egipćani (0,9 odsto) predstavljali mali deo ukupnog broja registrovanih nezaposlenih. Međutim, ako ih pogledamo u perspektivi, ovi brojevi pokazuju da je 20 odsto ukupnog stanovništva romske zajednice, 17 odsto aškalija i 7 odsto ukupnog stanovništva egipćanske zajednice (na osnovu popisa iz 2011. godine) registrovano kao nezaposleno; nasuprot tome, 5 procenata ukupnog albanskog stanovništva, beleži isti status. Za bošnjačku zajednicu cifre su 6 i 9 odsto, a za tursku 3 i 4 odsto.⁵⁸

Kako je predviđeno Zakonom br. 05/L-077 o registraciji i pružanju usluga nezaposlenima, tražiocima posla i poslodavcima, kroz Uredbu (MRSZ) br. 01/2018 o aktivnim merama tržišta rada, bivše MRSZ, sada Ministarstvo finansija, rada i transfera (u daljem tekstu: MFRT) za tražioce posla registrovane u biroima za zapošljavanje, pruža usluge savetovanja, posredovanja pri zapošljavanju, stručno osposobljavanje i učešće u različitim šemama aktivnih mera tržišta rada (npr. subvencije za plate, stažiranje, projekti sezonskog zapošljavanja, grantovi za pokretanje biznisa, itd.), kao i informacije o migracijama u svrhu redovnog zapošljavanja. Obezbeđivanje učešća u aktivnim merama tržišta rada (MFRT) za nevećinske zajednice obično se obavlja kroz kvotu za ove zajednice, u okviru šema MFRT-a. Prema aktuelnim podacima MFRT-a za 2018. godinu, od 3.764 obavljena redovna posredovanja pri zapošljavanju, u 91,1 odsto slučajeva korisnici su bili pripadnici albanske zajednice, dok su pripadnici svih nevećinskih zajednica činili manje od dva odsto opšteg broja korisnika.⁵⁹ Ukupno, 5.497 osoba je pohađalo stručnu obuku, od kojih Albanci čine 95,8 odsto, dok je učešće pripadnika nevećinskih zajednica bilo izuzetno nisko.⁶⁰

⁵⁶ Videti *supra* napomenu 53, str. 88. (Izveštaj EU-a o Kosovu za 2021. godinu)

⁵⁷ Videti Izveštaj MOR-a, *Promovisanje mogućnosti za dostojanstven rad za mlade Rome, Aškalije i Egipćane*, Priština, 2017, str.19 dostupan na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_619034.pdf

⁵⁸ Videti *supra* napomenu 27, str. 53(<https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/493678.pdf>)

⁵⁹ Ibid. (<https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/493678.pdf>)

⁶⁰ Ibid. (<https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/493678.pdf>)

Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama br. 02/L-17 definiše i reguliše ulogu i odgovornosti MP, Opštine, Centra za socijalni rad, nevladinog sektora i Generalnog saveta za socijalne i porodične usluge.

MP, je odgovoran za organizovanje pružanja socijalnih i porodičnih usluga na Kosovu i obezbeđuje da svi stanovnici Kosova, bez izuzetka, imaju jednak pristup socijalnim i porodičnim uslugama. Takođe, ministarstvo je odgovorno za razvoj politike, izradu zakona, standarda, strateških planova za pružanje socijalnih i porodičnih usluga stanovništvu Kosova i obezbeđuje pravilno sprovođenje od strane opština i drugih organizacija koje pružaju socijalne i porodične usluge.

Socijalne usluge se uglavnom pružaju lokalno. Ključne komponente sistema pružanja socijalnih i porodičnih usluga na lokalnom nivou uključuju opštinske uprave za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, centre za socijalni rad (CSR), rezidencijalne ustanove i mrežu nevladinih organizacija, razvijenih da podrže ugrožene grupe.

Program stabilizacije zajednica (EU-CSP) je program koji finansiraju EU i Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP), a sprovodi Međunarodna organizacija za migracije (IOM) od 2010. Program EU-CSP doprinosi stabilizaciji nevećinskih zajednica tako što im olakšava pristup zajednici sa ekonomskim mogućnostima i omogućava stvaranje održivih sredstava za život uz istovremeno poboljšanje uslova života u oblastima sa nevećinskim stanovništvom. Kroz ove akcije, program ima za cilj da poboljša uslove za ostanak pripadnika nevećinskih zajednica na Kosovu i da ohrabri one koji su otišli da se vrate. Program stabilizacije zajednice (EU-CSP) je osmišljen tako da odgovori na potrebe nevećinskih zajednica, koje se tiču ostvarivanja prihoda i poboljšanja uslova života. Pomoć se pruža kroz davanje grantova i tehničku pomoć pripadnicima nevećinskih zajednica u osnivanju malih preduzeća i kroz inicijative za unapređenje zajednice i poslovnih udruženja/zadruga. EU-CSP program je podržao preko 700 malih preduzeća (novih i postojećih) u ciljnim oblastima, a podržano je i sprovedeno preko 220 projekata razvoja zajednice i 16 poslovnih udruženja/zadruga. Otvoreno je i obezbeđeno preko 1.000 radnih mesta (puno radno vreme i skraćeno radno vreme/sezonsko) sa posebnim fokusom na zapošljavanje žena, mladih i najugroženijih grupa kao što su Romi, Aškalije i Egipćani.

Program je takođe pozitivno uticao na preko 100.000 pojedinaca kao članova porodica korisnika, zaposlenih i članova šire zajednice. Završni izveštaj o evaluaciji ovog projekta ocenio je da je EU-CSP program pokazao izuzetan nivo delotvornosti: 100% posećenih korisnika efikasno vodi održivo poslovanje i 100% projekata za zajednice, redovno koriste zajednice.⁶¹ Vredi napomenuti da se ovaj program, odnosno njegova IV faza takođe nalazi na strani 25. Programa Vlade Kosova za 2021-2025, gde se isti smatra projektom za stvaranje prihoda i mogućnosti zapošljavanja među

⁶¹ Thomas Vasseur, Bazil Henri, *Finalni izveštaj o proceni Programa za stabilizaciju zajednica (EU-CSP)* Okvirni ugovor korisnika 2013 – Lot 7, Ugovor br. 2017/388942, decembar 2017, str. 6.

nevećinskim zajednicama u svim regionima, kao i projektom za socijalno uključivanje i opštu stabilizaciju zajednica na Kosovu.

Zajednice će biti podržane ka ekonomskom razvoju, kulturnoj i socijalnoj integraciji kroz projekte koji imaju za cilj povratak, reintegraciju i stabilizaciju zajednica, kao i finansijsku podršku civilnog društva u cilju stvaranja međusobnog poverenja između zajednica, kroz program EU CSP koji ima za cilj stvaranje prihoda i mogućnosti zapošljavanja među manjinskim zajednicama u svim regionima, socijalno uključivanje i opštu stabilizaciju zajednica na Kosovu.

Uprkos konsolidovanom zakonskom okviru i uspostavljenim mehanizmima, svaki peti građanin Kosova se prema zvaničnim statistikama smatra siromašnim i suočava se sa poteškoćama u pristupu osnovnim uslugama, uključujući pristup zdravstvenim uslugama i obrazovanju⁶². Takođe, visoku stopu nezaposlenosti prati i veliki broj korisnika socijalnih šema. U martu 2019. godine socijalnu pomoć je dobilo 205 romskih, 833 aškalijskih i 430 egipćanskih porodica.⁶³ U 2018. godini, u poređenju sa neromskim porodicama, 29% više romskih porodica imalo je jednu osobu koja je otišla u krevet gladna. U poređenju sa neromskim domaćinstvima u njihovoj blizini, romska domaćinstva imaju 17% manje pristupa kupatilima u svojim stanovima; 10% manje koriste preventivne zdravstvene usluge; 23% manje mladih je uključeno u zapošljavanje, obrazovanje ili obuku.⁶⁴ Niska uključenost zajednica Roma, Aškalijskih i Egipćana u šeme socijalne zaštite i nedovoljna upotreba socijalnih usluga otežavaju ublažavanje siromaštva među ovim zajednicama i to predstavlja veoma ozbiljan izazov.

IV.3.4. Stanovanje

Stanovanje je ljudsko pravo zagarantovano članom 25. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja je direktno primenljiva na Kosovu kroz član 22. Ustava. U cilju ostvarivanja ovog prava, Vlada je na 121. sednici usvojila Program zakonodavstva za 2023. godinu gde je uvršten i Nacrt zakona o socijalnom stanovanju, predložen od strane Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture,⁶⁵ koji ima za cilj da reguliše „*uslove i način ostvarivanja prava na socijalno stanovanje, procedure izdavanja, zakupa, i upravljanja zgradama za socijalno stanovanje*”.⁶⁶ Predmetnim nacrtom zakona uređuju se procedure stambenog zbrinjavanja

⁶² Videti studiju Svetske banke, Studija o proceni socijalne pomoći na Kosovu, Reformske opcije, Vašington, mart 2019, str. 10, dostupna na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/994991557470271998/pdf/Kosovo-Social-Assistance-Scheme-Study-Assessment-and-Reform-Options.pdf>

⁶³ Videti *supra* napomenu 27, str. 54. (<https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/493678.pdf>)

⁶⁴ Videti *supra* napomenu 40, str. 12.

⁶⁵ Pogledajte Zakonodavni program za 2022. godinu, dostupan na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/10/Programi-Legislativ-per-vitin-2022-03.10.2022.pdf>

⁶⁶ Videti član 1 Nacrta zakona o socijalnom stanovanju, verziju objavljenu na Vladinoj platformi za javne konsultacije 2019. godine, dostupan na: <https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=40775>

korisnika socijalne pomoći, porodica ili lica sa niskim i srednjim primanjima, koji iz ekonomskih i socijalnih razloga nemaju rešeno pitanje stanovanja.

Do sada ovaj se problem rešavao na opštinskom nivou kroz Zakon br. 03/L-164 o finansiranju posebnih programa za stanovanje, koji ima za cilj „...stvaranje uslova za stabilno stanovanje porodica ili pojedinca, koji nisu ekonomski sposobni da priušte ponude slobodnog stambenog tržišta, kao i određivanje načina obezbeđivanja i korišćenja finansijskih sredstava za razvoj posebnih stambenih programa“. Prema ovom zakonu, upravljanje izdavanjem stanova kroz ove programe je u nadležnosti kompetentnog opštinskog organa, dok se održavanje vrši ugovaranjem sa pravnim licima, licenciranim od strane Ministarstva nadležnog za poslove životne sredine i prostornog planiranja.⁶⁷ Ovim zakonom je predviđeno da „*nadležni opštinski organi izrađuju trogodišnje (3) stambene programe za stanovništvo koje je u njihovoj nadležnosti, oslanjajući se na analizu stambenih potreba, prema odredbama ovog zakona, koje odobrava nadležna Skupština opštine*“.⁶⁸ S tim u vezi, opština Lipljan je objavila trogodišnji Program stanovanja. Prema podacima Centra za socijalni rad u Lipljanu, socijalne šeme uključuju 1.276 porodica koje primaju socijalnu pomoć, od čega je 1.021 porodica iz albanske zajednice, 151 iz zajednice Aškalijska, 25 iz romske zajednice, 10 iz srpske zajednice, 8 iz hrvatske zajednice, 2 iz bosanske zajednice i 2 iz zajednice Egipćana (videti tabelu 14). Jedna od kategorija na koje cilja ovaj program su aškalijska i romska zajednica, što se može videti iz velikog broja porodica koje su korisnici socijalnih programa.⁶⁹ Dakle, kroz ovakve programe i mere na centralnom i opštinskom nivou, pravo na stanovanje ostvaruju i nevećinske zajednice, sa posebnim fokusom na romsku i aškalijsku zajednicu, koje su uglavnom korisnici socijalnih šema.

Tabela 14: Nacionalna struktura porodica i članova porodica koje su korisnici socijalnih šema u opštini Lipljan.

⁶⁷ Videti član 8 Zakona br. 03/L-164 o finansiranju posebnih stambenih programa, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2670>

⁶⁸ Ibid., vidite član 20.

⁶⁹ Pogledati Trogodišnji program opštine Lipljan za stanovanje 2022-2025, dostupan na: <https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41474>

Nacionalnost	Br. Porodica	%	Br. članova	%
- Ostali -	2	0.09%	7	0.13%
Aškalijaska	151	13.77%	798	14.31%
Bošnjaci	2	0.26%	4	0.07%
Egipćani	2	0.24%	7	0.13%
Hrvati	8	0.82%	30	0.54%
Romi	25	1.60%	109	1.96%
Srbi	10	0.92%	34	0.61%
Albanci	1021	82.29%	4586	82.26%
UKUPNO	1221		5575	

Posebna pažnja za ostvarivanje prava na stanovanje usmerena je i na najugroženije povratnike, nevećinske zajednice za koje još uvek ne postoji rešenje. U nastojanju da stvori što bolje uslove za povratnike, kao i za one koji su izrazili interesovanje za povratak na Kosovo, MZP, zajedno sa ostalim relevantnim akterima, koordinira zatvaranje kolektivnih prihvatilišta. Prema podacima UNHCR-a, zaključno sa decembrom 2021. godine, 15 kolektivnih prihvatilišta ima 57 porodica sa 139 osoba. Kolektivna prihvatilišta se nalaze u Severnoj Mitrovici, Leposaviću, Zubinom Potoku i Zvečanu. U ovim prihvatilištima žive izbeglice (3 porodice sa 3 osobe), pripadnici srpske zajednice (49 porodica sa 101 osobom) kao i pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (5 porodica sa 35 osoba) (videti tabelu 15).

Tabela 15: Populacija izbeglica i IRL-a u kolektivnim prihvatilištima (izveštaj UNHCR-a, februar 2023.)

C.2.		Kolektivna prihvatilišta									
Region	Opština	Izbeglice		K/Srbi IRL		K/Romi, Aškalije i Egipćani IRL		K/Albanci IRL		Ukupno	
		Porodice	Pojedinci	Porodice	Pojedinci	Porodice	Pojedinci	Porodice	Pojedinci	Porodice	Pojedinci
Mitrovica	Mitrovica/ Severna Mitrovica	0	0	16	21	0	0	0	0	16	21
	Leposavić	3	3	21	45	2	23	0	0	26	71
	Zubin Potok	0	0	6	20	0	0	0	0	6	20
	Zvečan	0	0	6	15	3	12	0	0	9	27

Ukupno: 15 kolektivnih prihvatilišta na Kosovu	3	3	49	101	5	35	0	0	57	139
---	----------	----------	-----------	------------	----------	-----------	----------	----------	-----------	------------

U 2021. i 2022. godini izgrađeno je ukupno 72 (37 + 35 respektivno) kuća u okviru komponente stanovanja projekta „EU-Povratak i reintegracija na Kosovu-Faza V“ (EU-RRK V). U periodu 2018-2021, kao deo projekta „Suočavanja sa nasleđem sukoba na Kosovu i u Srbiji – Ishod 2“, bilo je 23 vraćene porodice i 7 komponenata za balansiranje (zajednica prihvatanja) kojima je pružena pomoć sa MSRA. Od 23 vraćene porodice, 10 od njih je pružena pomoć grantovima za stvaranje prihoda. Inače, u nedostatku podrške dostupnih programa povratka, jedna romska porodica je dobila stambenu pomoć od dijaspore. Pored toga, EU i Ministarstvo za zajednice i povratak, sufinansirali su projekat „Podrška održivim rešenjima za stanovnike kolektivnih centara na Kosovu“ u Brezovici, opština Štrpce, koji je realizovao DRC. Izgrađeno je pet (5) stambenih zgrada sa 110 stambenih jedinica za raseljena lica i porodice u nevolji. Ukupno 143 IRL srpske nacionalnosti je u 2021. godini kroz ovaj projekat pronašlo održiva stambena rešenja.⁷⁰

Takođe, kao deo “Podrške održivim rešenjima za stanovnike kolektivnih centara na Kosovu, faza II”, 21 interno raseljeno lice srpske nacionalnosti u Bergenu, Gračanica/Gračanicë je imalo koristi od renoviranih socijalnih stanova. Projekat sufinansiraju EU i MZP, a sprovodi ga DRC. U okviru istog projekta, u toku su tenderske procedure za izgradnju još dve stambene zgrade u opštini Leposavić. Centralna komisija za reviziju u 2021. godini se sastala da razmotri slučajeve u vezi sa stambenim projektom “EU - Povratak i reintegracija na Kosovu – faza V” (RRK V), gde je odobreno ukupno 50 slučajeva.⁷¹

Takođe, u nastavku projekta, od zatvaranja kolektivnog centra u „Padalištu“ u opštini Gračanica, korist će ostvariti: 17 porodica kolektivnog centra Padališta, 5 porodica vraćenih iz Severne Makedonije i 12 ugroženih porodica koje primaju pomoć iz šeme za socijalnu pomoć ove opštine. Od ovog projekta ukupno će korist imati 34 porodice. Pored stanovanja, ove porodice će biti podržane i nameštajem, kućnim aparatima, hranom, neprehrambenim proizvodima i moći će da konkurišu za ekonomsku podršku.⁷²

Poboljšanje putne infrastrukture, vodosnabdevanja, upravljanja kanalizacijom itd.

MZP je finansirao infrastrukturne projekte u periodu 2014-2018. Obzirom da je najveći deo sredstava opredeljen za stambenu delatnost, preostala sredstva su uložena u projekte koji se ne odnose na izgradnju kuća, kao što su izgradnja puteva, izgradnja sportskih objekata i uređenje vodovodnih i kanalizacionih sistema. MZP je, tokom perioda 2014-2018, kroz civilno društvo, pomoglo raznim zajednicama širom Kosova. Inicijativama nevladinih organizacija, MZP je finansiralo 111 projekata iz oblasti obrazovanja, kulture, sporta, verskih manifestacija i mnogih drugih oblasti od značaja za kvalitet života građana. Sredstva su takođe dodeljena za 122 projekta

⁷⁰ Organizacija „Advancing together“, Izazovi održivosti i reintegracije povratnika/IRL, str. 5, novembar 2021, dostupno na: <https://advancing-together.org/reports/ENG%20-%20Sustainability%20and%20Reintagration%20Challenges%20Report%20November%202021.pdf>

⁷¹ Ibid.

⁷² Input DRC-a putem elektronskih komentara, 12. maj 2022.

za fizička lica i 198 projekata za pravna lica, u cilju promovisanja, stabilizacije i reintegracije zajednica, održivog povratka, jačanja ekonomske održivosti, promovisanja dijaloga, tolerancije i suživota na Kosovu. Tokom ovog perioda, MZP je obezbedio građevinski materijal za povratničke porodice i zajednice, za njihovu stabilizaciju, reintegraciju i održivost. Ovaj oblik pomoći zajednici, omogućio je porodicama koje nisu mogle da priušte obnovu svog doma, da stvore uslove za bolji život. Bepovratna sredstva se daju u vidu građevinskog materijala, u zavisnosti od potreba korisnika. Zahteve je odobrila posebna komisija koju je formiralo MZP, prema prethodno utvrđenim kriterijumima. Korisnici ove vrste pomoći su porodice u teškoj socijalnoj situaciji širom Kosova, iz svih regiona, čiji domovi moraju biti obnovljeni.

IV.3.5. Imovinska pitanja

Između 2014. i 2018. godine, interno raseljena lica (IRL) kao i regionalno raseljena lica (RRL) nastavljaju da se suočavaju sa izazovima u ostvarivanju svojih imovinskih i stambenih prava⁷³. Glavni identifikovani problemi uključuju uzurpaciju imovine, neizvršavanje naloga u okviru šeme kompenzacije od strane Kosovske agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI), kao i ograničen pristup održivim socijalnim stanovima i dodeljivanje zemljišta za korišćenje u projektima povratka.⁷⁴ Takođe, među glavnim preprekama je neizbežno i činjenica da su mandati KAUVI-a i njenih prethodnika, dozvoljavali deložaciju sa ponovo zauzete imovine samo dva puta, a bilo je slučajeva da je ista imovina ponovo zauzeta više puta.⁷⁵

Napredak je postignut u rešavanju imovinskih prava nevećinskih zajednica i raseljenih lica usvajanjem Kosovske strategije o imovinskim pravima 2016. godine. Strategija sadrži posebno poglavlje o imovinskim pravima raseljenih lica i zahteva od institucija da poštuju međunarodne konvencije i njihove protokole. Odobren je trogodišnji Akcioni plan za sprovođenje Strategije za period 2017-2019 sa spiskom konkretnih aktivnosti i relevantnih institucija za implementaciju. Prema podacima MP-a, 27% zadataka iz prethodnog akcionog plana je u potpunosti realizovano, dok je za skoro 60% preostalih zadataka, rad u toku.

Tačnije, Strategija identifikuje hitna pitanja u vezi sa ostvarivanjem imovinskih prava od strane članova zajednice i IRL-a i daje adekvatne smernice za njihovo rešavanje. Takva pitanja uključuju sprovođenje odluka o uklanjanju bespravnih korisnika i obaveštavanje IRL-a, pružanje besplatne pravne pomoći interno raseljenim licima i povratnicima, izuzimanje sudskih taksi, punu primenu Zakona o upotrebi jezika, kako bi se vlasnicima omogućilo da traže i dobijaju dokumenta na svom jeziku, rešavanje slučajeva lažnih transakcija i nagomilanog poreza na nepokretnosti, upis svih odluka u katastar, dodelu zemljišta za projekte u vezi sa procesom povratka i usklađivanje Strategije za neformalna naselja sa odredbama relevantnog zakona o prostornom planiranju.⁷⁶

Uprkos inicijativama preduzetim u vezi sa imovinskim pravima, pitanje ponovnog zauzimanja imovine i dalje negativno utiče na ostvarivanje imovinskih prava od strane članova zajednice,

⁷³ Pogledati Izveštaj OEBS-a, Procena procesa dobrovoljnog povratka na Kosovo, 2019, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/f/440741.pdf>

⁷⁴ Videti Izveštaj OEBS-a, Mehanizam za razmatranje masovnih zahteva za imovinska prava: Iskustvo Kosova, jun 2020, str. 13, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/0/454182.pdf>

⁷⁵ Ibid. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/0/454182.pdf>

⁷⁶ Pogledati Strategiju imovinskih prava 2016, Vlada Republike Kosovo, dostupna na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/2EB649CB-988B-4F74-86ED-926CDE060F0B.pdf>

uključujući IRL. U takvim slučajevima, podnosioci zahteva su morali da se podvrgnu dugotrajnom sudskom postupku kako bi oslobodili svoju imovinu od uzurpatora, pošto je KAUVI, kao što je iznad navedeno, mogla da izvrši samo dve deložacije na osnovu slučajeva. Ukidanje ovlašćenja KAUVI-a da upravlja imovinom i da izvrši višestruke deložacije nakon dva slučaja uzurpacije, ocenjeno je kao moguća povreda imovinskih prava od strane Institucije Zaštitnika građana.⁷⁷ Prestanak uprave pod nadzorom KAUVI-a stvorio bi situaciju u kojoj ova imovina ne bi imala nikakvu zaštitu, jer nijedna institucija na Kosovu ne bi mogla da preuzme tu odgovornost. Kao rezultat toga, imovina interno raseljenih lica će postati ranjiva, a incidenti uzurpacije bi se mogli povećati. Ograničavanje na samo dve deložacije ne bi pružilo dovoljnu zaštitu pogođenim stranama, pošto je deo imovine IRL-a ponovo uzurpiran. Tako je Institucija Zaštitnika građana 19. oktobra 2017. godine izdala izveštaj o ukidanju pojedinih nadležnosti KAUVI-a, u skladu sa Zakonom br. 05 / Z-010 o KAUVI-u, preporučujući nadležnim institucijama izmene i dopune Zakona o KAUVI-u, kako bi se omogućio nastavak upravljanja imovinom i mogućnost dodatnih deložacija nakon svakog ponovnog zauzimanja imovine. Predmetni nacrt zakona je izradila Kancelarija premijera u skladu sa preporukama Zaštitnika građana i isti je usvojen od strane Vlade 22. septembra 2021. Očekuje se usvajanje od strane Skupštine Kosova.

Što se tiče mandata KAUVI-a za sprovođenje odluka koje je donela bivša Komisija za imovinske i stambene zahteve, od decembra 2016. godine, KAUVI nije bila u mogućnosti da primeni šemu obeštećenja za takozvana potraživanja kategorije A i C, te da sprovede zahteve za rušenje bespravno izgrađenih objekata, uprkos tome što je za tu namenu izdvojeno 30.000 evra.⁷⁸ U oba slučaja, Ustavni sud je presudio da je KAUVI odgovorna za sprovođenje ovih odluka jer je to ozbiljno uticalo na imovinska prava interno raseljenih lica i naložio KAUVI-u da preduzme mere za njihovo sprovođenje. Ustavni sud je takođe ocenio da je nesprovođenje ovih odluka i propust nadležnih organa da obezbede efikasne mehanizme za sprovođenje pravosnažnih odluka u suprotnosti sa principima vladavine prava i stoga predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava, garantovanih Ustavom.⁷⁹ U januaru 2019. KAUVI je ugovorila privatnu kompaniju za rušenje nelegalno izgrađenih objekata. Kada je u reč o raseljenim licima bez imovine, dodela zemljišta u vlasništvu opština za rešavanje stambenih potreba IRL-a ostaje problem za jedan broj opština. Samo nekoliko opština je pozitivno odgovorilo na projekte vezane za povratak, dodeljivanjem zemljišta u opštinskom vlasništvu raseljenim porodicama bez zemlje, ali još uvek ima onih koje nisu bile u mogućnosti da ispune takve uslove. 2019. godine, donesen je novi Zakon br. 06 / L- 092 o dodeli na korišćenje i razmeni opštinske nepokretnosti. Ovim zakonom je predviđeno da se opštinska imovina daje za potrebe socijalnog stanovanja, a ne za pojedinačne slučajeve, pa kao takav, predmetni zakon onemogućava trajno stambeno zbrinjavanje interno raseljenih lica ili povratnika i porodica koje mogu imati koristi od projekata gradnje raznih donatora. U avgustu 2020. godine, donesena je Uredba (VRK) br. 09/2020 o utvrđivanju postupka za davanje na korišćenje i zamenu nepokretnosti opštine. Međutim, i zakon i uredba ne uključuju socijalno stanovanje kao mogućnost ili opšti interes za dodelu zemljišta. Jedina

⁷⁷ Videti Izveštaj Zaštitnika građana po službenoj dužnosti u predmetu br. 551/2017, Izveštaj sa preporukama u vezi sa ukidanjem određenih ovlašćenja Kosovske agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine, prema Zakonu br. 05/L-010 za Kosovsku agenciju za poređenje i verifikaciju imovine, 19. oktobar 2017, dostupan na:

https://www.oik-rks.org/wp-content/uploads/old_doc/Raport_me_rekomandim551-2017_29973.pdf

⁷⁸ Videti supra napomenu 70, str. 25. <https://vvv.osce.org/files/f/documents/8/0/454182.pdf>

⁷⁹ Videti predmet K1187/13 Ustavnog suda, Presuda od 16. aprila 2014. godine, Razmatranje ustavnosti nesprovođenja Odluke GSK-AKP-001/12 od 8. maja 2012. godine Apelacionog veća Vrhovnog suda i Odluke Komisije za imovinske zahteve Kosova br. KPCC/D/A/ 114/2011, od 22. juna 2011. Dostupan na: https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjkk_ki_187_13_shq.pdf

preostala opcija da povratnici imaju koristi od dodele zemljišta je utvrđena članom 21. predmetnog zakona za posebne slučajeve, kada zahtev za dodelu na korišćenje podnose centralne institucije, prema opštem javnom interesu, koji je u potpunosti u skladu sa Lokalnim razvojnim planom. Dodela na korišćenje opštinskih nepokretnosti za posebne slučajeve daje se bez primene konkursne procedure.⁸⁰ Institucije su 2021. godine preduzele neke pozitivne mere u pravcu zaštite imovinskih prava zajednica u ugroženim situacijama, interno raseljenih lica i žena, kada je KAUVI izvršio 29 deložacija i jedno rušenje nelegalnog objekta izgrađenog na zemljištu raseljenog lica, obezbeđujući delotvoran povratak imovinskih prava.⁸¹ Takođe, i dalje zabrinjavaju lažne imovinske transakcije i nezakoniti transferi vlasništva nad imovinom koja uglavnom pripada raseljenim licima. Takođe, određeni napredak je postignut u primeni Administrativnog uputstva (VRK) - br. 01/2020 o utvrđivanju procedura za uništavanje nelegalnih objekata, koje je doneto u aprilu 2020. godine, iako nedostatak sredstava ometa KAUVI da brzo reaguje.⁸² Do maja meseca 2022. godine, KAUVI je imao na čekanju 64 zahteva za deložaciju, dok 11 slučajeva čeka na preduzimanje akcija deložacije.⁸³ Prema Izveštaju SAD-a o ljudskim pravima za 2021. godinu, za raseljena lica i povratnike Rome, Aškalije i Egipćane jedan od glavnih izazova je otpor nekih opština da dele zemljište i priznaju prava na zakup ili posed na osnovu neformalnih naselja koja su zauzimali pre raseljavanja od strane pripadnika ove zajednice. Neke opštine nisu dodelile zemljište zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana koje su dobile imovinska prava unutar opština, zbog činjenice da su živeli na drugom mestu pre preseljenja.⁸⁴ Proces upisa u opštinske katastarske knjige prava korišćenja imovine korisnicima stambenih programa od različitih donatora na opštinskom zemljištu dodeljenom na 49-99 godina u nekim opštinama i dalje ostaje nerešen zbog stalnih zakonskih prepreka.

Vlada Kosova, posebno MZP i KAUVI, treba da intenziviraju svoje napore u cilju efektivnog povratka imovine njenim zakonitim vlasnicima. Povratak imovine iz nezakonite uzurpacije povećaće pravnu sigurnost interno raseljenih lica, a samim tim i njihov povratak. S tim u vezi, trebalo bi izraditi konkretan akcioni plan koji će sadržati sve mere za deložaciju okupatora sa zauzetih imanja i rušenje godinama građenih bespravniha objekata na ovim imanjima, kako bi se omogućio povratak interno raseljenih lica na njihova imanja.

IV.3.6. Upotreba jezika

Poboljšanju prevoda, kao i pristupu nastavnim planovima i programima jezika zajednice treba dati visok prioritet.

Prema članu 5. Ustava, službeni jezici na Kosovu su albanski i srpski, dok bosanski, turski i romski imaju status službenih jezika na opštinskom nivou ili će biti u službenoj upotrebi na bilo kom nivou u skladu sa zakonom. Kao što je gore pomenuto, Skupština je takođe usvojila Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika u cilju očuvanja jezičkog identiteta nevećinskih zajednica na Kosovu. Prema članu 2 ovog zakona, albanski i srpski jezik i njihova pisma su službeni jezici na Kosovu i imaju ravnopravan status u institucijama Kosova.

⁸⁰ Videti član 24 Uredbe (KRR) br. 09/2020 o utvrđivanju postupka za korišćenje i zamenu nepokretnosti opštine, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=30537>

⁸¹ Videti supra napomenu 53, str. 33. Izveštaj o zemlji za Kosovo

⁸² Ibid.

⁸³ Input KAUVI kroz komentare u elektronskom obliku, 12.05.2022.

⁸⁴ Stejt departman Sjedinjenih Američkih Država (SAD), Izveštaj SAD-a o ljudskim pravima za Kosovo, iz 2021. godine, str. 14, dostupan na: https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRRreportKosovo2021_Alb.pdf

Kancelarija poverenika za jezike osnovana je 2012. godine u okviru Kancelarije premijera i ima mandat da štiti i promoviše jezička prava zajednica. U poslednjem godišnjem izveštaju o usklađenosti jezika u opštinama, objavljenom 2019. godine, ova kancelarija je primetila veoma slab do nikakav napredak u pogledu usklađenosti jezika u opštinama, u poređenju sa prethodnim godinama. Prevodilački kapaciteti u opštinama su i dalje slabi. Izazovi vezani za nedostatak ljudskih resursa, opreme i finansijskih sredstava se nastavljaju.⁸⁵

Kancelarija poverenika za jezike u cilju rešavanja problema usaglašenosti jezika na centralnom i lokalnom nivou, inicirala je izradu analitičkog dokumenta preduzetih politika u ovoj oblasti. Kao rezultat toga, u maju 2019. godine, Vlada je usvojila *Koncept dokument o reformi procedura prevođenja u okviru Vlade Kosova – ka harmonizovanom višejezičnom zakonodavstvu*, čime se otvara put za uspostavljanje jedinice za prevođenje, kontrolu jezika i usaglašavanje u okviru Kancelarija premijera, odnosno Kancelarija poverenika za jezike. Međutim, ova jedinica još nije osnovana i njen mandat nije uključen u rad pomenute kancelarije.

U izveštaju OEBS-a „Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu“ 2018. godine utvrđeno je da nema sistematskog čitanja nacrtu zakona, niti redovnog angažovanja pravnika u procesu finalizacije verzija na oba zvanična jezika. Loši prevodi nacrtu zakona postoje uglavnom zbog nedostatka kapaciteta, resursa i obuke postojećih prevodilaca, kao i zbog neefikasne raspodele ovih prevodilaca u Vladi.⁸⁶

U decembru 2021. godine, Vlada je usvojila Nacrt zakona o pravnim aktima, koji predviđa institut za ispravljanje pogrešno prevedenih verzija nacrtu zakona i nakon njihovog usvajanja u Skupštini, bez potrebe da se pristupi izmeni predmetnog zakona, tj. njihova ispravka se vrši, između ostalog, u slučaju neslaganja između službenih jezika u pravnom aktu. Takođe, delokrug ovog zakona obuhvata i ispravku za druge pravne akte, kao što su podzakonski akti.⁸⁷ Usvajanje predmetnog nacrtu zakona od strane Vlade otvorilo je put za raspravu i usvajanje od strane Skupštine. Potrebne su jezičke i tehničke korekcije da bi se poboljšao pristup nevećinskih zajednica, posebno srpske zajednice i drugih zajednica u kojima se govori srpski jezik, kojima bi svi pravni akti trebalo da budu dostupni na srpskom jeziku.

Takođe, pravosudni sistem se i dalje suočava sa poteškoćama u potpunoj primeni Zakona o upotrebi jezika. OEBS-ov nadzor nad sudom je primetio nedostatak prevoda, ili prevod ispod standarda, u nekim sudskim predmetima, što je suprotno domaćem zakonu i međunarodnim standardima ljudskih prava. U mnogim slučajevima, sudski posmatrači su izvestili da su u predmetima sa albanskim sudijama i Srbima, zapisnici sastavljeni na albanskom jeziku i obrnuto. U takvim situacijama stranke potpisuju zapisnik na jeziku koji ne razumeju. Nedostatak kvalifikovanih prevodilaca dovodi do kašnjenja i zastoja jer se spisi predmeta ne mogu prevesti u razumnom roku. Ovo ometa efikasnost pravosudnog sistema i onemogućava puno uživanje prava

⁸⁵ Videti supra napomenu 27, str. 22 [493678.pdf \(osce.org\)](https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/396836.pdf)

⁸⁶ Videti Izveštaj OEBS-a, Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu, septembar 2018, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/396836.pdf>

⁸⁷ Videti verziju Nacrtu zakona o pravnim aktima koju je usvojila Vlada u decembru 2021. godine na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/12/Projektligji-per-aktet-juridike.pdf>

stranaka u postupku. Štaviše, prevođenje zakona na oba zvanična jezika ostaje izazov, koji utiče i na pristup pravdi i na punu funkcionalnost integrisanog pravosuđa.⁸⁸

Što se tiče preduniverzitetskog obrazovanja na jezicima zajednica, MONT je razvio nastavni plan i program za preduniverzitetsko obrazovanje na turskom i bosanskom jeziku. Preduniverzitetsko obrazovanje na bosanskom jeziku pruža se u sedam (7) od devet (9) opština, gde je bošnjačko stanovništvo Kosova u značajnom broju. Preduniverzitetsko obrazovanje na turskom jeziku pruža se u pet (5) od šest (6) opština, gde postoji značajna turska populacija. MONT je takođe razvio modul na romskom jeziku, sa elementima istorije i kulture, za primarni nivo koji je prvi put predstavljen u Prizrenu 2011. godine, nakon usvajanja Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana 2009–2015, i sastavio je udžbenike na romskom jeziku za drugi, treći i četvrti razred osnovnog obrazovanja, a ovi udžbenici se učenicima daju besplatno.⁸⁹

IV.3.7. Zdravstvena zaštita

Poboljšanje pristupa zdravstvenim uslugama za sve zajednice. Prema domaćem zakonodavstvu i međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima, pravo na zdravlje nije ograničeno samo na ljudsko pravo na zdravstvenu zaštitu, već uključuje i sve socio-ekonomske faktore neophodne za zdrav život. Ovi faktori uključuju smestaj, pristup hrani, vodi za piće, kao i adekvatne higijenske i sanitarne uslove; zdravstvenu zaštitu i bezbednost na radu; ali i život u nezagađenom okruženju. Stoga, u cilju poboljšanja zdravstvenog stanja marginalizovanih grupa, treba stremiti poboljšanju i ovih društveno-ekonomskih odrednica, što je jedan od zadataka strategije.

Prema informacijama UNHCR-a, povratničke porodice Roma, Egipćana, Aškalija i Albanaca uglavnom koriste kosovske zdravstvene usluge. Albanski povratnici iz severne Mitrovice i dalje koriste zdravstvene usluge u mestu njihovog raseljenja. S druge strane, povratničke srpske porodice koriste zdravstvene usluge koje su pod upravom Srbije, zbog besplatnog zdravstvenog osiguranja i lekova. Ima slučajeva kada Srbi povratnici privremeno nisu u mestu povratka, zbog lekarskog pregleda u Srbiji.

Zbog teške ekonomske situacije, jedan broj vraćenih porodica Roma, Aškalija i Egipćana suočava se sa poteškoćama prilikom pokrivanja troškova lekova, jer te porodice zavise od socijalne pomoći koju dobijaju na Kosovu. U poređenju sa neromskim porodicama u njihovoj blizini, romske porodice koriste preventivne zdravstvene usluge oko 10 odsto manje. Takođe, za romsku, aškalijску i egipćansku zajednicu uslovi života u nekim njihovim naseljima bili su veoma zabrinjavajući, posebno kampovi kontaminirani olovom, koji su predstavljali ozbiljan rizik po zdravlje stanovnika, kao i nivo vakcinacije, koji posebno kod dece ostaje zabrinjavajuć.⁹⁰ Na sreću, ovi kampovi su zatvoreni. U ovom kontekstu, ukupno 73 procenta dece uzrasta 24–35 meseci na

⁸⁸ Videti supra belešku 27, str. 28. (OSBE 2021)

⁸⁹ Izveštaj OEBS-a, Pristup zajednica preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu, decembar 2018, str. 13-16, dostupan na: https://www.osce.org/files/Community%20Education%20report_Alb_layout.pdf.

⁹⁰ Videti supra napomenu 40, str. 11. (admove)

Kosovu primilo je sve vakcine tokom rasporeda imunizacije, dok je samo 38 procenata dece, koja žive u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana, u potpunosti vakcinisano.⁹¹

Zbog izbijanja epidemije COVID 19, tokom 2020. i 2021. godine privremeno su obustavljene zdravstvene usluge koje nisu bile hitnog karaktera, u sekundarnim i tercijarnim zdravstvenim ustanovama, jer je svrha zdravstvenog sistema bila usmerena na prevenciju i lečenje pacijenata zaraženih COVID 19.⁹² Takođe, kao i u drugim delovima sveta, kosovske vlasti su preduzele niz mera i odluka za suzbijanje nekontrolisanog širenja COVID-19, što je u pogledu pristupa prevenciji i lečenju, uticalo na pravo na zdravstvenu zaštitu, pristup sanitarnim merama, informacijama i nediskriminaciji. Restriktivne mere, kao i uticaj pandemije na socio-ekonomsku situaciju i opšta neizvesnost u pogledu budućnosti, doveli su do porasta poremećaja mentalnog zdravlja (anksioznost/poremećaji spavanja) i nasilja u porodici. Ukupno 23 povratnika je dobilo psihosocijalni tretman zbog problema vezanih za COVID 19.⁹³ Pogođene povratničke zajednice Roma, Aškalija i Egipćana bile su posebno izložene visokom zdravstvenom riziku zbog loših uslova stanovanja, nedostatka infrastrukturne baze i redovnih prihoda. Mnogima od njih nedostajali su izvori informacija, a bio im je ograničen pristup lekovima i zaštitnoj opremi. Često su bili osuđeni na pretrpane uslove, sa mnogo članova porodice, koji su živeli u malom prostoru, gde je bilo nemoguće efikasno sprovesti mere izolacije. Mnoge trudnice su bile u visokom riziku zbog nedostatka sredstava za higijenu, nepravilne ishrane, života u nehygijenskim naseljima i neredovnih lekarskih pregleda. Povratnici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, koji su se bavili prikupljanjem ponovo korišćenog smeća i prosjačenjem na ulici, bili su izloženi visokom riziku od virusa COVID-19, zbog nedostatka zaštitne opreme. Takođe, u kontekstu rutinske vakcinacije, identifikovano je 43 dece, koja nisu vakcinisana, a uglavnom iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Izražena je zabrinutost zbog nedostatka lekova kod povratnika, zbog teške ekonomske situacije. S druge strane, ni Srbi povratnici nisu dobili lekove, koje su inače dobijali besplatno putem srpskog zdravstvenog osiguranja. Zbog nedostatka masovnih dokaza građana, lekove su dobijali samo oni sa jasnim simptomima i osobe u kontaktu sa pozitivnim slučajevima COVID-19.

Izazov postoji i kod imunizacije povratnika i interno raseljenih lica protiv COVID 19. Ministarstvo zdravlja poseduje podatke o imunizaciji prema polu, zanimanju, mestu stanovanja i starosti,⁹⁴ ali ne i prema nacionalnoj pripadnosti. Međutim, 2021. godine, Ministarstvo zdravlja je u bliskoj saradnji sa Ministarstvom lokalne samouprave, poslalo mobilne timove za vakcinaciju u glavna naselja zajednica u opštinama Đakovica, Prizren, Kosovo Polje, Peć, Južna Mitrovica i Prizren, gde je imunizovano ukupno 1700 osoba. Vredi napomenuti da su povratnici iz Srbobrana u Istoku dva puta odbili mobilne zdravstvene ekipe za vakcinaciju protiv COVID-19, zbog straha od

⁹¹ Pogledajte Istraživanje UNICEF-a, MICS (2019-2020), Istraživanje sa višestrukim indikatorima za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, novembar 2020, dostupna na: <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/1871/file/Kosovo%20MICS%202020.pdf>

⁹² Videti supra napomenu 64, str. 7. Organizacija "Advancing together", Izazovi održivosti i reintegracije povratnika/IRL, str. 7, novembar 2021, dostupna na: <https://advancing-together.org/reports/ENG%20-%20Sustainability%20and%20Reintegration%20Challenges%20Report%20November%202021.pdf>

⁹³ Ibid. Organizacija "Advancing together"

⁹⁴ Pogledati statističke podatke Ministarstva zdravlja prema navedenim kategorijama, dostupne na: <https://msh.rks-gov.net/sq/statistikat-covid-19/>

neželjenih efekata i dezinformacija na društvenim mrežama, dok su Srbi povratnici vakcinisani u srpskom sistemu, koji im je između ostalog obezbedio i prevoz.⁹⁵

Generalno, žene i muškarci se suočavaju sa sličnim preprekama u pristupu zdravstvenoj zaštiti. Međutim, žene se suočavaju sa više socio-kulturnih barijera. Žene u ruralnim područjima suočavaju se sa finansijskim, kulturnim preprekama, ali i u odnosima pacijent – pružalac usluge u pristupu zdravstvenoj zaštiti, više nego muškarci ili žene u urbanim sredinama. Kosovske Bošnjakinje i Turkinje češće se suočavaju sa preprekama nego muškarci iste etničke pripadnosti, dok se žene i muškarci kosovskih Roma, Aškalija, Egipćana i Goranaca suočavaju sa više geografskih, finansijskih i kulturnih prepreka u pristupu zdravstvenoj zaštiti.⁹⁶ Postoje razlike u korišćenju zdravstvenih usluga na osnovu etničke pripadnosti i pola.⁹⁷ Kosovski Srbi i kosovski Goranci obično koriste većinu usluga, dok kosovski Albanci i kosovski Bošnjaci imaju tendenciju najmanjeg korišćenja. Muškarci, kosovski Goranci, koriste više usluga od kosovskih Goranaka. I kosovski Albanci i Turkinje koriste više usluga od muškaraca iste nacionalnosti. U ovom pogledu nema značajnih razlika između žena i muškaraca Romske, Aškalije i Egipćanske zajednice. Neke majke kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana porađaju se kod kuće, često u nehygijskim uslovima. Kao rezultat toga, mnoga deca nisu zvanično registrovana. Ovo utiče na pristup zdravstvenoj zaštiti kasnije u životu, pošto neregistrovane osobe ne mogu imati koristi od socijalne pomoći ili pristupa javnim zdravstvenim uslugama.

Iako trenutno postoji slobodan pristup državnom zdravstvenom sistemu, on nije efikasan zbog preopterećenja. Trenutno svi Srbi, povratnici, imaju zdravstveno osiguranje iz Srbije, dok ga ostali povratnici različitih nacionalnosti nemaju. To je zato što se Zakon br. 04 / L-249 o zdravstvenom osiguranju još uvek ne primenjuje, osam godina nakon njegovog usvajanja.⁹⁸ Treba voditi pravu zdravstvenu politiku, koja omogućava jednak i efikasan pristup svim zajednicama, uključujući efikasan sistem zdravstvenog osiguranja. Ovo bi takođe podstaklo povratak interno raseljenih lica i poboljšalo stopu korišćenja zdravstvenih usluga na Kosovu, od strane povratnika i kosovskih nevećinskih zajednica, koje koriste zdravstveni sistem koji pruža Srbija. Opštine treba da se uključe u rešavanje ovog problema unapređenjem usluga u ustanovama primarne zdravstvene zaštite. Na kraju, kao što je naglašeno u Nacionalnoj strategiji razvoja 2030, ulaganja u zdravstvenu zaštitu treba da se odraze na povećanje ukupnog očekivanog životnog veka, ali posebno treba da se pozabave zdravljem dece, posebno one iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, smanjujući stopu smrtnosti.

IV.3.8 Kultura

Podsticanje kulturnih aktivnosti i organizovanje događaja koji promovišu multietničku zastupljenost i poštovanje kulturnog nasleđa je efikasan alat za integraciju zajednice.

Kultura igra izuzetno važnu ulogu u stvaranju i jačanju identiteta društva u demokratskom razvoju. S obzirom na kulturno bogatstvo različitih kultura koje kosovsko društvo ima, MZP je posebno vodilo računa o očuvanju i razvoju kulture. Stvoreni su i uslovi za pristup informacijama, kako bi se njihov glas čuo tokom donošenja odluka, a samim tim i uticao na njihovo postojanje.

⁹⁵ Videti supra napomenu 67. Organizacija "Advancing together"

⁹⁶ Farnsworth, Nicole, Dr. Katja Goebbels i Rina Ajeti. Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu. MŽK: 2016, dostupan na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2021/05/qasja.pdf>

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Videti supra napomenu 67, str. 8. Organizacija "Advancing together"

Povećanje učešće zajednica u procesu donošenja odluka u vezi sa kreiranjem politika i implementacijom u oblasti kulture, umnogome bi olakšala podršku zajednicama. Različitost, kulturni dijalog i zajednice treba podržati projektima različitih profila, kulturnim, umetničkim i sportskim aktivnostima.

Neke od preporuka koje će uticati na poboljšanje stanja u oblasti kulture su; učešće u kulturnom i javnom životu, organizovanje kulturnih i drugih manifestacija, multietničko predstavljanje na festivalima i podizanje svesti o poštovanju kulturno-istorijskog nasleđa.

IV.3.9. Rodno zasnovano nasilje, nasilje u porodici i rani brakovi

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici su prisutni i predstavljaju pandruštvenu zabrinutost na Kosovu. Koreni ovih oblika nasilja neguju se rodnim i strukturalnim nejednakostima, koje se ogledaju u: političkom i ekonomskom učešću, pristupu imovini, prihodima i uslugama, standardu i kvalitetu života. Žene ne učestvuju ravnopravno sa muškarcima u odlučivanju, zapošljavanju, ekonomiji i mnogim drugim oblastima. One nemaju isti pristup kao muškarci na tržištu rada, u uslugama podrške i kredita itd.⁹⁹

Štaviše, istraživanje višestrukih pokazatelja za Kosovo (MICS) za zajednice kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, koje je sprovedla Agencija za statistiku Kosova (ASK) u periodu 2019-2020, kao deo globalnog MICS programa¹⁰⁰, identifikovalo je, između ostalog da:

- ✓ U starosnoj grupi 15-49, 25 odsto devojaka/mladih žena/žena i 57 odsto devojaka/mladih žena/žena iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, kao i 12 odsto dečaka/momaka /muškaraca i 26 odsto dečaka / mladića / muškaraca iz zajednica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana opravdavaju fizičko nasilje nad svojim suprugama iz jednog od sledećih razloga: odlazak od kuće bez da im se kaže; zanemarivanje dece; odbijanje seksa sa njim; zagorevanje hrane;
- ✓ Jedna od tri mlade žene starosti 20-24 godine koje žive u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, udate su ili žive u vanbračnoj zajednici pre 18. godine;
- ✓ Samo se jedan od četiri adolescenata starosti 10–14 godina na Kosovu disciplinuje nenasilnim metodama;
- ✓ Otprilike jedna od deset mladih devojaka/mladih žena uzrasta 15–19 godina u opštoj populaciji i onoj koji živi u zajednicama kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana izjavila je da je doživela diskriminaciju i uznemiravanje na polnoj osnovi.

⁹⁹ Videti str. 15 Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022-2026, dostupna na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/03/ALB-Strategjia-Kombëtare-për-Mbrojtje-nga-Dhuna-në-Familje-dhe-Dhuna-ndaj-Grave-2022---2026.pdf>

¹⁰⁰ Podržano od UNICEF-a, dostupno na: <https://mics.unicef.org/surveys>

Istraživanje OEBS-a o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu, objavljeno 2019. godine,¹⁰¹ predstavlja nalaze iz kvalitativne i kvantitativne studije OEBS-a na Kosovu o nasilju nad ženama. Studija predstavlja, između ostalog, reprezentativan uzorak od 1.990 žena starosti od 18 do 74 godine, koje žive na Kosovu, uključujući 1.690 žena, koje žive u oblastima uglavnom naseljenim kosovskim Albancima i 300 žena, koje žive u područjima naseljenim uglavnom kosovskim Srbima. U istraživanje su uključene i druge zajednice koje žive na ovim prostorima.¹⁰² Glavni nalazi istraživanja pokazuju da je veća verovatnoća da će kosovske Srпкиnje reći da su doživele fizičko ili seksualno nasilje nego kosovske Albanke (34 procenta naspram 13 procenata). Više kosovskih Albanaca nego kosovskih Srba slaže se da nasilje nad ženama često izaziva žrtva (36 procenata naspram 23 procenata) i da je nasilje u porodici privatna stvar koju treba rešavati unutar porodice (49 procenata naspram 38 procenata).

Primećeno je da su kosovske Srпкиnje bile spremnije da podele svoja iskustva tokom anketnog intervjua. Štaviše, intervjui sa stručnjacima su pokazali da žene iz različitih nevećinskih zajednica, poput srpske, goranske, turske, romske, aškalijске i egipćani, imaju loš pristup uslugama i češće su od žena drugih zajednica diskriminisane od strane pružalaca usluga. Takođe, prema podacima UNHCR-a, tokom karantinskog perioda 2020. godine, identifikovane su i prijavljene 54 osobe koje su preživele seksualno i rodno zasnovano nasilje (SGBV), uglavnom pripadnice romske, aškalijске i egipćanske zajednice. 75 procenata incidenata se odnosi na uskraćivanje resursa, mogućnosti i usluga, a 25 procenata na seksualni i fizički napad, prinudni (rani) brak i psihičko/emocionalno zlostavljanje.¹⁰³

Prevalencija ranih brakova je nastavljena u zajednicama kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, ali i u ruralnim područjima generalno. Takođe, izveštaj Populacionog fonda Ujedinjenih nacija¹⁰⁴ je pokazao da su slučajevi ranih brakova na Kosovu, uključujući i decu uopšte, retka pojava. Prevalencija slučajeva ranih brakova je nastavljena u zajednicama kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana, ali i u ruralnim područjima i dijaspori. Međutim, ne postoje tačni, prikupljeni statistički podaci, pošto se mnogi brakovi ne registruju odmah, a brak ispod 16 godina na Kosovu, smatra se krivičnim delom (Izveštaj Saveta Evrope 2017: 42017: 4).

U saradnji sa relevantnim institucijama, MZP bi trebalo da se angažuje na polju organizovanja kampanja podizanja svesti o prevenciji rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i ranih brakova nevećinskih zajednica, sa fokusom na zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, kao i na pitanjima integracije žrtava nasilja u društvo.

V. STRATEŠKI CILJEVI I SPECIFIČNI CILJEVI

Ciljevi i strateške mere predstavljene u ovom dokumentu identifikovane su na osnovu iskustava i analize strategije iz prethodnog perioda (2014-2018), podataka predstavljenih u analizi trenutnog stanja zajednica u ovom strateškom dokumentu, informacija sa terena i preporuka obezbeđenih od

¹⁰¹ OEBS, Istraživanje o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu, 2019, izveštaj dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/439781.pdf>

¹⁰² Ukupno 179 žena je identifikovano kao pripadnice drugih zajednica.

¹⁰³ Kancelarija šefa misije u Prištini, UNHCR, COVID-19 - Sveobuhvatne procene potreba da UNHCR brine o zaštiti najugroženijih, 20. maj 2020, izveštaj dostupan na: <https://kosovoteam.un.org/sites/default/files/2020-11/UNHCR%20-%20Comprehensive-Needs-Assessments-COVID-19.pdf>

¹⁰⁴ UNFPA, Dečji brakovi na Kosovu, izveštaj dostupan na: <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa%20kosovo%20overview.pdf>

strane radne grupe. Pored identifikovanih ciljeva, razvijene su i konkretne aktivnosti predstavljene u Akcionom planu.

Vizija Vlade Kosova je da *Kosovo bude društvo koje obezbeđuje prava svih zajednica i ispunjava najviše standarde poštovanja ljudskih prava, kao što je navedeno u relevantnim međunarodnim konvencijama, u Ustavu i važećem zakonodavstvu Kosova.*

Da bi ostvarila ovu viziju, Vlada Kosova se obavezuje da *promoviše i omogući bezbedan i dostojanstven povratak izbeglica i interno raseljenih lica, da im pomogne u povratku njihove imovine i poseda, te da obezbedi efektivno ostvarivanje prava svim zajednicama, posebno pristup obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenim uslugama i stanovanju, kao i jednake mogućnosti u upotrebi jezika sa ciljem njihovog potpunog uključivanja u sve aspekte društvenog života na Kosovu.* To je misija ove strategije.

Ova strategija ima za cilj povratak i reintegraciju, kao i stabilizaciju zajednica na Kosovu. Njena implementacija ima za cilj poboljšanje kvaliteta života u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i socijalne zaštite, stanovanja, imovinskih pitanja, upotrebe jezika i korišćenja zdravstvenih usluga, za sve zajednice koje žive na Kosovu, kao i za RL koja žele da se vrate u svoje nekadašnje domove i IRL koja žele da se integrišu u mesto preseljenja.

Ovi strateški ciljevi su u skladu sa principima Saveta Evrope.

Ova strategija se zasniva na tri osnovna principa, usklađena sa međunarodnim i evropskim standardima za nacionalne manjine:

- Princip jednakih prava i jednakih mogućnosti – ovaj princip prepoznaje potrebu da pripadnici svih zajednica imaju jednake mogućnosti u svim oblastima društva.
- Princip nediskriminacije – na osnovu ovog principa, sve preduzete mere obezbeđuju da se značajno smanji stepen diskriminacije nevećinskih zajednica na Kosovu u svim aspektima društvenog života.
- Princip promovisanja prava nevećinskih zajednica – podrazumeva neophodne uslove da pripadnici nacionalnih manjina očuvaju i razvijaju svoju kulturu, te da očuvaju suštinske elemente svog identiteta, odnosno veru, jezik, tradiciju i kulturno nasleđe.

VI.1. STRATEŠKI CILJ 1

Strateški cilj 1: Povratak, reintegracija, integracija i mogućnosti za trajna rešenja za raseljena lica i nevećinske dobrovoljne povratnike

Shodno svom mandatu MZP, deluje u opštinama sa srpskom većinom po pitanju procesa povratka raseljenih lica u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava koja važe na Kosovu, etničku, versku, rodnu, rasnu ravnopravnost, slobodu kretanja, imovinska prava i najbolji interes dece, kao i sloboda od diskriminacije, primenjivaće se u procesu povratka i reintegracije raseljenih lica.

Povratak RL-a ostaje izazov, zbog imovinskih problema sa zauzetim imanjima i izostanka rušenja nelegalnih objekata, koji su godinama građeni na imanjima RL-a.

Stoga je integracija i održivo rješenje za raseljena lica i povratnike prioritet za MZP i Vladu. U cilju postizanja ovog cilja, nastaviće se aktivnosti, uključujući i podršku projektima, koji za cilj imaju koordinaciju institucija za održivi povratak RL-a.

MZP je u procesu funkcionalizacije baze podataka o broju raseljenih lica i povratnika na Kosovu. Na osnovu statističkih podataka koje je objavio UNHCR (decembar 2022. godine), prema kojima se procenjuje da je na Kosovu interno raseljeno oko 15.683 lica. A oko 29.268 raseljenih lica su se vratila i pronašla su trajno rešenje.

Ovo će se postići praćenjem sledećih strateških mera:

- Jačanje koordinacije i razmena informacija između institucija na lokalnom i centralnom nivou u procesu podrške povratku i reintegraciji;
- Unapređenje regionalne saradnje u pronalaženju trajnih rešenja za raseljena lica;
- Pružanje pomoći licima zainteresovanim za povratak u skladu sa Uredbom (NRC) br. 01/2018;
- Pružanje pomoći raseljenim licima koja žive u kolektivnim centrima i privatnom smeštaju;
- Jačanje postojećih mehanizama uspostavljenih između nadležnih ministarstava u smislu pružanja mogućnosti za dodelu zemljišta;
- Korišćenje sistema za upravljanja podacima i dobijanje informacija o svim porodicama IRL-a na centralnom i lokalnom nivou, kao i tačne statistike;
- Lokalne institucije;
- Budžetiranje sredstava na lokalnom i centralnom nivou za izgradnju stambenih objekata za povratnike u urbanim sredinama;
- Jačanje koordinacije između institucija na lokalnom i centralnom nivou u procesu podrške integraciji povratnika u kosovsko društvo;
- Pružanje podrške povratnicima za socio-ekonomsku stabilnost i dugoročnu održivost povratka;
- Uključivanje međunarodnih organizacija za podršku celom procesu.

Za postizanje/ispunjenje strateškog cilja predviđeni su sledeći specifični ciljevi:

Specifični cilj 1.1. Intenzivirano angažovanje relevantnih institucija na pružanju usluga za povratak i reintegraciju raseljenih lica;

Specifični cilj 1.2. Unapređenje pravnog okvira u oblasti integracije povratnika i zajednica na Kosovu.

Specifični cilj 1.3. Jačanje koordinacije i razmene informacija između lokalne i centralne Vlade u vezi sa održivim rešenjima.

Specifični cilj 1.4 Zatvaranje kolektivnih centara;

Specifični cilj 1.5. Dobrovoljni povratak u urbanim sredinama.

VI.2. STRATEŠKI CILJ 2

Strateški cilj 2: Stabilizacija zajednica i poboljšanje dobrobiti zajednica pružanjem jednakih mogućnosti za zapošljavanje, socijalnih usluga, usluga zaštite i obrazovanja

Shodno svom mandatu MZP, deluje u opštinama sa srpskom većinom u pogledu stabilizacije zajednica i poboljšanja blagostanja zajednica nudeći jednake mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje, socijalne usluge, zaštitu i kulturu.

Stabilizaciji zajednica i njihovoj integraciji treba dati visoki prioritet. Uprkos naporima Vlade Kosova za integraciju svih zajednica na Kosovu, i dalje postoje problemi i izazovi u ovom pogledu. Neke od nevećinskih zajednica nisu uključene u obrazovni sistem u institucionalnom okviru Kosova. Takođe, stopa nezaposlenosti među većinom pripadnika nevećinskih zajednica, posebno Roma, Aškalija i Egipćana, ostaje nesrazmerno visoka.

Stoga, poboljšanje dobrobiti svih zajednica na Kosovu kroz obezbeđivanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje i obrazovanje, jedan je od prioriteta MZP-a, i to u bliskoj saradnji sa ministarstvima nadležnim za rad, socijalno staranje i obrazovanje. Cilj je da se podrži stabilizacija, reintegracija i održivi ekonomski razvoj zajednica. Za postizanje ovog cilja nastaviće se aktivnosti, uključujući podršku u edukaciji i profesionalnom razvoju projekata koji imaju za cilj generisanje prihoda i mogućnosti zapošljavanja, reintegraciju i dobrobit zajednice, kao i podršku civilnog društva. MZP će posebnu pažnju posvetiti podršci ekonomskog razvoja grupa koje zajednice smatraju ugroženim.

Ovo će biti sprovedeno kroz sledeće strateške mere:

- Zajednice na Kosovu, podržane za ekonomski, kulturni i društveni razvoj;
- Podrška zajedničkim projektima za ekonomski razvoj i generisanje prihoda za zajednice;
- Pružanje paketa socijalne/ekonomske pomoći povratnicima, pripadnicima povratničkih zajednica i pripadnicima nevećinskih zajednica;
- Povećanje podrške organizacijama i ranjivim grupama kao što su: žene, mladi i osobe sa invaliditetom;
- Povećanje podrške ekonomskom razvoju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana;
- Unapređenje koordinacije između relevantnih institucija radi poboljšanja uslova za sve zajednice na Kosovu;
- Jačanje koordinacije između institucija na lokalnom i centralnom nivou u procesu podrške zajednici;
- Saradnja sa nadležnim institucijama radi pronalaženja rešenja za neformalna naselja;
- Prezentacija smernica za promovisanje dijaloga među zajednicama, kroz obrazovanje na Kosovu;
- Koordinirati podršku sa relevantnim akterima u vezi sa raseljenim licima i dobrovoljnim povratnicima koji se i dalje suočavaju sa problemima sa civilnom registracijom i izdavanjem ličnih dokumenata;

- Jačanje podrške centara za učenje, sredstvima i aktivnostima izgradnje kapaciteta za efikasno planiranje budžeta, proces evaluacije i godišnjeg izveštavanja;
- Pобољшanje koordinacije između relevantnih institucija za unapređenje i obezbeđivanje preduniverzitetskih udžbenika na svim jezicima zajednica;
- Posebna pažnja biće posvećena greškama u prevodu obrazovnih knjiga.
- Uključivanje građanskih i političkih predstavnika iz svih zajednica (srpske, turske, bošnjačke, romske, aškalijske, egipćanske, goranske, crnogorske, hrvatske i druge zajednice) u identifikovanju, adresiranju i rješavanju pitanja koja se odnose na poboljšanje blagostanja zajednica koje nude ravnopravne mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje, socijalne usluge, zaštitu i kulturu.
- Obezbeđivanje podrške nevećinskim zajednicama prema kvoti njihove zastupljenosti.
- Jačanje koordinacije između institucija na lokalnom i centralnom nivou, kako bi se identifikovali i podržali nevećinski učenici, koji se suočavaju sa izazovima da pristupe preduniverzitetskom obrazovanju (podrška predškolskim programima zasnovanim na zajednici i subvencionisanje naknada za upis u javnim predškolskim ustanovama za decu, redovan i pouzdan prevoz do škole, rešavanje pitanja napuštanja i jačanje rada Timova za prevenciju i reagovanje u slučaju napuštanja (TPRNN), obezbeđivanje kurseva jezika za decu povratnike;
- Jačanje koordinaciju između institucija na lokalnom i centralnom nivou radi dalje podrške pristupu nevećinskih zajednica visokom obrazovanju;
- .
- Ponovno uspostavljanje Komisije za verifikaciju diploma izdatih od strane Univerziteta u Severnoj Mitrovici, sa produženim mandatom na nivoima preduniverzitetskog obrazovanja, kako bi se nevećinskim zajednicama omogućio pristup obrazovnim programima i mogućnostima zapošljavanja;
- Izgradnja (stvaranje) Kuće prijateljstva: a) Uspostavljanje saradnje sa lokalnim i centralnim institucijama kako bi se omogućila realizacija ove misije i određivanje nosilaca i rukovodilaca ovog projekta; b) Izgradnja ili definisanje prostora u kojem će se obavljati aktivnosti; c) Uključivanje NVO sektora u kreiranje i realizaciju aktivnosti ovog projekta;
- Podrška i subvencionisanje malih preduzeća i zanatskih radnji.
- Obezbeđivanje hrane i sredstava za higijenu za pružanje pomoći ugroženim grupama zajednica Roma, Aškalijske i Egipćane.
- Sprečavanje nasilja, diskriminacije i uznemiravanja na osnovu pola.

Za postizanje/ispunjenje strateškog cilja predviđeni su sledeći specifični ciljevi:

Specifični cilj 2.1. Povećanje mogućnosti zapošljavanja za nevećinske zajednice sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su povratnici, žene, mladi i osobe sa invaliditetom.

Specifični cilj 2.2. Povećanje mogućnosti za opšte obrazovanje, stručno obrazovanje i osposobljavanje nevećinskih zajednica sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su žene, mladi i osobe sa invaliditetom.

Specifični cilj 2.3. Podrška razvoju, negovanju i očuvanju kulturne raznolikosti, kulturnog i nacionalnog identiteta nevećinskih zajednica i međukulturnog dijaloga.

- Socio-ekonomska podrška deci iz osetljivih grupa romske, aškaljske i egipćanske zajednice.

VI.3. STRATEŠKI CILJ 3

Shodno svom mandatu MZP, pored svog opredeljenja za proporcionalnu zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj administraciji, deluje i u opštinama sa srpskom većinom u pogledu srazmerne zastupljenosti manjinskih zajednica u javnoj administraciji u onim opštinama u kojima je srpska zajednica većina.

Strateški cilj 3: Proporcionalna zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj upravi

Ustav Republike Kosovo, kao osnovni pravni instrument koji reguliše državno uređenje i sa bitnim garancijama za nevećinske zajednice, definiše Kosovo kao „multietničko društvo, kojim se upravlja demokratski uz puno poštovanje vladavine zakona kroz zakonodavne, izvršne pravosudne institucije“. Poglavlje III Ustava posebno definiše prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu. Ustav jasno promovise princip nediskriminacije i garantuje da će Kosovo preduzeti sve neophodne mere da zaštiti lica koja mogu biti ugrožena diskriminacijom. Istovremeno, Ustav nalaže da Kosovo mora da preduzme mere kako bi osiguralo punu i delotvornu pravdu u različitim sferama života – ekonomskim, političkim i društvenim – za pripadnike nevećinskih zajednica. Među nevećinskim zajednicama u javnim institucijama i javnim preduzećima.

Član 61. kaže da „zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na pravičnu zastupljenost pri zapošljavanju u javnim organima i javnim preduzećima na svim nivoima [...]“. Član 101(1) Ustava utvrđuje da sastav javnih službi „mora odražavati različitost stanovnika Kosova“. Kosovo je deklarativno i pravno posvećeno poštovanju, zaštiti i promovisanju etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta svih lica i zajednica koje žive na Kosovu u okruženju koje karakteriše tolerancija, integracija i međusobno poštovanje kroz usvajanje neophodnih zakonskih garancija kako bi se ostvario ovaj cilj. Pored prava definisanih Ustavom, relevantne garancije i zaštita zajednica predviđene su, između ostalog, u nekim uredbama UNMIK-a i u Zakonu o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu.

U cilju zaštite prava svih zajednica, član 22. Ustava navodi međunarodne sporazume koji su direktno primenjivi i daje prednost tim sporazumima nad primarnim i sekundarnim zakonskim odredbama i drugim aktima od javnog interesa u slučaju sukoba između njih.

KP, MZP i Opštinske kancelarije za Zajednice i Povratak moraju voditi računa o kvoti zapošljavanja od 10% za zastupljenost zajednica u institucijama u skladu sa zakonima na snazi.

Za ostvarivanje-ispunjavanje strateškog cilja 3, predviđeni su sledeći specifični ciljevi:

Specifični cilj 3.1 Formiranje organa vlade za razvoj pravo-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnoj upravi Kosova.

Specifični cilj 3.2 Obezbeđivanje pravne i tehničke podrške za praćenje sprovođenja programa.

Specifični cilj 3.1 Formiranje radnog tela vlade za razvoj pravo-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnoj upravi Kosova

U zakonodavstvu Kosova i u samom ustavu postoje odredbe koje govore o proporcionalnoj zastupljenosti svih zajednica u javnom sektoru, ali su te odredbe veoma opšte i deklarativne prirode. Iz tog razloga, neophodno je precizirati one odredbe na osnovu rezultata koji bi trebalo da proizđu iz postizanja konkretnog cilja opisanog u prethodnom tekstu 3.1. Iz opšte poznate situacije kada je reč o ovom pitanju, procena će pokazati da postoji veliki jaz između sadašnje zastupljenosti nevećinskih zajednica u javnom sektoru i nivoa koji treba da se zasniva na broju stanovnika na Kosovu.

Da bi se to postiglo, mora se formirati radno telo, čiji će zadatak biti prvo da izgradi institucionalni i pravni okvir, a zatim da sprovede neophodne mere za poboljšanje zastupljenosti manjinskih zajednica u javnom sektoru na Kosovu. Ovo radno telo trebalo bi da čine predstavnici vlasti sa centralnog i lokalnog nivoa, kao i predstavnici manjinskih zajednica, organizacija civilnog društva, kao i predstavnici međunarodnih organizacija i institucija.

Najvažniji zadaci ovog radnog tela bili bi da predlaže Vladi i Skupštini Kosova usvajanje određenih propisa na osnovu postojećih zakona i, po potrebi, predlaže usvajanje novih. Još jedan veoma važan zadatak ovog tela bio bi utvrđivanje tačnih kvota za zapošljavanje manjinskih zajednica u javnom sektoru za svaku zajednicu posebno.

Takođe, ovo radno telo mora permanentno da prati proces sprovođenja mera i aktivnosti na ostvarivanju cilja 3 i na osnovu izveštaja koje dobije, predlaže i preduzima potrebne korektivne mere radi otklanjanja eventualnih poteškoća u ostvarivanju cilja.

Za realizaciju specifičnog cilja 3.1, potrebno je preduzeti sledeće korake:

- Utvrđivanje tačnog broja članova u radnom telu i kriterijuma za izbor institucija koje treba da budu zastupljene u ovom telu (predlog)
 - o Ministarstva (članstvo na položaju ministra ili sekretara)
 - o Lokalne samouprave (članstvo po funkciji – predsednici opština)
 - o Predstavnici manjinskih zajednica (udruženja, NVO...)
 - o Direktori Kancelarija za zajednice i upotrebu jezika itd.
- Utvrđivanje tačnih zadataka, svrhe radnog tela, mandata članova, izbora predsedavajućeg radnog tela (predlažemo da on bude direktor kancelarije za zajednice ili ministar MZP).

- Na osnovu sveobuhvatne procene, odrediti tačne kvote za proporcionalnu zastupljenost manjinskih zajednica u javnom sektoru na Kosovu.
- Institucionalizacija metodologije izveštavanja svih javnih institucija za postizanje određenih kvota u budućnosti.
- Na osnovu izveštaja predlaže višim organima preduzimanje mera za što bolje postizanje opšteg cilja.

Specifični cilj 3.2 Obezbeđivanje pravne i tehničke podrške za praćenje sprovođenja programa

Da bi se ostvario opšti strateški cilj 3, potrebno je permanentno pratiti njegovu realizaciju i unapređivati uslove kako bi nivo ostvarenja bio što veći. Dakle, sve institucije koje će biti uključene u ovaj proces moraju redovno da izveštavaju RADNO TELO formirano u specifičnom cilju 3.2 za predstavljanje manjinskih zajednica u njihovim redovima. Izveštaji ne bi trebalo da govore samo o numeričkom prikazu, već bi trebalo da budu praćeni komentarima o mogućim poteškoćama u ostvarivanju ovog cilja, kao i da sadrže konkretne preporuke kako da se cilj postigne na najvišem mogućem nivou. Takođe, treba odrediti i period samog izveštavanja (mesečno, tromesečno, godišnje).

Za realizaciju specifičnog cilja 3.2, potrebno je preduzeti sledeće korake:

- Institucionalizacija metodologije izveštavanja svih javnih institucija za postizanje određenih kvota u budućnosti.
- Utvrditi kome i kada se dostavljaju izveštaji.
- Utvrđivanje oblika obrasca za izveštavanje.
- Pripremiti završne izveštaje koje je potrebno dostaviti najvišim institucionalnim instancama koje mogu doneti odluke koje bi imale uticaja na postizanje strateškog cilja 3.
- Javna prezentacija izveštaja o ostvarivanju strateškog cilja 3.

VI.4. STRATEŠKI CILJ 4

Strateški cilj 4: Razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika

Shodno svom mandatu MZP, deluje u opštinama sa srpskom većinom u pogledu podrške u pružanju usluga za upotrebu jezika.

Kao što je navedeno u analizi iznad, mogućnost jednake upotrebe službenih jezika je osnovno pravo, zagarantovano i Ustavom Kosova. Glavne prepreke u oblasti upotrebe jezika ogledaju se u

očiglednim greškama u prevodima kosovskog zakonodavstva na zvanične jezike, odnosno na srpski jezik, zatim u izazovima sa prevodilačkom infrastrukturom u kosovskom pravosudnom sistemu, kao i u pristupu nastavnim planovima i programima na jezicima zajednica, u preduniverzitetkom i visokom obrazovanju na Kosovu.

Stoga, razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika ostaje prioritet za MZP i Vladu uopšte. Ovaj cilj se može postići kroz različite aktivnosti i saradnju sa implementacionim i međunarodnim partnerima.

Jezik nevećinskih zajednica treba dobrovoljno ponuditi da se predaje kao ambijentalni jezik za druge zajednice kao dodatni ili izborni predmet, kako bi se unapredio dijalog za sve zajednice koje žive na Kosovu.

Izgradnja kapaciteta za prevođenje na turski jezik u institucijama na nivou vlade, uključujući obezbeđivanje prostora i prevodilaca.

To će se postići praćenjem sledećih strateških mera:

- Poboljšanje institucionalne koordinacije u izradi dvojezičnog zakonodavstva;
- Jačanje mehanizama za praćenje sprovođenja zakona o upotrebi jezika.

Za postizanje/ispunjenje strateškog cilja predviđeni su sledeći specifični ciljevi:

Specifični cilj 4.1. Poboljšanje dvojezične usklađenosti tokom izrade zakonodavstva na Kosovu;

VI. SWOT ANALIZA

Strateški cilj	Prednosti	Slabosti	Mogućnosti	Rizici
Strateški cilj 1	Visok interes Vlade i EU za integraciju zajednica i poboljšanje njihove dobrobiti;	1. Nedostatak podataka o raseljenim licima; 2. Nedostatak adekvatnog zakonskog okvira; 3. Nedostatak međuinstitucionalne koordinacije;	1.Saradnja i podrška donatora;	1.Nespremnost interno raseljenih lica da se vrate zbog straha od uznemiravanja; 2.Složene lokacije na kojima većinska zajednica ne pozdravlja povratak. 3. Nedostatak stambenih rešenja za IRL bez imovine ili pružanja

				mogućnosti za socijalno stanovanje; 4. Neoslobađanje zauzete imovine i odugovlačenje imovinsko-sudskih sporova; 5. Oklevanje vlasti da prihvate povratak u drugu zemlju, osim u zemlju porekla itd.
Strateški cilj 2	Visok interes Vlade, EU i drugih donatora za integraciju zajednica i poboljšanje njihove dobrobiti pružanjem mogućnosti zapošljavanja	Nedostatak podataka o stanovništvu četiri severne opštine;	1.Saradnja i podrška donatora;	1. Loše informacije 2. Nizak nivo obrazovanja 3. Nesprovođenje zakona o kvoti zapošljavanja za zajednice.
Strateški cilj 3	Ustav Republike Kosovo definiše državnu organizaciju tako što garantuje nevećinskim zajednicama što Kosovo definiše kao „multietničko društvo, kojim se upravlja demokratski uz puno poštovanje vladavine prava kroz zakonodavne, izvršne i sudske institucije“.	Nesprovođenje ustavno-pravnih odredbi i zakonskih instrumenata garantovanih ustavom	Mogućnosti za puno sprovođenje zagarantovanih prava	Nepoštovanje ustavnopravnih instrumenata.

Strateški cilj 4	Usvajanje koncept dokumenta kojim se predviđa osnivanje nove jedinice za prevođenje, kontrolu jezika i harmonizaciju	1. Nedostatak Jedinice za prevođenje, kontrolu jezika i harmonizaciju; 2. Nedostatak ljudskih kapaciteta za prevođenje nacrta zakona u državnoj upravi	1.Dovoljan broj službenika zaposlenih na poslovima prevođenja	1.Nedostatak budžeta za zapošljavanje sudskih prevodioca.
------------------	--	---	---	---

VII. UREĐENJE SPROVOĐENJA, PRAĆENJA I IZVEŠTAVANJA

Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP) osnovano je 2005. godine i ključno je ministarstvo zaduženo za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika, i ima mandat da prati sprovođenje Strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2023-2027 i shodno tome njenog Akcionog plana.

Glavni cilj institucija Kosova je nesumnjivo puna implementacija strateškog dokumenta, proces kome će prethoditi sprovođenje aktivnosti i ciljeva postavljenih u Akcionom planu tokom godina. Proces implementacije strategije biće proces postizanja njenih strateških ciljeva i zadataka.

Za implementaciju strateških ciljeva, izrađen je trogodišnji akcioni plan i izvršena je potpuna kalkulacija troškova za prve tri godine. U ovom akcionom planu, definisani su konkretni ciljevi, konkretne aktivnosti, kao i odgovorne institucije i institucije podrške za njihovu implementaciju, potom postojeće stanje, cilj, finansijska sredstva, koja su obračunata i koja će biti uključena u srednjoročni okvir rashoda (SOR) kao i rokovi za njihovo ispunjenje. Takođe, u obračunu finansijskih potreba uzeti su u obzir i projekti sa donatorskim finansiranjem, koji su u toku ili su prema specifičnim oblastima, planirani.

Sve centralne i lokalne institucije dužne su da preduzmu neophodne mere za sprovođenje obaveza utvrđenih Strategijom za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2022-2026 i posledično, Akcionim planom za sprovođenje strategije kroz godine, u skladu sa svojim nadležnostima i zakonskim mandatom.

Praćenje i evaluacija postizanja ciljeva i efektivnosti relevantnih aktivnosti sastavni su deo strategije i ključne komponente procesa njenog sprovođenja. Praćenje i evaluacija će služiti za praćenje napretka implementacije strategije, za merenje stepena ostvarenosti njenih ciljeva, za procenu potreba i utvrđivanje pravaca prilagođavanja, posebno u vezi sa aktivnostima. Proces monitoringa će sprovoditi odgovorne institucije uz široko učešće zainteresovanih strana. Organizacije civilnog društva će se takođe angažovati i igrati važnu ulogu u procesu praćenja i evaluacije sprovođenja aktivnosti i mera predviđenih akcionim planom Strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2022-2026.

Monitoring će biti ključan proces za obezbeđivanje informacija potrebnih za praćenje odgovornosti, a neće biti delotvoran ukoliko se ne preduzmu mere u vezi sa onim što je procenjeno i prijavljeno. Stoga, svakih 6 meseci i na kraju godine, nadležni mehanizmi treba da sačine šestomesečni i godišnji izveštaj, koji treba da sadrži ocenu najuspešnijih aktivnosti i uopšte ocenu ispunjavanja ciljeva strategije, identifikujući izazove i poteškoće sa kojima se susreću tokom procesa implementacije, kao i konkretne preporuke za uklanjanje prepreka uočenih tokom procesa ispunjavanja specifičnih i strateških ciljeva. Primarnu odgovornost za izradu ovog izveštaja nosi Ministarstvo za zajednice i povratak. Ovo Ministarstvo će, putem obrasca koji će se sastavljati u prvim mesecima sprovođenja strategije, redovno zahtevati i prikupljati podatke od svih institucija za sprovođenje mera i aktivnosti predviđenih akcionim planom ove strategije. Potom će se vršiti obrada prikupljenih informacija, kao i izrada izveštaja o monitoringu, na osnovu indikatora definisanih u aktivnostima, kao i na nivou specifičnih i strateških ciljeva. Takođe, tražiće se i prikupljati podaci od organizacija civilnog društva i međunarodnih partnera, koji rade na pitanjima nevećinskih zajednica i njihovog povratka, kao i od međunarodnih organizacija i donatora koji se fokusiraju na ovaj problem.

Praćenje implementacije strateškog dokumenta i njegove efikasnosti su od suštinskog značaja kako bi se:

- (i) obezbedilo ostvarivanje ciljeva,
- (ii) pratili uloženi doprinosi i aktivnosti,
- (iii) obezbedilo da se implementacija odvija na propisan način,
- (iv) upozorile institucije odgovorne za potencijalne probleme/kašnjenja ili probleme pre nego što situacija postane kritična;
- (v) predložile korektivne mere ili preispitala strategija na osnovu stečenog iskustva.

Praćenjem strategije i indikatora performanse, institucije će moći da kreiraju određeni pregled stanja, odnosno u kojoj fazi je strategija u smislu postizanja postavljenih ciljeva, izvlačenje pouka, preduzimanja korektivnih radnji i, ako je moguće, u smislu procesa njenog pregledanja. Utvrđeno je da je nadgledanje najkorisnije kada se iz razrađenog procesa izvuku lekcije koje se zatim koriste za buduće procese. Stoga, prilikom praćenja efektivnosti implementacije strategije, o tome treba voditi računa. U tom smislu, strategija će biti dinamičan dokument, koji će se prilagođavati promeni ciljeva, okolnostima i stečenim iskustvima.

Iako je predviđeno da izveštaji o praćenju budu polugodišnji i godišnji, važno je sprovesti proces srednjoročne evaluacije implementacije strategije, pre njene konačne evaluacije. Ova procena za koju se može predvideti da će se izvršiti npr. u drugoj polovini 2024. može poslužiti za izvršenje reorganizacije prognoza u akcionom planu Strategije, u zavisnosti od srednjoročnog napretka u implementaciji. Ovo bi pomoglo da se postignu i srednjoročni i dugoročni ciljevi, postavljeni u Strategiji. Pored srednjoročne evaluacije, predviđeno je da se sprovede proces pune evaluacije ispunjenosti ciljeva, u poslednjoj godini njenog sprovođenja, kao priprema za dalje akcije posle 2026. godine.

VIII. BUDŽETSKI UTICAJ SPROVOĐENJA STRATEGIJE

Akcioni plan za implementaciju Strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika 2022-2026, ima ukupan trošak implementacije od **xxxxxxx evra** za tri godine implementacije (2022-2024).

Najveći deo troškova (oko 00% budžeta) biće iskorišćen za tekuće izdatke koji se odnose na izgradnju kapaciteta, podršku i jačanje specijalizovanih službi, regulisanje sistema praćenja i izveštavanja u vezi sa zaštitom i unapređenjem prava zajednica i njihovih pripadnika, kao i aktivnostima povezanim sa povratkom raseljenih lica itd.

Tabela 1. Predstavlja rezime budžeta za realizaciju Plana po vrstama i godinama, a zasniva se na detaljnim obračunima rashoda za svaki planirani cilj.

Implementacija akcionog plana za prve 3 godine zahtevaće finansijska sredstva u milionima evra, kao što je prikazano u tabeli ispod (TK - Kapitalni budžet za akcioni plan, TT - tekući troškovi, K - kapital, SG - subvencije i grantovi).

Tabela 2. Predstavlja rezime budžeta za realizaciju Plana prema izvorima finansiranja.

Tabela 3. Predstavlja distribuciju rashoda po sektorima i po godinama za implementaciju Plana.

Tabela 1. Rezime budžeta prema ciljevima i godinama.

Strateški ciljevi	2023				2024				2025			
	TK	TT	K	SG	TK	TT	K	SG	TK	TT	K	SG
Povratak, reintegracija, integracija i pružanje održivih rešenja za raseljena lica i dobrovoljne povratnike iz nevećinskih zajednica, sa specifičnim ciljevima kao što su:	1,2 58, 000	258 ,00 0	1,0 00. 00 0		5,65 0,91 6	227 ,00 0	5,4 23, 91 6		5,6 99, 166	224 ,50 0	5,4 74, 16 6	
Stabilizacija zajednica i poboljšanje njihove dobrobiti pružanjem jednakih mogućnosti zapošljavanja, socijalnih usluga i zaštite, kao i obrazovanja, sa sledećim specifičnim ciljevima:	5,1 34, 600	134 ,60 0	5,0 00, 00 0		5,12 5,34 9	125 ,34 9	5,0 00, 00 0		5,1 66, 600	116 ,60 0	5,0 00, 00 0	

Proporcionalna zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj upravi, sa sledećim specifičnim ciljevima	8,000.00	8,000.00										
Razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika	2,500.00	2,500.00										
	6,405,600.00				10,776,265.00				10,699,166.00			
	27,881,031.00											

Tabela 2. Struktura rashoda prema godinama planiranim Akcionim planom i izvorima finansiranja

Godine	Ukupni troškovi		
	BRK	Donatori	Ukupno:
2023.	7,672,606.00	1,644,575.85	9,317,181.85
2024.	12,255,518.80	1,932,382.90	14,187,901.70
2025.	12,365,222.24	1,901,178.40	14,266,400.64
Ukupno:	32,293,347.04	5,478,137.15	37,771,484.20

Tabela 3. Podela rashoda po kategorijama prema sektorima i godinama je sledeća:

Godine	2023.	2024.	2025.
Plate i dnevnice	<u>941,691.30</u>	571,011.80	779,126.40
Robe i usluge	710,398.70	670,318.20	719,193.60
Kapitalni troškovi	9,317,181.85	14,187,901.70	14,266,400.64
Ukupno	10,969,271.80	15,429,231.70	15,764,720.60

IX. AKCIONI PLAN ZA IMPLEMENTACIJU STRATEGIJE ZA ZAŠTITU I PROMOVISANJE PRAVA ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA 2023-2027

Br.	Strateški i specifični ciljevi, indikatori i akcije	Osnovna vrednost	Privremeni cilj [2025.]	Prošlogodišnji cilj [2027.]	Rezultat
I.	Strateški cilj: Povratak, reintegracija i mogućnosti za održivo rešenje za raseljena lica i nevezinske dobrovoljne povratnike				
1	Indikator: Broj mera koje su preduzeli relevantni nivoi vlasti u cilju unapređenja održivih rešenja za raseljena lica u okviru regionalne saradnje (Skopski proces)	Podaci od 2016. do 2021. godine	Tri akcije realizovane u okviru akcionih tačaka (u okviru Skopskog procesa)	Sve akcije sprovedene prema akcionim tačkama(u okviru Skopskog procesa)	Skopski proces je bio važan u pokretanju i obezbeđivanju tekućeg dijaloga i saradnje u regionu, kako bi se pronašlo rešenja za ljude koji su i dalje raseljeni. Regionalna inicijativa ima za cilj pronalaženje održivih rešenja za raseljena lica sa Kosova, uključujući povratak i integraciju raseljenih lica u mestima raseljenja.
2.	Indikator: Izrada opštinskih akcionih planova za povratnike i raseljena lica	10	20	28	Sve opštine razvijaju akcione planove u skladu sa Uredbom br. 02/2010 o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak
I.1	Specifični cilj: Intenzivirano angažovanje relevantnih institucija u pružanju usluga za povratak i reintegraciju raseljenih lica				
I.1.1.	Indikator: Institucije uključene u regionalnu saradnju (Skopski proces) učestvuju na regionalnim sastancima.	1.1.1. Jedanaest sastanaka foruma na visokom nivou i tehničkih radnih grupa, uključujući šest	1.1.1. Održana su najmanje dva regionalna sastanka	1.1.1. Održana su najmanje četiri regionalna sastanka	1.1.1. Diskutovati o napretku koji je postignut na regionalnom nivou u pronalaženju održivih rešenja za raseljena lica sa Kosova, uključujući povratak i integraciju raseljenih lica u mestima raseljenja.

			bilateralnih sastanaka od 2015.godine						
I.1.2	Indikator: broj obučениh lica (izvesti na osnovu vrsta obuke i obučениh lica)	91 osoba (za bazu podataka)	120	150	Obučena lica				
I.1.3.	Indikator: funkcionalizacija baze podataka	U procesu	Baza podataka funkcionalna.	N/A.	Urađena je funkcionalizacija baze podataka, gde se sva RL mogu prijaviti za povratak i njihovu registraciju.				
	Indikator: Broj koordinacionih sastanaka na centralnom nivou (KP, resorna ministarstva i relevantne agencije)	0	1	2	Organizovanje dva koordinaciona sastanaka godišnje sa relevantnim akterima centralnog nivoa.				
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokument ima
			2023.	2024.	2025.				
I.1.1.	Izrada opštinskih akcionih planova za održiva rešenja koja treba da budu uključena u	2023- 2025	1.500	1.500	1.500	Budžet Kosova, Opštine,	Opštine	28 razvijenih akcionih planova	Uredba br. 02/2010 o opštinskim kancelarija ma za

	budžetske planove opština;					Donatori,			zajednice i povratak
I.1.2	Zagovaranje za identifikaciju i pružanje održivih rešenja za IRL bez imovine	2023-2025	1.600	1.600	1.600	Budžet Kosova, Opštine, Donatori,	Opštine	Broj identifikovanih slučajeva	Zakon br. 06/L-092 o davanju na korišćenje i o razmeni opštinske nepokretne imovine
I.1.3	Zagovaranje uključivanja IRL i povratnika u programe socijalnog stanovanja	2023-2025	1.500	1.500	1.500	Budžet Kosova, Opštine, Donatori,	MZP MŽSPPI Opštine	Broj identifikovanih slučajeva za socijalno stanovanje	Zakon br. 03/L-164 o finansiranju u posebnih programa stanovanja
I.1.4	Organizacija tri sastanka Tehničke radne grupe i najmanje dve mere za pronalaženje održivih rešenja za raseljena lica sa Kosova, uključujući povratak i reintegraciju	2023 - 2025	0 (format online)	500	1,500	OEBS	MZP OEBS UNHCR	Strane su se sastale i razgovarale o merama za unapređenje održivih rešenja za raseljena lica.	Zapisnici sa sastanka, akcione tačke - izveštaji.

	raseljenih lica u mestima raseljenja.								
I.1.5.	Organizacija devet sastanaka radne grupe za podimplementaciju (bezbednost i dijalog, imovinska prava, lična dokumentacija, upravljanje podacima i planiranje rešenja) i tri sastanka radne grupe za implementaciju	2023 - 2025	3,500	3,500	3,500	OEBS	MZP OEBS UNHCR	Na sastancima su učestvovali predstavnici kosovskih institucija i izveštavali o postignutom napretku.	Tačke delovanja pet podimplementacionih radnih grupa, zapisnik sa sastanka.
I.1.6.	Izgradnja i obnova kuća za povratnike, kao i za IRL, koji su zainteresovani za lokalnu integraciju	2023-2025	750.000 MZP	1,500.000 MZP	1,500.000 MZP	MZP	Donatori	Broj izgrađenih i renoviranih kuća. Detaljan godišnji izveštaj o broju lica/porodica kojima je pružena pomoć održivim rešenjima (za povratnike iz regiona i	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja

								unutar zemlje) kao i onih koji čekaju zbog nedostatka sredstava.	
I.1.7	Projekat RRR-VI Povratak i reintegracija na Kosovo faza VI (u okviru IPA fondova)	2023-2025	0	2,000.000 EU 660.666 MZP	2,000.000 EU 660.666 MZP	EU MZP	EU MZP	Broj izgrađenih i renoviranih kuća	Međunarodni sporazum u okviru IPA fondova
I.1.8	Obezbeđivanje grejnog materijala za zimsku sezonu	2023-2025	300 m3 = 40.000 evra	300 m3 = 40.000 evra	300 m3 = 40.000 evra	MZP	MZP	Izveštavanje o broju porodica korisnika	Uredba (VRK) – br. 1/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.9.	Organizovanje mesečnih sastanaka OKZP u vezi sa koordinacijom	2023-2025	1 sastanak x 15 OKZP	1 sastanak x 15 OKZP	1 sastanak x 15 OKZP = 250 evra	MZP	MZP MAL KPZ	Objavljen izveštaj sa održanih sastanaka o	Uredba (VRK) – br. 1/2018 za

	procesa povratka raseljenih lica		= 250 evra	= 250 evra			OKZP	nalazima, postignućima i planovima za tretiranje izazova.	povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.10.	Oslobađanje zauzete imovine za povratak raseljenih lica i njihovih članova koji žele da se vrate ili da se integrišu u mesto raseljenja.	2023-2025	2.000	2.000	2.000	AKKVP,	Agencija za procenu i verifikaciju imovine Policija Kosova	Broj oslobođene imovine.	Administrativno uputstvo (VRK) - br. 06/2017 u vezi oslobađanja nosioca prava svojine ili korišćenja od dugova opštinskih javnih službi za zauzetu imovinu i pod upravom Kosovske agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine, usvojeno

									je na 149. sednici Vlade Kosova
I.1.11.	Obezbeđivanje građevinskog materijala za povratnike i ugrožene zajednice	2023-2025	20 porodica = 250.000 evra MZP	50 porodica = 300.000 evra MZP	50 porodica = 300.000 evra MZP	MZP	MZP	Izveštaj o broju povratnika, korisnika.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.12.	Obezbeđivanje prehrambenih i higijenskih paketa, uključujući vanredne situacije	2023-2025	40 paketa = 42.000 evra	50 paketa = 4.500 evra	50 paketa = 4.500 evra	MZP	MZP	Broj paketa ili broj porodica, korisnika.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.13.	Obezbeđivanje inventara (mobilne i bele tehnike) za domove za povratnike i pripadnike ugroženih zajednica	2023-2025	30 porodica = 75.000 e MZP	50 porodica = 85.000 e MZP	50 porodica = 95.000 e MZP	MZP	MZP	Izveštaj o broju povratnika korisnika uz opšti izveštaj.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja

I.1.14.	Organizovanje redovnih sastanaka na centralnom i lokalnom nivou u vezi sa procesom povratka i reintegracije (3-4 sastanka godišnje, najviše 4)	2023-2025	4 sastanka = 5.000 evra	4 sastanka = 5.000 evra	4 sastanka = 5.000 evra		MZP OKZP Donatori	Održani sastanci.	Međuinstitucionalna inicijativa - Skopski proces za održiva rešenja za raseljena lica sa Kosova
I.1.15.	Funkcionalizacija i ažuriranje podataka u novoj bazi podataka o broju raseljenih lica	2023	30.000	30.000	30.000	Budžet Kosova	MZP OKZP	Broj raseljenih lica, utvrđen.	Administrativno uputstvo MZP - BR. 01/2023 o sistemu upravljanja slučajevima ministarstva za zajednice i povratak u vezi sa zaštitom ličnih podataka, potpisan od strane ministra Ministarst

									va za zajednice i povratak
I.1.16.	Organizacija i realizacija poseta Idi - Vidi	2023-2025	3 = 4.200 euro	3 = 4.200 euro	3 = 4.200 euro	OKZP i donatori (DRC, IOM, UNHCR i dr.)	MZP OKZP	Izveštaj o posetama, objavljen.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.17.	Organizacija i realizacija poseta Idi – Informiši	2023-2025	3 = 4.500 evra	3 = 4.500 evra	3 = 4.500 evra	MZK i Donatori	MZP OKZP	Izveštaj informativnih poseta, objavljen.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.18.	Osnaživanje koegzistencije kroz zajedničke projekte u zajednici i kampanje podizanja svesti	2023-2025	4.000	7.000	8.000	Opštine, Donatori,	Opština/OKZP-MZP Predstavници zajednica NVO	Broj projekata zasnovanih na zajednici, realizovani. Broj kampanja za podizanje	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja

								svesti, relazovane.	
I.1.19.	Pružanje obuka za izgradnju kapaciteta za članove opštinskih komisija za povratak i za službenike MZP-a	2023	2.500			MZP Donatori	MZP MALS NVO	Povećanje efikasnosti u ispitivanju predmeta. Broj obučanih lica.	Zakon br. 06/L-114 o javnim službenicima
I.1.20.	Pomoć u uređenju lične i imovinske dokumentacije za raseljena lica	2023-2025	500.00	500.00	500.00	MZP Opštine Donatori	MZP Opštine	Broj lica koja su dobila podršku.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.1.21	Pravna pomoć u pristupu socijalnim i penzionim šemama za ugrožena i lica sa trajnim invaliditetom	2023-2025	950.00	950.00	950.00	ABPP Donatori	ABPP NVO-i	Izveštaj o broju lica korisnika.	Zakon br. 04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći
I.1.22	Procena i profilisanje veština RL i povratnika kako bi se omogućila socio-	2023-2025	10,000.00	10,000.00	10,000.00	Donatori	MZK OKZ Donatori	Izveštaj o profilisanju i broju porodica korisnika.	Profilisanje interno raseljenih lica na Kosovu Pregled

	ekonomska integracija								pravca za održiva rešenja za IRL na Kosovu januar 2018.
Ukupan budžet za specifični cilj I.1:			1,229.000	4,613.166	4,674.166				
<i>Od čega kapital:</i>			1,000,000	4,410.666.	4,460.666				
<i>Od čega trenutno:</i>			229,000	202,500	213,500				
I.2	Specifični cilj: Unapređenje pravnog okvira u oblasti integracije povratnika i zajednica na Kosovu								
1	Indikator: Broj izrađenih i usvojenih zakona i podzakonskih akata		Jedan zakon i dve izmene i dopune zakona, kao i podzakonski akt	Jedna uredba i jedno AU	NA	Izrađeni pravni akti			
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
I.2.1	Izrada izmena i dopuna Zakona o zaštiti i unapređenju prava zajednica i	2023	3.000	3.000	3.000	Donator	MZP	Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i	Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava

	njihovih pripadnika na Kosovu							njihovih pripadnika na Kosovu, izrađen sa primenjenim izmenama.	zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo
I.2.2.	Izrada podzakonskih akata, koji proizilaze iz Zakona o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu	2023	3000.00			Vlada, (MZP), Donatori,	MZP	Podzaknski akti, izrađeni.	Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo
I.2.3.	Ponovna procena sprovođenja i izmena i dopuna Uredbe o povratku i trajnim rešenjima 01/2018	2023-2024	2.500	2.500		Vlada Donatori	MZP	Izveštaj o ponovnoj proceni sprovođenja uredbe 01/2018	Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo
	<i>Ukupan budžet za specifični cilj I.2:</i>		8.500	5.500	3.000				

	<i>Od čega kapital:</i>		0	0	0				
	<i>Od čega trenutno:</i>		8.500	5.500	3.00				
I.3.	Specifični cilj: Jačanje koordinacije između lokalne i centralne vlasti u smislu održivog rešenja (jačanje opštinskih kancelarija za zajednice)								
1	Indikator: Osnovana Međuresorna i međuopštinska koordinaciona grupa za održiva rešenja za raseljena lica		0	1	1		Osnivanje međuresorske i međuopštinske koordinacione grupe za održiva rešenja za raseljena lica.		
2	Indikator: Broj organizovanih međuministarskih i međuopštinskih koordinacionih sastanaka		0	2	3	4	Organizovanje međuministarskih i međuopštinskih koordinacionih sastanaka.		
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
I.3.1	Osnivanje Međuministarske i međuopštinske koordinacione grupe za održiva rešenja za raseljena lica i organizovanje njenih sastanaka (u skladu sa ERA II);	2023	2.500	2.500	2.500	Vlada Donatori	MZP MALS Opštine	Osnovana Međuresorna i međuopštinska koordinaciona grupa za održiva rešenja za raseljena lica	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.3.2.	Organizovanje međuinstitucionalnih sastanaka za	2023-2025	1.500.00	1.500.00	1.500.00	Vlada Donatori	MZP MALS	Izveštaj sa međuinstitucionalnih	Uredba (VRK) – br.

	koordinaciju i jačanje aktivnosti OKZ-a (broj godišnjih sastanaka - 3)						KPZ OKZP	sastanaka, objavljen.	01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
I.3.3	Izrada akcionog plana koji se odnosi na koordinaciju međuinstitucionalnih aktivnosti	2023-2025	2.500.00	1.000.00	1.000.00	Vlada Donatori,	MZP MAL KPZ OKZP	Akcion plan, izrađen	Uredba br. 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak
I.3.4	Planiranje i organizovanje sastanaka Radne grupe u okviru međuinstitucionalne inicijative za raseljena lica sa Kosova (Skopski proces) za 5 tematskih oblasti: imovinska prava; bezbednost, dijalog i reintegracija; lična dokumentacija; planiranje rešenja i upravljanje podacima;	2023-2025	3.000.00	3.000.00	3.000.00	Donatori	MZP KP MP MUP-ACR	Broj održanih sastanaka	Međuinstitucionalna inicijativa - Skopski proces za održiva rešenja za raseljena lica sa Kosova

	<i>Ukupan budžet za specifični cilj I.3:</i>		9.500	8.000	8.000				
	<i>Od čega kapital:</i>		0	0	0				
	<i>Od čega trenutno:</i>		9.500	8.000	8.000				
I.4	Specifični cilj: Dobrovoljni povratak u urbanim sredinama								
1	Indikator: Broj povratnika u urbanim centrima na osnovu obrasca za apliciranje od RL-a		?				Povratnici u urbanim centrima na osnovu obrazaca za apliciranje od RL-a		
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
I.4.1	Obezbeđivanje sredstava za izgradnju urbanog stanovanja i pripremu izgradnje stanova za dobrovoljne povratnike u urbanim sredinama uključujući međunarodne organizacije za podršku procesa urbane izgradnje	2023-2024	0	1.000.000 MZP)	1.000.000 MZP	MZP	MZP	Stanovi za dobrovoljne povratnike, realizovano	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, usvojena je na 23. sednici Vlade Republike Kosovo

I.4.2.	Obezbeđivanje lokacija za izgradnju stambenih objekata za urbani povratak	2023-2024	10.000	10.000		MZP Opštine Donatori	MZP Opštine (DRC) Donatori	Odvojene lokacije	Relevantn o zakonodav stvo na snazi za finansiranj e posebnih stambenih programa
I.4.3.	Procena za izbor potencijalnih korisnika između institucija na lokalnom i centralnom nivou u procesu izbora potencijalnih korisnika	2023-2024	1.000	1.000		MZP EU Opštine Donatori	Opštine MZP	Izbor korisnika od strane Opštinske komisije i Centralne komisije za razmatranje	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, usvojena je na 23. sednici Vlade Republike Kosovo
I.4.4.	Izgradnja infrastrukture u urbanim zonama stanovanja	2023-2024	0	13.250	14.000	MZP EU Opštine	Opštine MZP	Izbor kompanija za izvođenje radova	Važeće zakonodav stvo o javnim

	(izgradnja puteva, rasvete, vodovoda)					Donatori			nabavkam a
	<i>Ukupan budžet za strateški cilj I.:</i>		1.258.000	5.650.916	5.699.166				
	<i>Od čega kapital:</i>		1.000.000	5.423.916	5.474.916				
	<i>Od čega trenutno:</i>		258.000	227.000	224,5000				
Br.	Strateški i specifični ciljevi, indikatori i akcije	Osnovna vrednost		Privremeni cilj [2024.]		Prošlogodišnji cilj [2026.]	Rezultat		
II.	Strateški cilj: Pобољшanje dobrobiti zajednica pružanjem jednakih mogućnosti zapošljavanja, socijalnih usluge i usluga zaštite, kao i opšteg obrazovanja, stručnog obrazovanja i usavršavanja.								
1	Indikator: Broj porodica u zajednici iz osetljivih grupa koje su deo socijalnih šema	Trenutni broj u pripadnika zajednica u socijalnim šemama					Smanjenje broja porodica u zajednici iz osetljivih grupa koje su deo socijalnih šema kroz njihovo zapošljavanje.		
2	Indikator: Broj dece nevećinskih zajednica sa pozitivnim promenama u njihovom socio-ekonomskom statusu, životu i održivim rešenjima. Preformulisati ovaj indikator.	700 (Statistike i izveštaji koje su kreirali MZP/OKZP, agencije UN, OEBS, IOM i drugi lokalni i		800		900	Povećanje pozitivne percepcije nevećinskih zajednica na osnovu njihovog socio-ekonomskog statusa		

		međunarodni akteri)			
3	Indikator: Broj članova zajednice koji napuštaju preduniverzitetsko obrazovanje	70 (Aškalijske, Romi i Egipćani) 2021	45	20	Smanjenje broja članova zajednice koji napuštaju preduniverzitetsko obrazovanje
II.1	Specifični cilj: Povećanje mogućnosti zapošljavanja za nevećinske zajednice sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su povratnici, žene, mladi i osobe sa invaliditetom				
1	Indikator: Broj novih ili postojećih preduzetnika iz nevećinskih zajednica podržanih za stvaranje/povećanje proizvodnje i prerade u ekonomski naprednim sektorima sa visokim potencijalom, sa posebnim fokusom na grupe zajednica i povratnike.	700 (Statistike i izveštaji koje su kreirali MZK/OKZP, agencije UN, OEBS, IOM i drugi lokalni i međunarodni akteri)	850	1050	Stvoreno ili podržano 200 početnih i postojećih preduzeća u ciljnim oblastima kroz distribuciju pomoći do kraja programa.
2	Indikator: Broj nevećinskih i međuetničkih poslovnih udruženja/zadruga/inicijativa zajednice i/ili socijalnih preduzeća koja su podržana da bi se zadovoljile potrebe zajednice i stvorile mogućnosti za zapošljavanje (izveštavano prema polu, etničkoj pripadnosti)	15 (Statistike i izveštaji koje su kreirali MZK/OKZP, agencije UN, OEBS, IOM i drugi lokalni i	25	37	12 poslovnih udruženja/zadruga je osnovano i podržano u ciljnim oblastima kako bi se stvorila nova proizvodnja sa većom dodatnom vrednošću kao asistencija u lancu vrednosti. 1 manji poslovni sajam sa učešćem do 70 preduzeća.

			međunarodni akteri)						
3	Indikator: Društvena (re)integracija pripadnika nevećinskih zajednica je olakšana akcijama zajednice od zajedničkog interesa. (Izveštavano po polu, etničkoj pripadnosti)		196 (Statistike i izveštaji koje su kreirali MZK/OKZP, agencije UN, OEBS, IOM i drugi lokalni i međunarodni akteri)	220		256			Najmanje 35 prioritetnih i prilagođenih projekata za razvoj zajednice, finansiranih za dobrobit zajednica.
4	Broj verifikovanih diploma od strane Komisije za verifikaciju diploma iz univerziteta u Severnoj Mitrovici		1765	57 prijava (mart-jul 2023)					Diplome verifikovane od strane Komisije za verifikaciju diploma iz univerziteta u Severnoj Mitrovici
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
II.1.1	Vrednovanje i odobravanje potencijalnih korisnika za posao	2023-2025	0	0	0	MZP	MZP MFRT OKZP Donatori	Spisak korisnika, objavljen	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja

II.1.2	Razvoj baze podataka za upravljanje podacima o prijavama i verifikacijama diploma Univerziteta u Severnoj Mitrovici	2023	10,000			MONT Donatori (ECMI)	MONT Komisija za verifikaciju diploma	Baza podataka je funkcionalna.	Uredba (VRK) – br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja
II.1.2	Organizovanje kampanja podizanja svesti o afirmativnim merama tržišta rada	2023-2025	2,200	2,200	2,200	MZP Donatori	MZP MFRT OKZP Donatori	Broj realizovanih kampanja	Zakon br. 03/I-212 o radu
II.1.4	Povećanje mogućnosti za zapošljavanje nevećinskih zajednica i povratnika za 2023. godinu kroz funkcionalizaciju Komisije za verifikaciju diploma iz univerziteta u Severnoj Mitrovici	2023-2024	1,000	1,000		Vlada Donatori	KPZ	Broj zaposlenih iz nevećinskih zajednica kroz priznavanje diploma	Uredba (VRK) - br. 21/2015 o procedura ma i kriterijumi ma za izdavanje uverenja građanima Republike Kosovo koji su diplomiral i na univerzitet

									u u Severnoj Mitrovici radi konkurisa nja za posao, sticanje stručnih licenci i polaganje stručnih ispita pri javnim institucija ma
II.1.5	Zapošljavanje nevećinskih zajednica kroz grantove za NVO za povećanje zaposlenosti (npr. kroz praktičan rad i razne obuke)	2023- 2025	3,000	3,000	3,000	Vlada	KPZ	Broj organizacija (NVO) koje su imale koristi od granta.	Uredba MF – br – 04/2017 o kriterijumi ma, standardi ma i procedura ma javnog finansiranj a NVO-a

II.1.6	Izbor/selekcija NVO-a putem javnog poziva za finansiranje aktivnosti NVO sektora koje imaju za cilj povećanje zaposlenosti pripadnika nevećinske zajednice i unapređenje kapaciteta za promociju zaštite prava zajednica.	2023-2027	1,000.000	1,000.000	1,000.000	MZP	MZP	Broj organizacija (NVO) koje su imale koristi od granta	Uredba MF - br.04 -2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja NVO-a
II.1.7	Izbor/selekcija projekata za finansiranje delatnosti sektora, šema grantova: „Privredni preporod – jačanje konkurentnosti poljoprivrede na Kosovu sa ciljem povećanja stepena zaposlenosti pripadnika nevećinske zajednice i unapređenja kapacitete za	2023-2027	1,000.000	1,000.000	1,000.000	MZP	MZP	Stvorena su nova preduzeća i postojeća preduzeća iz nevećinskih zajednica u ciljnim oblastima	Odluka Vlade Republike Kosovo br. 21/140 od 26. aprila 2023. godine, kojom se menja i dopunjava Odluka Vlade br. 13/19 od 14. jula 2021. godine,

	promovisanje zaštite prava zajednica								Odluka Vlade Republike Kosovo br. 17/143 od 24.05.2023. godine za izmenu i dopunu Odluke Vlade br. 21/140 od 26.04.2023. godine
II.1.8	Izbor/selekcija projekata za finansiranje delatnosti sektora, šema grantova: „Privredni preporod – Mera 1.9“ 2023 (otvaranje novih radnih mesta koja će se generisati rastom postojećih preduzeća kao i stvaranjem novih preduzeća);	2023-2027	1,000.000	1,000.000	1,000.000	MZP	MZP	Poslovna udruženja/za druge osnovana i podržana u ciljnim oblastima	Odluka Vlade Republike Kosovo br. 21/140 od 26. aprila 2023. godine, kojom se menja i dopunjava Odluka Vlade br. 13/19 od 14. jula 2021. godine,

									Odluka Vlade Republike Kosovo br. 17/143 od 24.05.2023. godine za izmenu i dopunu Odluke Vlade br. 21/140 od 26.04.2023. godine
II.1.9	Izbor/selekcija projekata za finansiranje sektorskih aktivnosti, za subvencionisanje projekata/zahteva i aktivnosti fizičkih i pravnih lica.	2023-2027	1,000.000	1,000.000	1,000.000	MZP	MZP	Broj fizičkih i pravnih lica koja su imala koristi od subvencije	Uputstva za subvencionisanje projekata i aktivnosti koje promovišu prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo i tačke 2, 3, 4 Dopune i izmene

									Uputstva br. 857 od 15.09.202 0 za subvencio nisanje projekata i aktivnosti koje promovišu prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo
II.1.10	Program EU-a za stabilizaciju zajednica (CSP faza IV i V)	2023- 2027	700.00 0 300,00 0	833,33 3 166,66 6	833,333 166,666	EU MZP	EU MZP	Broj podržanih projekata za zajednice	Međunaro dni sporazum u okviru IPA fondova
Ukupan budžet za specifični cilj II.1:			5,016.2 00	5,006.1 99	5,005.200				
<i>Od čega kapital:</i>			5,000.0 00	5,0000. 000	5,000.000				
<i>Od čega trenutno:</i>			6.200	6,200	5,200				
II.2	Specifični cilj: Povećanje mogućnosti za opšte obrazovanje, stručno obrazovanje i osposobljavanje nevećinskih zajednica sa posebnim fokusom na ranjive grupe kao što su žene, mladi i osobe sa invaliditetom								

1	Indikator: Broj pripadnika nevećinskih zajednica, koji su završili preduniverzitetsko obrazovanje (po etničkoj osnovi)	1755			Povećano je diplomiranje pripadnika nevećinskih zajednica u preduniverzitetskom obrazovanju.				
2	Indikator: Broj pripadnika nevećinskih zajednica, sertifikovanih u stručnom obrazovanju (po etničkoj osnovi)	1170			Povećana je sertifikacija pripadnika nevećinskih zajednica u stručnom obrazovanju.				
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
II.2.1.	Organizovanje radne grupe za overu, kompletiranje i prevod školske dokumentacije dece vraćene iz inostranstva (uverenja i sl.)	2023.	5,000	5,000	5,000	Donatori	MZP MONTI KZP	Radna grupa, realizovano	Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika
II.2.2	Organizovanje kampanja podizanja svesti o preduniverzitetskom obrazovanju sa fokusom na nevećinske zajednice.	2023-2025	1,000	1,000	1,000	Vlada	MZP MONTI Opštine Donatori	Broj kampanja za podizanje svesti, organizovanih	Strategija obrazovanja 2022-2026
II.2.3	Organizovanje obuka u pojedinim	2023-2025	700	700	700	Vlada	MZP	Broj članova zajednice iz	Strategija za

	oblastima stručnog obrazovanja za pripadnike zajednica iz osetljivih grupa, na osnovu zahteva tržišta rada					Donatori	MONTI Opštine Donatori	osetljivih grupa, sertifikovanih	unapređen je prava zajednica Roma i Aškalija u Republici Kosovo 2022-2026,
II.2.4	Kampanje za podizanje svesti u svrhu karijernog vođenje (poster, flajeri, brošure i sastanci sa učenicima)	2023-2025	1,500	1,500	1,500	Vlada Donatori	MONT	2 realizovane kampanje godišnje	Strategija obrazovanja 2022-2026
II.2.5	Organizovanje informativnih sesija sa zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana za UA je na snazi, što pruža mogućnosti i uslove za uključivanje dece iz ovih zajednica u usluge EFH. ¹⁰⁵	TM3/2023- TM4/2026	11,250.00	11,250.00	11,25000	Budžet Kosova Donatori	ODO	Broj organizovanih informativnih sesija za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana Broj uključene dece iz zajednica Roma,	Izveštaji MONTI i izveštaji SUIO

¹⁰⁵ Isto tu.

								Aškaliya, Egipćana i korisnika usluga EFH, podeljen po polu.	
II.2.6	Praćenje organizacije dopunske nastave reintegriranih učenika. ¹⁰⁶	2023-2024	- Planirano u strategiji MONT-a	- Planirano u strategiji MONT-a	- Planirano u strategiji MONT-a	Vlada	MONT ODO	Izrada izveštaja koji se odnosi na kontinuitet dopunske nastave	Administrativna uredba (MONT) 01/2016 za utvrđivanje uslova, kriterija i procedura o reintegraciju dece povratnika na obrazovni proces
II.2.7	Sprečavanje i efikasno reagovanje na napuštanje i prisilni, opasan rad dece ¹⁰⁷	TM3/2023-TM4/2026	11,250.00	15,500.00	7,750.00	Donatori	MONTI ODO	Izveštaji školskih i opštinskih TPRNN - timova. Procenat napuštanja	Izveštaji TPRNN i škola u SUIO

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

								osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja ostaje ispod 0,1% ili 1%. Smanjuje se procenat devojčica koje napuštaju školu. Smanjuje se procenat dece uključene u prinudni i opasni rad.	
II.2.8	Podrška učešću učenika iz osetljivih društvenih kategorija i nedovoljno zastupljenih grupa u određenim oblastima/profilima obrazovanja i stručnog osposobljavanja. ¹⁰⁸	TM3/2023- TM4/2026	73,000	65,000	65,000	Budžet Kosova	MONTI	Broj stipendija dodeljenih učenicima iz osetljivih društvenih kategorija i nedovoljno zastupljenih grupa. Broj stipendija	Strategija obrazovanja 2022-2026

¹⁰⁸ Ibid.

								dodeljenih učenicima sa ograničenim sposobnostima. Broj dodeljenih stipendija dodeljenih istaknutim učenicima. Broj stipendija dodeljenih za upis na neke od deficitarnih smerova. Broj stipendija dodeljenih za tehničke smerove za devojčice.	
II.2.9	Podrška učešća iz kategorije nevećinskih zajednica i nedovoljno zastupljenih grupa u obrazovanju odraslih	TM1/2023-TM4/2026	-	6,000	6,000	Donatori Budžet Kosova	MONTI	Broj korisnika stipendija i drugih podsticaja za OZO,	Spisak korisnika stipendija

	(u daljem tekstu: OZO). ¹⁰⁹							podeljen po polu. Broj sprovedenih afirmativnih mera kod korisnika marginalizovanih grupa i devojčica	
II.1.10	Pružanje finansijske podrške učenicima, Romima, Aškalijama i Egipćanima, na nivou višeg srednjeg obrazovanja. ¹¹⁰	TM3/2023-TM4/2024	3,000	3,000	3,000	Budžet Kosova	MONT ODO	500 stipendista za romske, aškalijske i egipćanske učenike, prema polu. Broj devojčica iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice, koje imaju koristi od stipendija, u okviru	Objavljeni pozivi Spiskovi korisnika Godišnji izveštaji

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

								afirmativnih mera.	
II.2.11	Registracija i finansijska podrška centara za učenje (podrška organizacija/projekta koji vode centre za učenje). ¹¹¹	TM3/2023-TM4/2026	200	200	200	Budžet Kosova Donatori	MONTI ODO	Povećano je uključivanje učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u osnovno obrazovanje, niže srednje i visoko obrazovanje. Broj registrovanih i podržanih centara za učenje (podrška organizacija/projekata koji vode centre za učenje).	Spisak objavljen od strane MONTI-a za registrovane i podržane centre za učenje Izveštaji MONTI-a za uključivanje
II.2.12	Podrška studentima iz zajednica Aškalija i Egipćana koji studiraju na	2023-2025	Planirano u strategiji	Planirano u strategiji	Planirano u strategiji MONT-a	Vlada	MONT MALS	100 studenata korisnika	Strategija obrazovanja 2022-2026

¹¹¹ Ibid.

	Edukativnom fakultetu ¹¹²		MONT-a	MONT-a							
	<i>Ukupan budžet za specifični cilj II.2:</i>		106.900	109.150	101.400						
	<i>Od čega kapital:</i>		0	0	0						
	<i>Od čega trenutno:</i>		106.900	109,150	101,400						
II.3	Specifični cilj: Podrška razvoju, negovanju i očuvanju kulturne raznolikosti, kulturnog i nacionalnog identiteta nevećinskih zajednica i međukulturnog dijaloga										
1	Indikator: Br. organizovanih kulturnih aktivnosti nevećinskih zajednica			?				Organizovanje kulturnih aktivnosti nevećinskih zajednica za promociju vrednosti nevećinske zajednice.			
Br.	Delovanje			Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
					2023.	2024.	2025.				
II.3.1	Podrška podizanju svesti i promotivnim aktivnostima/kampanjama istorije i	2023-2025	5,000	5,000	5,000	MKOS		MKOS Opštine	Broj realizovanih kampanja	Strategija za unapređenje prava zajednica	

¹¹² Ibid.

	kulture nevećinskih zajednica								Roma i Aškalija u Republici Kosovo 2022-2026,
II.3.2	Podrška autorima iz nevećinskih zajednica: književne publikacije, časopisi na jezicima nevećinskih zajednica.	2023-2025	1,500			MKOS KPZ Opštine Relevantne institucije	MKOS Opštine	Broj medija koje su imale koristi	Zakon br. 04/I-046 o Radio Televiziji Kosova
II.3.3	Podrška kulturnim, sportskim i omladinskim aktivnostima za nevećinske zajednice u našoj zemlji i inostranstvu.	2023-2025	5,000	5,000	5,000	MKOS KPZ Opštine	MKOS Opštine	Br. aktivnosti koje su podržane u vezi sa obeležavanjem i proslavom Dana zastave nevećinskih zajednica.	Uredba mf - br - 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedura javnog finansiranja NVO
	<i>Ukupan budžet za specifični cilj III.1:</i>		11,500	10,000	10,000				
	<i>Od čega kapital:</i>		0	0	0				

	Od čega trenutno:		11,500	10,000	10,000				
	Ukupan budžet za Strateški cilj II:		5,134.600	5,125.349	5,116.600				
	Od čega kapital:		5,000.000	5,000.000	5,000.000				
	Od čega trenutno:								
Br.	Strateški i specifični ciljevi, indikatori i akcije		Osnovna vrednost		Privremeni cilj [2024.]	Prošlogodišnji cilj [2026.]	Rezultat		
III.	Strateški cilj: Proporcionalna zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj upravi								
1	Indikator: % zaposlenih iz nevećinskih zajednica (prijavljeno na osnovu zajednica)								
III.1	Specifični cilj: Formiranje vladinog tela za razvoj pravno-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnu upravu Kosova								
1	Indikator: Formiranje vladinog radnog tela za razvoj pravno-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnu upravu Kosova		0		1	1	Vladino radno telo kreirano za razvoj pravno-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnu upravu Kosova.		
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
III.1.1	Izrada međusektorske studije o postojećem stanju	2023.	2,000	-	-	MZP, Donatori	MZP	Završena analiza	Relevantno zakonodavstvo za

									javne službenike
III.1.2	Formiranje vladinog radnog tela za razvoj pravno-institucionalnog okvira za integraciju nevećinskih zajednica u javnoj upravi Kosova	2023.	3,000	-	-	MZP, Donatori	MZP	razvoj pravno-institucionalnog okvira	Relevantno zakonodavstvo za javne službenike
Ukupan budžet za specifični cilj III.2:		8,000.00	-	-					
<i>Od čega kapital:</i>		0	-	-					
<i>Od čega trenutno:</i>		8,000.00	-	-					
III.2	Specifični cilj: Pružanje zakonske i tehničke podrške za praćenje sprovođenja programa								
1	Indikator: Unapređenje i definisanje metodologije izveštavanja svih javnih institucija, kao i pristup javnosti izveštavanju.								
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
III.2.1	Pružanje zakonske i tehničke podrške za praćenje	2023-2025	-	-	-	MZP, Donatori	□ Skupština Kosova	Povećanje zapošljavanja zajednica u	Relevantno zakonodavstvo za

	spvođenja programa.						☐ Centralni nivo upravljanja (Vlada i ministarstva) ☐ Pravda -Svi nivoi pravosuđa -Svi nivoi tužilaštva -Ombudsman Nivoi lokalne – opštinske vlasti ☐ Policija Kosova ☐ Javna preduzeća ☐ Međunar odne organizacije i institucije. KP, MZP, MUP	institucijama Kosova	javne službenike
	<i>Ukupan budžet za specifični cilj III.3:</i>		-	-	-				
	<i>Od čega kapital:</i>		-	-	-				

	Od čega trenutno:		-	-	-				
	Ukupan budžet za Strateški cilj III:		8,000	-	-				
	Strateški cilj III:								
	Od čega kapital:		0	-	-				
	Od čega trenutno:		8,000	-	-				
Br.	Strateški i specifični ciljevi, indikatori i akcije		Osnov na vrednost	Privremeni cilj [2024.]		Prošlogodišnji cilj [2026.]	Rezultat		
IV.	Strateški cilj: Razvoj mehanizama i usluga za upotrebu jezika								
1	Indikator: Unapređenje mehanizama i usluga za upotrebu jezika, obezbeđivanje adekvatne infrastrukture za prevođenje.								
IV.1	Specifični cilj: Poboljšanje dvojezične usklađenosti tokom izrade zakonodavstva na Kosovu								
1	Indikator: Unapređenje delovanja mehanizama vezanih za dvojezičnu usklađenost tokom izrade zakonodavstva na Kosovu;								
Br.	Delovanje	Zadnji rok	Budžet			Finansijski i izvor	Rukovodeće i podržavajuće institucije	Proizvod (Output)	Reference u dokumentima
			2023.	2024.	2025.				
IV.1.1	Formiranje jedinice za prevođenje,	2023-2024	5,000	-	-	KP-KPJ MZP	KP-KPJ MZP	Jedinica za prevođenje, kontrolu jezika i	Zakon br. 02/L-37 o

	kontrolu jezika i harmonizaciju							harmonizaciju, formirana	upotrebi jezika
Ukupan budžet za specifični cilj IV.1:			5,000	-	-				
<i>Od čega kapital:</i>			0	-	-				
<i>Od čega trenutno:</i>			5,000	-	-				
Ukupan budžet za specifični cilj IV.1:			5,000	-	-				
<i>Od čega kapital:</i>			0	-	-				
<i>Od čega trenutno:</i>				-	-				
Ukupan budžet za Akcioni plan:			6,405.600	10,776.265	10,699.166				
<i>Od čega kapital:</i>			6,000.000	10,239.913	10,474.166				
<i>Od čega trenutno:</i>			405,600	536,352	225,000				

